

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM İKTİSADI VE KATILIM BANKACILIĞI ANA BİLİM DALI

İSLAM İKTİSADI VE KATILIM BANKACILIĞI BİLİM DALI

BANGLADEŞ'TEKİ MİKROFİNANS DÜZENLEMELERİNİN
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ATOURLAHOMAN

BURSA - 2025

**T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İSLAM İKTİSADI VE KATILIM BANKACILIĞI ANA BİLİM DALI
İSLAM İKTİSADI VE KATILIM BANKACILIĞI BİLİM DALI**

**BANGLADEŞ'TEKİ MİKROFİNANS DÜZENLEMELERİNİN
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ATOUR RAHOMAN

Danışman:

Doç. Dr. Mücahit ÖZDEMİR

BURSA - 2025

Tez Onay Sayfası

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam İktisadı ve Katılım Bankacılığı Ana Bilim Dalı, İslam İktisadı ve Katılım Bankacılığı Bilim Dalı'nda **702185007** numaralı **Atour RAHOMAN**'ın hazırladığı "**Bangladeş'teki Mikrofinans Düzenlemelerinin Karşılaştırmalı Analizi**" başlıklı yüksek lisans tezi ile ilgili savunma sınavı, 02/06/2025 günü Pazartesi 12.00-13.30 saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın **BAŞARILI** (başarılı / başarısız) olduğuna **OY ÇOKLUĞU** (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Doç. Dr. Mücahit ÖZDEMİR
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Adem LEVENT

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Salih ÜLEV
Sakarya Üniversitesi

Tarih: 02 /06 / 2025

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM İKTİSADI VE KATILIM BANKACILIĞI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 13/02/2025

Tez Başlığı / Konusu: Bangladeş'teki Mikrofinans Düzenlemelerinin Karşılaştırmalı Analizi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarında oluşan toplam 115 sayfalık kısmına ilişkin, 13/02/2025 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimi benzerlik oranı %4 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılma: Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre te çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Atour Rahoman
Öğrenci No: 702185007
Anabilim Dalı: İslam İktisadı ve Katılım Bankacılığı
Programı: İslam İktisadı ve Katılım Bankacılığı
Statüsü: Y.Lisans Doktora

13.02.2025
Doç. Dr. Mücahit Özdemir
Danışman

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi Olarak Sunduğum “**Bangladeş’teki Mikrofinans Düzenlemelerinin Karşılaştırmalı Analizi**” Başlıklı Çalışmanın Bilimsel Araştırma, Yazma Ve Etik Kurallarına Uygun Olarak Tarafımdan Yazıldığına Ve Tezde Yapılan Bütün Alıntıların Kaynaklarının Usulüne Uygun Olarak Gösterildiğine, Tezimde İntihal Ürünü Cümle Veya Paragraflar Bulunmadığına Şerefim Üzerine Yemin Ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : **Atour RAHOMAN**

Öğrenci No : **702185007**

Ana Bilim dalı: **İslam İktisadı ve Katılım Bankacılığı**

Programı: **İslam İktisadı ve Katılım Bankacılığı**

Tezin Türü: **Yüksek Lisans Tezi**

ÖNSÖZ

Bu çalışma, mikrofinans ve İslami mikrofinans kavramlarını ele alarak, özellikle Bangladeş'teki uygulamalarını incelemektedir. Mikrofinans, yoksulluğun azaltılması ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesi amacıyla düşük gelirli bireylere finansal hizmetler sunan bir sistemdir. İslami mikrofinans ise, faizsiz finans prensipleri doğrultusunda geliştirilen ve geleneksel mikrofinansın dini hassasiyetlere uygun bir alternatifi olarak kabul edilen bir modeldir.

Çalışmanın ilk bölümünde, mikrofinans ve İslami mikrofinansın temel kavramları, tarihsel gelişimi ve prensipleri ele alınmıştır. İkinci bölümde, Bangladeş özelinde mikrofinans uygulamaları detaylı şekilde incelenmiş, İslami mikrofinansın yoksulluğun azaltılmasındaki rolü ve çeşitli finansal kurumların bu alandaki faaliyetleri analiz edilmiştir. Son bölümde ise dünya genelinde mikrofinans düzenlemeleri ele alınarak, Bangladeş'teki düzenleme çerçevesi Hindistan ve Pakistan ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Bilimsel çalışmalar, uzun, zorlu ve titizlikle yürütülen bir süreci gerektirir. Bu süreçte bana destek olan kişilerin katkıları benim için son derece kıymetlidir. Yüksek lisans eğitimim süresince, çalışmalarına kılavuzluk ederek akademik gelişimime önemli katkılar sağlayan değerli hocam **Doç. Dr. Mücahit ÖZDEMİR**'e en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Gösterdiği anlayış ve sabır için kendisine minnettarım. Ayrıca, tez jürimde yer alarak çalışmama değerli fikirleriyle katkıda bulunan kıymetli hocalarım **Doç. Dr. Adem LEVENT** ve **Doç. Dr. Salih ÜLEV**'e teşekkür ederim. Bunun yanında, tezimin süreçlerinde yardımlarıyla her zaman yanımda olan **Muhammet ONUR**'a da özel bir teşekkür borçluyum. Ayrıca yapmış olduğum bu çalışmada emeği geçen canım eşim **Ruquaia Akter RUMA**'e teşekkür ederim. Eğitimim boyunca en büyük destekçilerim olan, bana sabrı öğreten, sevinçlerimi ve hüznlerimi paylaşan, moral veren aileme, babama, sevgili anneme, ablama ve abilerime sonsuz minnettarlığımı sunuyorum. Varlıkları benim için her zaman en büyük güç kaynağı olmuştur.

ÖZET

Yazar adı soyadı	Atour RAHOMAN
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	İslam İktisadı ve Katılım Bankacılığı
Bilim dalı	İslam İktisadı ve Katılım Bankacılığı
Tezin niteliği	Yüksek Lisans Tezi
Mezuniyet tarihi/...../20....
Tez danışmanı	Doç. Dr. Mücahit ÖZDEMİR

BANGLADEŞ’TEKİ MİKROFİNANS DÜZENLEMELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Bu tez, mikrofinans ve İslami mikrofinans sistemlerinin yapısını, işleyişini ve etkilerini analiz ederek, Bangladeş’teki yasal düzenleme çerçevesine yönelik Hindistan ve Pakistan ile karşılaştırmalı bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Bangladeş, mikrofinansın küresel çapta yayılmasında önemli bir rol oynamış olup, özellikle Grameen Bank modeli ile mikrofinans uygulamalarını büyük bir başarıyla hayata geçirmiştir. Son yıllarda, İslami mikrofinans hem Bangladeş’te hem de diğer ülkelerde geleneksel mikrofinansa alternatif olarak sosyo-ekonomik kalkınmaya önemli katkılarda bulunmuştur. İslami mikrofinansın bu yapısı, özellikle yoksullara yönelik fırsatlar sunmaktadır. Bangladeş’te mikrofinans dört aşamada gelişim göstermiştir: deney ve yenilik, kurumsallaşma, büyüme ve olgunluk. Bu süreçte kırsal kalkınma, kadınların güçlendirilmesi ve yoksullukla mücadelede önemli başarılar elde edilmiştir. Çalışmada, Bangladeş Mikrofinans Düzenleme Kurumu (MRA) çerçevesinde mevcut yasal düzenlemeler analiz edilmiştir. Ayrıca, Bangladeş’teki düzenleyici çerçeve Hindistan ve Pakistan ile kıyaslanarak değerlendirilmiştir. Buna göre Bangladeş’te geleneksel mikrofinansa yönelik kapsamlı bir düzenleme yapısı mevcutken İslami mikrofinans açısından sınırlı bir yapı söz konusudur. Diğer yandan Hindistan’da geleneksel mikrofinans daha üst seviyede gelişmişken Pakistan’da ise İslami mikrofinansa yönelik düzenleme daha kapsamlıdır.

Anahtar Kelimeler: Mikrofinans, İslami Mikrofinans, Bangladeş, Düzenleme

ABSTRACT

Name & surname	Atour RAHOMAN
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	Islamic Economics and Participation Banking
Subfield	Islamic Economics and Participation Banking
Degree awarded	Master
Date of degree awarded/...../20....
Supervisor	Associate Professor Mücahit ÖZDEMİR

A COMPARATIVE ANALYSIS OF MICROFINANCE REGULATIONS IN BANGLADESH

This thesis aims to provide a comparative assessment of the legal framework in Bangladesh with India and Pakistan by analyzing the structure, functioning and impacts of microfinance and Islamic microfinance systems. Bangladesh has played an important role in the spread of microfinance globally and has successfully implemented microfinance applications, especially with the Grameen Bank model. In recent years, Islamic microfinance has made significant contributions to socio-economic development both in Bangladesh and other countries as an alternative to conventional microfinance. This structure of Islamic microfinance offers opportunities especially for the poor. Microfinance in Bangladesh has developed in four stages: experimentation and innovation, institutionalization, growth and maturity. During this process, significant achievements have been achieved in rural development, women's empowerment and poverty alleviation. In this study, the existing legal regulations within the framework of the Bangladesh Microfinance Regulatory Authority (MRA) have been analyzed. In addition, the regulatory framework in Bangladesh has been evaluated in comparison with India and Pakistan. Accordingly, while there is a comprehensive regulatory structure for conventional microfinance in Bangladesh, there is a limited structure in terms of Islamic microfinance. On the other hand, while conventional microfinance is more developed in India, the regulation of Islamic microfinance is more comprehensive in Pakistan.

Keywords: Microfinance, Islamic Microfinance, Bangladesh, Regulation

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar	vi
ŞEKİLLER	vii
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
1.1. Mikrofinans ve İslami Mikrofinans.....	8
1.2. Mikrofinans Sisteminin Tarihi ve Gelişimi.....	11
1.3. İslami Mikrofinansın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	13
1.4. Mikrofinans ve İslami Mikrofinansın Prensipleri	16
1.4.1. Mikrofinansın Prensipleri.....	16
1.4.2. İslami Mikrofinansın Prensipleri.....	19
1.5. Geleneksel Mikrofinans ve İslami Mikrofinans Arasındaki Farklar	20
İKİNCİ BÖLÜM: BANGLADEŞ'TE MİKROFİNANS.....	26
2.1. Bangladeş'te Mikrofinansın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	26
2.2. Bangladeş'te İslami Mikrofinansın Ortaya Çıkışı ve Doğuşu	43
2.3. Bangladeş'te Yoksulluğun Azaltılmasında İslami Mikrofinansın Rolü	45
2.4. Bangladeş'te İslami Mikrofinans Kurumları.....	46
2.4.1. İslami Bank Bangladesh Limited	47
2.4.1.1. Kırsal Kalkınma Programı (RDS).....	51
2.4.1.2. RDS ve UPDS: Mikrofinans Faaliyetleri	52
2.4.1.3. RDS Tasarruf Programı	54
2.4.1.4. RDS Yatırım Programı	55
2.4.1.5. RDS ve UPDS Kapsamında Finansal Olmayan (Refah) Programlar.....	57
2.4.2. Al Arafah İslam Bankası'nın Tarımsal ve Kırsal Mikro Yatırım Projesi	58
2.4.3. Social İslami Bank'ın Mikrofinans Programı	60
2.4.4. First Security İslami Bank PLC.	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BANGLADEŞ'TE İSLAMİ/ KONVANSİYONEL MİKROFİNANS DÜZENLEMELERİ VE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ	62
3.1. Literatür Taraması.....	62
3.1.1. Dünyada Mikrofinans /İslami Mikrofinans Düzenlemeleri Üzerine Literatür	62
3.1.2. Bangladeş'teki Mikrofinans / İslami Mikrofinans Düzenlemeleri Üzerine Literatür	64
3.2. Bangladeş'teki İslami / Konvansiyonel Mikrofinans Düzenlemeleri	66
3.3. Bangladeş'teki Düzenleyici Çerçevenin Benzer Ülke Örnekleri İle Kıyaslanması: Hindistan ve Pakistan Örnekleri.....	77
3.3.1. Hindistan'da Mikrofinansla İlişkin Mevcut Yasal ve Düzenleyici Yaklaşımlara Genel Bakış.....	77
3.3.1.1. Ölçek Bazlı Düzenleme.....	79
3.3.1.2. Finans Sektörü Politikası ve Düzenleyici Ortam	80
3.3.1.3. SRO (Self-Regulatory Organisation) Çerçevesi Düzenlemesi.....	81
3.3.1.4. Yeni Çağ ve Mevcut Kredi Verenlerin Portföyü	82
3.3.1.5. Hindistan'da Mikrofinans Sektörüne Yönelik Düzenleyici Reform.....	83
3.3.2. Pakistan'da Mikrofinansla İlişkin Mevcut Yasal ve Düzenleyici Yaklaşımlara Genel Bakış.....	85
3.3.2.1. Pakistan'da Mikrofinans Sektörünün Düzenleyici Çerçevesi	86
3.3.2.2. Pakistan'da İslami Mikrofinans Sektörünün Gelişimi ve Mevcut Durumu	87
3.3.2.3. Pakistan'da İslami Mikrofinans Kuruluşları	87
3.3.2.4. Pakistan'da İslami Mikrofinansla Yönelik Hükümetin Desteği	88
3.4. Bangladeş, Hindistan ve Pakistan'daki Mikrofinans Düzenlemeleri Üzerine Değerlendirme.....	89
SONUÇ VE ÖNERİ.....	93
KAYNAKÇA	98

TABLULAR

Tablo 2.1. 2018-2022 Bangladeş'te Mikrofinans Sektörü	36
Tablo 2.2. 2019 -2023 MRA Lisanslı Mikrofinansın Kuruluşların Temel Bilgileri	38
Tablo 2.3. 2019-2023 Grameen Bankasının Verileri.....	39
Tablo 2.4. 2019-2023 Yıllarında Farklı Devlet Kurumları ve Programları Hakkında Veriler	41
Tablo 2.5. Mikrofinans Sektöründe 2019-2023 Banka Verileri	42
Tablo 2.6. Bangladeş'te Mikrofinans Faaliyet Gösteren İslami Bankalar	46
Tablo 2.7. IBBL'nin 2019-2023 Yılları Arasındaki Yatırım Modelleri (milyon taka)	48
Tablo 2.8. IBBL'nin 2019-2023 Yılları Arasında Sektörel Yatırımları (milyon taka)	49
Tablo 2.9. IBBL'nin 2019-2023 Sektör Bazında Harcamaları (milyon taka)	50
Tablo 2.10. Bangladeş'te RDS & UPDS'nin 2019-2023 Performansı.....	53
Tablo 2.11. RDS 2018-2022 Arasındaki Tasarruf Programı	54
Tablo 2.12. RDS 2018-2022 Arasındaki Yatırımlar	55
Tablo 2.13. RDS 2018-2022 Arasındaki Sektör Bazında Yatırımlar	56
Tablo 2.14. RDS ve UPDS Kapsamında 2018-2022 Finansal Olmayan (Refah) Faaliyetleri (Milyon Taka)	57
Tablo 2.15. ARDP 2019-2023	59
Tablo 2.16. ARDP'nin 2019-2023 Arasındaki CMSME Yatırımı	60
Tablo 3.1. Düzenleyici Kurumlar ve Yasal Çerçeve	89
Tablo 3.2. İslami Mikrofinans Yapısı.....	90
Tablo 3.3. Sektörel Yaygınlık ve Uygulama Pratikleri	90
Tablo 3.4. Düzenleyici Yaklaşımın Gelişim Süreci	90
Tablo 3.5. Lisanslama ve Denetim.....	91
Tablo 3.6. Mevduat Toplama Yetkisi	91
Tablo 3.7. Karşılaştırma Tablosu Analizi: Bangladeş, Hindistan ve Pakistan	92

ŞEKİLLER

Şekil 2.1 Bangladeş'te Mikrofinans Sektörünün Oluşumu	38
---	----

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletler
AIM	:	Amanah Ikhtiar Malezya
ASA	:	Sosyal İlerleme Derneği
BC	:	Business Correspondents
BRDB	:	Bangladesh Rural Development Board
BRAC	:	Bangladeş Kırsal Kalkınma Komitesi
BKB	:	Bangladeş Krishi Bankası
BPRS	:	Bank Perkreditan Rakyat Syariah
BNPL	:	Buy Now Pay Later
BMT	:	Baitul Maal Wat Tamweel
CGAP	:	Yardım Dayanışma Grubu
CFSS	:	Core Financial Services Solution
CİC	:	Credit Information Company
CMSME	:	Yazlık, Mikro, Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmeler
DLA	:	Digital Lending Apps
GSYİH	:	Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
IBBL	:	İslami Bank Bangladesh Limited
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
İMFK	:	İslami Mikrofinans Kurumu
KFS	:	Key Fact Sheet
LSP	:	Lending Service Providers
NBFC	:	Non-Banking Financial Company
MRA	:	Mikrofinans Düzenleme Kurumu
ML	:	Middle Layer
MFK	:	Mikrofinans Kurumu
MIS	:	Computerized Management Information System
NOF	:	Net Owned Fund
NPA	:	Non-Performing asset
PKSF	:	Palli Karma-Sahayak Vakfı
PLS	:	Portföy Limit Sistemi
RDS	:	Kırsal Kalkınma Programı
RE	:	Regulated Entity
RBI	:	Reserve Bank of India
RAKUB	:	Rajshahi Krishi Unnayan Bankası
SIBL	:	Social Investment Bank Ltd
STPL	:	Short-term Personal Loans
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşu
SRO	:	Self-Regulatory Organisation
SHG	:	Self Help Group
SBR	:	Scale Based Regulation
SFB	:	Small Finance Bank
UL	:	Upper Layer
UPDS	:	Kentsel Kalkınma Programı
YUM	:	Yayasan Usaha Maju Sabah

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Bu çalışma, mikrofinans ve İslami mikrofinans sistemlerinin yapısını, işleyişini ve etkilerini analiz ederek, Bangladeş'teki yasal düzenleme çerçevesine yönelik Hindistan ve Pakistan ile karşılaştırmalı bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Mikrofinans, geleneksel bankacılık sistemine erişimi olmayan düşük gelirli bireylere ve küçük işletmelere finansal hizmetler sunan bir sistem olarak öne çıkarken, İslami mikrofinans, faizsiz finans prensiplerine etik finansal çözümler sunmayı hedeflemektedir.

Araştırmada, mikrofinans ve İslami mikrofinans sistemlerinin temel prensipleri incelenerek, bu iki model arasındaki farklılıklar ele alınmaktadır. Ayrıca, Bangladeş'te mikrofinans ve İslami mikrofinansın gelişimi, düzenleyici yapısı ve yoksulluğun azaltılmasındaki rolü detaylandırılmaktadır. Çalışma, Bangladeş'te faaliyet gösteren önemli İslami mikrofinans kuruluşlarını analiz ederek, bunların finansal ve sosyal etkilerini değerlendirmektedir. Mikrofinansın ve İslami mikrofinansın potansiyelini değerlendirerek, bu sistemlerin daha etkin hale getirilmesine yönelik politika önerileri sunulmaktadır.

Bunun yanı sıra, Hindistan ve Pakistan'daki mikrofinans sektörü ele alınarak, mevcut düzenleyici çerçeve, ölçek bazlı düzenleme politikaları, finans sektörü politikaları ve SRO (Kendi Kendini Düzenleyen Kuruluşlar) çerçevesi gibi düzenlemeler incelenmektedir. İlgili ülke mikrofinans sektörlerine yönelik reform önerileri değerlendirilerek, finansal kapsayıcılığın artırılması açısından mikrofinans düzenlemelerinin etkileri analiz edilmektedir.

Bangladeş, Hindistan ve Pakistan'ın mikrofinans düzenlemeleri, bu ülkelerin ekonomik yapıları, yoksullukla mücadele stratejileri ve finansal kapsayıcılık politikaları açısından büyük önem taşımaktadır. Söz konusu ülkeler daha önce Birleşik Hindistan olarak aynı halkları oluşturmuşlar ve bu nedenle ortak bir kültüre sahiptirler. Bu kapsamda ilgili üç ülkenin mikrofinans sektörüne yönelik düzenlemelerinin incelenmesinin temel nedenleri şunlardır:

Bangladeş: Mikrofinansın en bilinen örneklerinden biri olan Grameen Bank ve Prof. Dr. Muhammed Yunus'un çalışmaları Bangladeş'te başlamıştır. Bu nedenle Bangladeş, mikrofinansın doğuş yeri olarak kabul edilir ve İslami mikrofinansın da önemli bir merkezidir.

Hindistan: Güney Asya'da en büyük mikrofinans pazarlarından biridir. Hindistan hükümeti, bankalar ve özel sektör mikrofinans kuruluşları aracılığıyla finansal kapsayıcılığı artırmaya çalışmaktadır. Bangladeş ile düzenlemeler açısından kıyas edilmesinde konvansiyonel mikrofinans açısından Hindistan önem taşımaktadır.

Pakistan: İslami bankacılığın güçlü olduğu bir ülkedir ve mikrofinans sektöründe İslami finans modelleri hızla yayılmaktadır. Devlet ve özel kuruluşlar tarafından desteklenen çeşitli mikrofinans programları bulunmaktadır. Hindistan örneğinden farklı olarak Bangladeş ile kıyas yapılmasının arkasında Pakistan'ın İslami mikrofinans noktasında önem taşıması yatmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Mikrofinans, geleneksel bankacılık hizmetlerine erişimi olmayan düşük gelirli bireyler ve küçük ölçekli girişimler için finansal kaynak sağlayarak yoksulluğun azaltılması, ekonomik kalkınmanın desteklenmesi ve finansal kapsayıcılığın artırılması açısından kritik bir rol oynamaktadır. Günümüzde, mikrofinans sektörü geleneksel kredi mekanizmalarının dışında kalan bireylerin finansal sisteme dahil edilmesini sağlayan etkili bir araç olarak görülmektedir. Bununla birlikte, faiz temelli finansal sistemlerin bazı topluluklar için dini açıdan uygun olmaması, İslami mikrofinans modelinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. İslami mikrofinans, faizsiz finansman prensiplerine dayalı olup, müşâreke (sermaye ortaklığı), murabaha, (kar-zarar ortaklığı) gibi alternatif mekanizmalar kullanarak finansal destek sağlamaktadır.

Bu araştırmanın önemi, Bangladeş'teki mikrofinans ve İslami mikrofinans düzenlemelerini Hindistan ve Pakistan örnekleri üzerinden karşılaştırmalı bir şekilde ele alarak, farklı düzenleyici çerçevelerin etkinliğini değerlendirmek ve bu sistemlerin finansal kapsayıcılığa katkılarını ortaya koymak üzerine odaklanmasıdır. Bangladeş, Grameen Bank gibi dünyaca ünlü mikrofinans modellerinin doğduğu ülke olup, mikrofinans

sisteminin gelişiminde öncü bir rol oynamaktadır. Hindistan ise, farklı eyaletlerde çeşitli düzenleyici ve yasal çerçevelere sahip olup, mikrofinans sektörünün karmaşık bir yapıya sahip olduğu bir ülke olarak dikkat çekmektedir. Pakistan ise İslami mikrofinans uygulamasında önemli bir yer almaktadır. Bu bağlamda, her üç ülkenin mikrofinans politikalarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi, düzenleyici çerçevelerin etkinliği, sektörel büyüme ve mikrofinans sisteminin sürdürülebilirliği açısından önemli veriler sunacaktır.

Ayrıca, İslami mikrofinans sistemlerinin küresel ölçekte yaygınlaşmaya başlaması ve faizsiz finansal hizmetlere olan talebin artması, bu konunun ele alınmasını daha da gerekli hale getirmektedir. Özellikle Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkelerde, faizsiz finansman modellerine duyulan ihtiyacın artması, İslami mikrofinansın sürdürülebilir bir finansman modeli olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çalışma, İslami mikrofinansın geleneksel mikrofinans sistemleriyle nasıl entegre edilebileceğini, hangi alanlarda avantaj sağladığını ve hangi düzenleyici reformlara ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın bir diğer önemli boyutu da düzenleyici çerçevelerin etkilerini analiz etmektir. Mikrofinansın etkin bir şekilde işlemesi için yasal altyapının güçlü olması, denetim mekanizmalarının etkin çalışması ve finansal sistemle entegrasyonun sağlanması gerekmektedir. Bangladeş, Hindistan ve Pakistan'daki düzenlemelerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, başarılı politika örneklerinin belirlenmesine ve mikrofinans sistemlerinin daha etkin hale getirilmesine yönelik öneriler geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, bu çalışma, hem akademik literatüre hem de politika yapıcılara, finansal kuruluşlara ve mikrofinans aktörlerine yönelik önemli bilgiler sağlamaktadır. Bu kapsamda, mikrofinans sisteminin finansal kapsayıcılığı artırmadaki rolünü daha iyi anlamak ve gelecekteki düzenleyici çerçeveleri şekillendirmek adına, bu konunun ele alınması büyük bir gereklilik arz etmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Hedefleri

Bu araştırmanın temel amacı, mikrofinans ve İslami mikrofinans sistemlerini karşılaştırmalı bir perspektifle ele alarak, Bangladeş, Hindistan ve Pakistan örnekleri üzerinden farklı düzenleyici çerçevelerin mikrofinansın etkinliği üzerindeki etkilerini analiz etmektir. Mikrofinansın yoksulluğun azaltılmasındaki rolü, finansal kapsayıcılığa katkıları ve düzenleyici çerçevelerin sektöre olan etkileri değerlendirilecektir. Ayrıca, İslami mikrofinansın, faizsiz finansman ilkeleri doğrultusunda geleneksel mikrofinansa nasıl bir alternatif sunduğu ve hangi avantajlara sahip olduğu da analiz edilecektir.

Bu kapsamda, araştırma Bangladeş, Hindistan ve Pakistan'daki mikrofinans modellerini, yasal düzenlemelerini, başarı faktörlerini ve karşılaştıkları düzenleyici engelleri detaylandırarak, mikrofinans sektörünün daha sürdürülebilir ve etkili hale getirilmesi için politika önerileri sunmayı amaçlamaktadır.

Bu kapsamda aşağıdaki hedefler belirlenmiştir:

- i) Bangladeş'teki mikrofinans ve İslami mikrofinans sektörünün durumunu ortaya koymak
- ii) Bangladeş'teki mikrofinans sisteminin yasal ve düzenleyici çerçevesini incelemek
- iii) Benzer ülkelerle konvansiyonel ve İslami mikrofinans düzenlemelerini karşılaştırmak ve Bangladeş için önerilerde bulunmak

Bu araştırma ile, mikrofinans ve İslami mikrofinansın işleyişi, yasal düzenlemeleri ve etkilerini incelenerek, Bangladeş, Hindistan ve Pakistan örnekleri üzerinden mikrofinans sektörünün gelişimi daha iyi anlaşılacaktır. Elde edilen bulgular, politika yapıcılara, finans sektörüne ve akademisyenlere mikrofinans sistemlerinin daha sürdürülebilir hale getirilmesi ve finansal kapsayıcılığın artırılması için rehberlik edecek öneriler sunacaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak tasarlanmıştır. Çalışma, mikrofinans sistemlerinin yasal çerçevesini, düzenleyici reformları ve sektör üzerindeki etkilerini analiz etmek için döküman analizi, betimsel analiz ve karşılaştırmalı analiz yöntemlerini kullanmaktadır.

Araştırma Tasarımı

Araştırmada karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsenmiş olup, Bangladeş, Hindistan ve Pakistan'daki mikrofinans sektörlerinin yasal ve düzenleyici yapıları detaylı şekilde ele alınmıştır. Çalışma, bu iki ülkenin mikrofinans sektörlerinde uygulanan politikaların farklılıklarını ve benzerliklerini anlamaya odaklanmaktadır.

Veri Toplama Yöntemi

Bu çalışmada ikincil veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında, aşağıdaki veri kaynaklarından yararlanılmıştır:

- Akademik literatür: Mikrofinans ve İslami mikrofinans üzerine yazılmış akademik makaleler, tezler ve raporlar incelenmiştir.
- Ulusal ve uluslararası düzenleyici kurum raporları: Bangladeş Mikrofinans Düzenleme Kurumu (MRA), Hindistan Merkez Bankası (RBI) ve Microfinance Institutions Network (MFIN) tarafından yayımlanan sektör raporları analiz edilmiştir.
- Finansal kuruluşların yıllık raporları: Bangladeş, Hindistan'daki mikrofinans kuruluşlarının faaliyet raporları değerlendirilerek sektör performansına yönelik bilgiler toplanmıştır.
- Hükümet politikaları ve yasal mevzuat: İlgili ülkelerde yürürlükte olan mikrofinans düzenlemeleri, yasalar ve yönetmelikler incelenmiştir.

Veri Analiz Yöntemi

- Betimsel Analiz: Mikrofinans sektörüne ilişkin veriler tematik çerçevede sınıflandırılarak analiz edilmiştir. Mikrofinans kurumlarının işleyişi, kredi mekanizmaları ve yasal çerçeveler detaylandırılmıştır.
- Döküman Analizi: Mevcut yasal düzenlemeler ve sektörel raporlar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.
- Karşılaştırmalı Analiz: Bangladeş'in Düzenleme Çerçevesinin Hindistan ve Pakistan ile sektör yapıları ve düzenleyici reformları karşılaştırılmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, Bangladeş ile sınırlı olup, diğer ülkelerdeki mikrofinans sistemlerini kapsamamaktadır. Ayrıca, çalışma ikincil verilere dayalı olup, birincil veri toplama (anket, görüşme vb.) yöntemleri kullanılmamıştır.

Araştırma Soruları

Araştırmanın önceki başlıklarda belirtilen amaçları kapsamında, aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

- i) Geleneksel mikrofinans ile İslami mikrofinans arasındaki temel farklar nelerdir?
- ii) Bangladeş'te mikrofinans nasıl ortaya çıkmış ve gelişmiştir?
- iii) Bangladeş'te İslami mikrofinans nasıl ortaya çıkmış ve gelişmiştir?
- iv) Bangladeş'te mikrofinans sektörünü düzenleyen temel kurumlar ve yasalar nelerdir?
- v) Hindistan ve Pakistan'da mikrofinans sektörü nasıl düzenlenmektedir ?

Araştırmanın Kapsamı

Birinci bölüm, mikrofinans ve İslami mikrofinans kavramlarını tanımlayarak, temel prensiplerini ve tarihsel gelişimlerini ele almaktadır. Mikrofinansın tanımı, amaçları ve finansal kapsayıcılığı artırmadaki rolü açıklanırken, geleneksel mikrofinans ile faizsiz finans sistemine dayalı İslami mikrofinans arasındaki temel farklar vurgulanmaktadır. Mikrofinansın küresel ölçekte ortaya çıkışı, yoksulluğu azaltmadaki etkileri ve başarılı uygulamaları analiz edilerek, sistemin ekonomik ve sosyal problemlere sunduğu çözümler ortaya konulmaktadır. Ayrıca, İslami mikrofinansın gelişimi, dayandığı prensipler ile sunduğu finansal araçlar detaylandırılarak, bu sistemin dünyadaki uygulamaları incelenmektedir. Bu teorik çerçeve, mikrofinans sistemlerinin nasıl çalıştığını ve ekonomik kalkınma sürecindeki önemini anlamak için sağlam bir temel oluşturmaktadır.

İkinci bölüm, Bangladeş'te mikrofinansın gelişimini, sektöre yön veren Grameen Bank gibi öncü kuruluşların rolünü ve mikrofinans sisteminin nasıl işlediğini incelemektedir. Bangladeş'teki İslami mikrofinans uygulamaları analiz edilerek, İslami bankalar ve finans kurumları tarafından sunulan faizsiz mikrofinans hizmetleri detaylandırılmaktadır. Ayrıca, mikrofinansın yoksulluğun azaltılmasına, kırsal kalkınmaya ve ekonomik büyümeye etkileri tartışılarak, sistemin toplumsal dönüşümdeki önemi ele alınmaktadır. Bu bağlamda, Islamic Bank Bangladesh Limited (IBBL), Al Arafah İslam Bankası ve diğer finans

kurumlarının mikrofinans programları, tasarruf ve yatırım mekanizmaları ile finansal olmayan destek hizmetleri değerlendirilmekte, başarılı uygulamalar ortaya konmaktadır. Böylece, Bangladeş'in mikrofinans alanındaki deneyimleri derinlemesine incelenerek, sektörün etkinliği ve sürdürülebilirliği açısından kapsamlı bir perspektif sunulmaktadır.

Üçüncü bölüm, Bangladeş mikrofinans düzenlemelerini karşılaştırmalı olarak ele alarak, her iki ülkenin düzenleyici çerçevesini ve sektörel etkinliğini değerlendirmektedir. İlk olarak, farklı ülkelerde mikrofinans ve İslami mikrofinansın nasıl düzenlendiğine dair literatür taranarak, küresel uygulamalar incelenmektedir. Daha sonra, Bangladeş'te mikrofinansın yasal çerçevesi, MRA tarafından uygulanan politikalar ve sektör üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. Hindistan'da ise, mikrofinans sektörü üzerindeki düzenleyici otorite olan Hindistan Merkez Bankası'nın (RBI) belirlediği çerçeve, Ölçek Bazlı Düzenleme (SBR) modeli ve finans sektörü politikaları ele alınmaktadır. Hindistan'daki SRO çerçevesi ve kredi portföyü düzenlemeleri incelenerek, Hindistan'daki reformların sektöre etkileri değerlendirilmektedir. Pakistan'da mikrofinans ve İslami mikrofinans sektörlerinin düzenleyici çerçevesini, gelişim sürecini ve mevcut yapısını incelemektedir. Son olarak, Bangladeş, Pakistan ve Hindistan'daki mikrofinans düzenlemeleri karşılaştırılarak, hangi ülkenin düzenlemelerinin daha etkin olduğu, bu düzenlemelerin mikrofinans sektörünün sürdürülebilirliğini nasıl etkilediği tartışılmaktadır. Böylece, mikrofinansın düzenleme biçimlerinin sektör üzerindeki etkileri anlaşılmaya çalışılarak, düzenleyici modelin konusunda kapsamlı bir değerlendirme sunulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Mikrofinans ve İslami Mikrofinans

Dünya çapında çok sayıda gelişmekte olan ülke yoksulluk sorunuyla boğuşmakta ve potansiyel çözümleri araştırmaktadır. Mikrofinans ve İslami mikrofinans, tipik olarak geleneksel bankacılık sisteminden dışlanan bireylerin ihtiyaç duydukları sermaye erişimlerini sağlamayı amaçlayan finansal hizmetlerdir. Ancak farklı ilke ve çerçeveler altında çalışırlar. Mikrofinans ve İslami mikrofinans, bireylere ve küçük işletmelere kredi, tasarruf ve diğer finansal ürünlere erişim sağlamayı hedefler. Grameen Bank gibi kurumların öncülüğünü yaptığı mikrofinans, düşük gelirli bireylere küçük krediler sunmaya, çoğunlukla kadınları güçlendirmeye ve taban düzeyinde ekonomik kalkınmayı teşvik etmeye odaklanmaktadır. Bu mikrofinans biçimi yalnızca finansal hizmetler sağlamakla kalmaz, aynı zamanda müslüman toplulukların sosyo-ekonomik ve dini değerleriyle de uyum sağlar, İslam hukukuna uygun bir şekilde finansal katılımı ve yoksulluğun azaltılmasını teşvik eder. Aşağıda mikrofinans ve İslami mikrofinans kavramları ayrıntılı bir şekilde açıklamaktadır.

Mikrofinans

Mikrofinans, geleneksel bankacılık hizmetlerine erişimi olmayan bireylere ve küçük işletmelere küçük krediler, tasarruflar ve diğer finansal ürünler sağlayan bir finansal hizmettir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu azaltmayı ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Bros vd., 2022, s. 1144). Mikrofinansın temel özellikleri şunları içerir (Kivalya, 2023, s. 4):

1. Mikrofinans kurumları (MFK), geleneksel banka kredilerine erişmek için teminat veya kredi geçmişi olmayan bireylere ve küçük işletmelere tipik olarak genellikle 1.000 dolardan az küçük krediler sağlar.
2. Mikrofinans, yoksullar, kadınlar ve kırsal nüfus gibi resmi finansal sistemden dışlanan bireylere ve topluluklara ulaşmak için tasarlanmıştır.
3. Birçok MFK, borçluların küçük gruplar oluşturduğu ve birbirlerinin kredileri için karşılıklı garanti sağladığı ve temerrüt riskini azaltan bir grup kredisi modeli kullanır.

4. Mikrofinans, yalnızca finansal hizmetler sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda ekonomik fırsatlara ve karar alma gücüne erişimlerini iyileştirerek borçluları, özellikle de kadınları güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Mikrofinans, mevduat, borçlanma, hizmetler için ödeme, tüketici kredileri, para transferleri, sigorta ve yoksul hanelerin sahip olduğu mikro işletmeler dahil olmak üzere çeşitli alanlarda finansal hizmetlerin sağlanmasını ifade etmektedir. Bu çerçeveye göre mikrofinans , düşük gelirli bireyler veya yoksulluk içinde yaşayanlar için mikrokrediler, tasarruf hesapları, ödeme hizmetleri, para transferleri ve sigorta dahil olmak üzere sürdürülebilir mal ve hizmet sunumuna dayalı bir finansman stratejisi olarak adlandırılmaktadır (Ateş ve Öğütoğulları, 2012, s. 36). Mikrofinansın çeşitli tanımları bulunmaktadır. Söz konusu tanımlar aşağıda yer almaktadır.

Mikrofinans, serbest çalışanlar da dahil olmak üzere düşük gelirli bireylere finansal hizmetler sunarak yoksullara teminatsız kredi erişimi sağlamada önemli bir yenilik olarak değerlendirilmektedir (Hassan vd., 2023, s. 261).

Mikrofinans, düşük gelirli bireylerin ekonomik faaliyetlere katılımını desteklemek amacıyla sunulan finansal hizmetlerdir. Bu hizmetler arasında küçük miktarlı krediler, tasarruf hesapları, sigorta ve finansal eğitim bulunur. Mikrofinans, özellikle yoksulların gelir getirici faaliyetlerde bulunabilmesi için başlangıç sermayesi sağlar. Örneğin; işletme sermayesi oluşturmak, malzeme ve hammadde satın almak veya üretim için gerekli ekipmanları temin etmek gibi ihtiyaçları karşılar. Bu sayede bireyler kendi işlerini kurabilir, ekonomik bağımsızlık kazanabilir ve yaşam standartlarını iyileştirme fırsatı elde ederler (Ahmad, 2019, s. 48).

Mikrofinans, düşük gelirli bireylerin kendi işletmelerini kurmaları, büyütmeleri veya ailelerini desteklemeleri için sunulan krediler ve diğer finansal hizmetleri (tasarruf, sigorta ve iş geliştirme programları gibi) ifade eder. Bu hizmetler, bireylerin gelir elde etmelerine ve ekonomik bağımsızlık kazanmalarına yardımcı olmayı amaçlar (Soyak, 2010, ss. 129-144).

Mikrofinans, genellikle düşük gelirli bireyler ve gruplar için sunulan, “mikrokredi” gibi bankacılık hizmetlerini kapsayan bir finansal sistemdir. Çoğunlukla çiftçiler ve yoksul

işçilere yönelik olan bu hizmet, finansal erişim sorunlarını çözerek yoksulluğu azaltmayı, işletmeleri teşvik etmeyi ve küresel ekonomiyi güçlendirmeyi amaçlar (Rhule, 2016, s. 4).

Kısaca, mikrofinans, geliri düşük ve resmi finansal sistemlere erişimi olmayan bireylere finansal hizmetler sunulmasını ifade eder. Bu hizmetler, mikrofinans kurumları, mikrofinans bankaları, ticari bankalar ve kamu hizmetleri gibi çeşitli kuruluşlar tarafından sağlanır.

İslami Mikrofinans

İslami mikrofinans, İslami sosyal ve ekonomik adalet anlayışına dayanarak toplumun en yoksul kesimlerine finansal hizmetler sunmayı hedefleyen bir sistem olarak tanımlanmaktadır (Rahim ve Rahman, 2007, s. 38). Bu yaklaşım, İslam'ın sosyal ve ekonomik adalet kavramlarını yansıtırken, aynı zamanda sadaka, zekat ve vakıflar gibi İslami düşüncede önemli yer tutan kurumları da kapsamaktadır. Ayrıca, mudârebe ve müşâreke gibi kar-zarar paylaşım modelleri, finansal riski girişimcilerle paylaşarak sürdürülebilir bir finansman yapısı oluşturmaktadır.

Dünya genelinde birçok İslami mikrofinans kurumu bulunmaktadır. Yoksul müslüman gruplar, faiz içeren sistemlerden kaçınarak dini inançlarına uygun alternatifler aramaktadırlar. Bu nedenle, İslami bankalar ve İslami mikrofinans sistemleri, bu hassas pazarda ihtiyaç duyulan sermayeyi sağlamak amacıyla kurulmuştur. İslami mikrofinans, düşük gelirliler ve yoksul bireylere, ihtiyaçlarına yönelik ve İslami ilkelere uygun finansal hizmetler sunan bir yapıdır (Elzahi ve Ismail, 2013, s. 197).

Yoksul müslüman ülkelerdeki mikrofinans talepleri, İslami mikrofinans kavramı aracılığıyla karşılanmaktadır. Bu yaklaşım, yoksul bireylerin yaşam kalitelerini artırmalarına ve ekonominin genel genişlemesine katkıda bulunmak amacıyla küçük işletmeler kurmalarına yardımcı olmak için çeşitli İslami finans yöntemlerinin uygulanmasını önermektedir (Ahmad, 2020, s. 8).

İslami mikrofinans, Kur'an ve hadislerde belirtilen prensipler doğrultusunda, eşitliği teşvik etmek amacıyla finansal ve finansal olmayan yöntemlerin düzenlenmesini ifade etmektedir. İslami değerler, toplum temelli faaliyetleri destekleyerek, grup odaklı stratejiler ve ortak sorumluluk esasına dayanan mikrofinans kuruluşlarının yapısını

şekillendirmektedir. İslam'da borç alınması mümkün olmakla birlikte, bu durumun yalnızca acil hallerde başvurulması gereken bir seçenek olduğu vurgulanmakta; ayrıca Peygamber (S.A), borçlanma konusunda dikkatli olunması gerektiği ve geri ödemelerin zamanında yapılmasının önemini sıkça dile getirmektedir (Smolo, 2012, s. 10).

İslami mikrofinans, İslami prensiplere uygun bir sosyal bilinçli yatırım biçimi olarak tanımlanabilir. Yatırımcılar, servetlerini İslami mikrofinans projelerine yönlendirdiklerinde, yalnızca sosyal açıdan yararlı olan helal girişimlere katkıda bulunmaktadır. Bu girişimler arasında zekat, ticaret ve hayırseverlik faaliyetlerinin yanı sıra bir ülke ekonomisini geliştirmeyi hedefleyen sanayi kuruluşları da bulunmaktadır. İslami mikrofinans, genellikle faiz veya riba talep etmeden düşük gelir düzeyindeki bireylere yeterli finansal fırsatlar sunmak anlamında değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, İslami mikrofinansın hedef kitlesi, resmi kredi sistemlerinden yararlanamayan düşük gelirli bireylerden oluşmaktadır (Rahim ve Rahman, 2007, s. 11).

İslami mikrofinans, geleneksel mikrofinanstan farklı olarak faizsiz işlem yapma ilkesine dayanır ve müslüman toplulukların etik ve dini değerlerine uygun finansal çözümler sunmayı amaçlar. Bu bağlamda, borç yerine ortaklık modelleri olan mudârebe ve müşâreke gibi yöntemler tercih edilirken, zekat ve hayır bağışları gibi sosyal yardımlaşma araçları da devreye sokulur. Ayrıca, tekafül sistemi ile karşılıklı yardımlaşma esasına dayalı bir sigorta alternatifi sunulmaktadır. Bu unsurlar, müslüman topluluklarda finansal sürdürülebilirlik sağlarken, aynı zamanda inanç temelli ekonomik bir yapı oluşturmayı hedefler.

1.2. Mikrofinans Sisteminin Tarihi ve Gelişimi

II. Dünya Savaşı sonrasında, yoksulların finansal hizmetlere erişiminin mümkün olmadığı ve bu gruplara verilen kredilerin geri ödenemeyeceğine dair yaygın bir algı vardı. Bu düşünce, küresel nüfusun önemli bir kesiminin, yoksulluk döngüsünden çıkmalarına engel oluyordu. Yoksulların finansal sisteme dahil olamamaları, ekonomik kalkınmalarını engellediği gibi, toplum genelinde derinleşen eşitsizliklere yol açtı. Bu durumu değiştirmek amacıyla, 1950'lerde devletler ve yardım kuruluşları, yoksul grupları kalkınma projeleriyle desteklemek ve onların ekonomik sisteme entegrasyonunu sağlamak için araştırmalar yapmaya başladılar (Kangeldiev, 2010, s. 6).

Paul ve Conroy'a (2000) göre, başarısızlığın başlıca nedenleri, kredilerin genellikle ekonomik durumu iyi olan çiftçilere verilmesi ve kredi geri ödemelerinin yetersiz bir şekilde takip edilmesidir. Bu durum, sermayenin etkin bir şekilde geri dönmesini engellemiş ve sistemin sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemiştir (Paul ve Conroy, 2000, s. 62).

1970'lerin başında hükümetler ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, kayıt dışı sektörde kendi işlerini kurmaya çalışan bireylere odaklanmaya başlamıştır. Bu bireyler, kuaförlük, ayakkabı tamirciliği ve perakende mağazacılığı gibi küçük işletmeler kurma niyetinde olsalar da finansal sisteme erişimlerinin sınırlı olması, işlerini büyütme ve daha fazla gelir elde etme potansiyellerini engellemiştir. Bu durumun fark edilmesiyle birlikte, yoksullara yalnızca ücretsiz veya kısa vadeli krediler sağlamak yerine, uzun vadeli ve sürdürülebilir bir finansal sistem oluşturulmasına yönelik araştırmalar yapılmıştır. Bu bağlamda, 1970'lerde Bangladeş'te başlatılan Grameen Bank mikrokredi programı, özellikle yoksulları ve kadınları hedef alan en tanınmış mikrofinans girişimlerinden biri olmuştur (Öner vd., 2008, s. 92).

Bangladeşli ekonomist Prof. Dr. Muhammed Yunus, mikrofinans yöntemini geliştiren kişidir. 1974 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ndeki eğitimini tamamladıktan sonra ülkesine dönen Yunus, yoksullukla mücadele etmeye başlamış ve fakirlerin küçük miktarlarda kredi aldıklarında ekonomik olarak önemli kazanımlar elde edebildiklerini fark etmiştir. İlk olarak, sadece 0,22 sent değerindeki kredi, bambu ağacından sandalye yapmak isteyen bir kadına verilmiştir. Yunus, köydeki yoksul işletmelerin toplam 27 ABD Doları kadar krediye ihtiyaç duyduğunu keşfetmiştir. Böylece, çağdaş mikrofinansın temelleri 1976'da kurulan ve bugün 81 ülkede faaliyet gösteren Grameen Bank ile atılmıştır. Bu model, her üyenin diğerlerine geri ödeme sözü verdiği bir yardımlaşma anlayışına dayanmaktadır (Sengupta ve Aubuchon, 2008, s. 16).

Prof. Dr. Muhammed Yunus tarafından 1976 yılında Bangladeş'in Jobra köyünde kurulan bu mikrofinans kurumu, 1983'te hükümet kararıyla bağımsız bir banka haline gelmiştir. Kadınlara yönelik faaliyetleriyle öne çıkan bu girişim, Yunus'un 2006 yılında Grameen Bank ile birlikte Nobel Barış Ödülü almasına vesile olmuştur (Özdemir, 2018, s. 12).

Mikrokredi sistemi, 1970'lerde gelişmeye başlamıştır. 1970'lerden önce yoksul kesimler, finansal hizmetleri hak etmeyen bireyler olarak değerlendirilmekteydi. Sivil toplum kuruluşları (STK), 1975-1995 yılları arasında yenilikçi teknikler geliştirerek kredi dağıtımının sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Bu dönemin ardından MFK'ların ticarileşme süreci başlamış ve bu aşama mikrofinansın daha geniş kitlelere ulaşmasında önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir.

1990'larda mikrofinans sistemi profesyonelleşmeye başlamış ve 1995 yılında çoğunluğu bağışçılardan oluşan bir grup, Dünya Bankası bünyesinde Fakirlere Yardım Dayanışma Grubu (CGAP) adlı bir sekreteryaya kurmuştur. Bu kuruluşun ardından mikrofinans üzerine akademik araştırmalar hız kazanmış ve en iyi uygulamalara yönelik gereklilikler belirlenmiştir (Kangeldiev, 2010, ss. 10-11).

Mikrofinansın gelişimi, profesyonelleşme ve ticarileşme sürecine girerek, ticari mikrofinans kurumları ile büyük, profesyonelleşmiş STK-MFK'ların ayrı bir finansal alt sektör olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır (Mader, 2017, s. 542). Bu dönüşüm, mikrofinans sektörünün genişlemesine ve daha kurumsal bir yapıya kavuşmasına katkıda bulunmuştur.

Mikrofinans sektöründeki etkin düzenlemeler, finansal katılımı teşvik etmek ve finansal sistemi korumak için hayati öneme sahiptir. bu nedenle, mikrofinans endüstrisine özel düzenlemeler gerekmektedir. Ayrıca, bankaların mikrofinans kurumlarını desteklemedeki rolü, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksul bireyleri hedefleme açısından önem arz etmektedir. Bangladeş gibi ülkelerde mikrofinansın elde ettiği başarı, dünya genelinde benzer modellerin benimsenmesine yol açarak küresel ilgiyi artırmıştır (Ahmed, 2009, s. 993).

1.3. İslami Mikrofinansın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

İslam dininde yer alan faiz yasağı ve Şeriat'a uygun finansal hizmetlere duyulan ihtiyaçla yakından ilişkilidir (Ansari vd., 2021, ss. 1011-1022). İslam ekonomisinin temel ilkeleri doğrultusunda hareket eden bu sistem, sadece faizsiz finansal hizmetler sunmakla kalmaz, aynı zamanda toplumdaki ekonomik adaletin sağlanmasını hedefler. Geleneksel mikrofinansın aksine, İslami mikrofinans, etik ve adalet temelli bir finansman modeli

sunarak yoksul ve finansal hizmetlere erişimi sınırlı bireylerin ekonomik kalkınmasını amaçlar (Fianto vd., 2018, ss.167-172). Özellikle Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkelerde, bu modelin geleneksel mikrofinansman alternatiflerinden daha fazla kabul gördüğü belirtilmektedir. Ayrıca İslami mikrofinansın yaygınlaşmasında, Kur'an ve Hadis gibi dini kaynakların bireylerin ekonomik davranışlarını yönlendirmedeki etkisi büyüktür (Ülev, 2019, ss. 3-4).

İslami mikrofinansın gelişimi, 1990'ların başından itibaren hız kazanmış ve özellikle Müslüman çoğunluklu ülkelerde güçlü bir altyapı oluşturmuştur. Endonezya, İslami mikrofinansın başarılı örneklerinden biridir. Ülkede kurulan Baitul Maal wat-Tamwil (BMT), mikrofinans sistemini İslami kurallar çerçevesinde yeniden yapılandırarak küçük girişimcilere finansman sağlamıştır. Bangladeş'te, İslami Bank Bangladesh Limited (IBBL) tarafından hayata geçirilen Kırsal Kalkınma Planı, özellikle kırsal bölgelerde yaşayan kadınların ekonomik hayata katılımını artırmış ve sosyal güçlenmelerine katkıda bulunmuştur (Islam, 2020, ss. 26-45). Bu gibi projelerin başarısının arkasında, İslami finans sisteminin bireylerin güvenini kazanarak ekonomik süreçlere katılımını artırması yer almaktadır.

İslami mikrofinansmanın başarısını etkileyen önemli faktörler arasında, Şeriat'a uygun finansal ürünlerin çeşitlendirilmesi, kurumsal yönetim mekanizmalarının etkinleştirilmesi ve sosyal sorumluluk projelerine verilen önem bulunmaktadır. Geleneksel mikrofinansman kurumları genellikle faizli borç verme yöntemleriyle çalışırken, İslami mikrofinansman sisteminde Murabaha, mudârebe ve karz-ı hasen (faizsiz borç) gibi finansal ürünler ön plana çıkar (Fianto vd., 2018, ss. 167-172). Bu finansal araçlar, bireylerin borç yükünü azaltarak onları finansal sürdürülebilirliğe teşvik eder. Ayrıca İslami mikrofinansman kurumlarının sosyal refahı artırma amacı, geleneksel mikrofinansman modellerine kıyasla daha uzun vadeli bir sürdürülebilirlik sağladığını göstermektedir (Başar, 2021, ss. 89-107).

İslami mikrofinans, 1970'lerde bir grup Müslüman ekonomist tarafından geliştirilen faizsiz bankacılık sisteminin temel ilkelerine dayanır. Bu sistemin amacı, İslam'da kesinlikle yasaklanan faizi ortadan kaldırarak, finansal hizmetlere erişimi daha adil ve sürdürülebilir

bir hale getirmektir. İslami mikrofinans, özellikle yoksul ve düşük gelirli kesimlerin finansal ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir araç olmuştur (Sheikh ve Sira, 2018, s. 977).

İslami mikrofinans kurumları (İMFK) ilk olarak 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında ortaya çıkmıştır. Bu kurumlar başarılı Grameen modelinin bir örneğiydi. Malezya'da ilk ve en büyük mikrofinans kuruluşu olan Amanah Ikhtiar Malezya (AIM) 1987 yılında faaliyete geçmiştir. Malezya'daki en büyük mikrofinans kurumu hala Grameen Bank'ın grup modelini kullanan kurumdur. AIM'den bir yıl sonra 1988 yılında Malezya Tarım Bakanlığının bir kuruluşu olarak Yayasan Usaha Maju Sabah (YUM) faaliyete başlamıştır (Mokhtar vd., 2012, ss. 60-61).

1995 yılında Bangladeş'te IBBL bünyesinde Kırsal Kalkınma Programı (RDS), İslami mikrofinans programı olarak faaliyete geçmiştir. RDS de Grameen'in grup modelini örnek almıştır (İBBPLC, 2023, s. 79). 2012 yılında ise IBBL tarafından şehirlerdeki yoksulları hedefleyen Kentsel Kalkınma Programı (UPDS) başlatılmıştır.

Akhuwat, 2001 yılında Pakistan'da kurulmuş olan ve dünyanın en büyük İMFK'lerden biri olarak kabul edilen bir kuruluştur. Akhuwat, faizsiz mikrofinans hizmetleri sunarak, yoksul kesimlere ekonomik güçlenme fırsatları yaratmayı amaçlamaktadır. Kurum, İslam'ın sosyal dayanışma ilkelerine dayanan karz-ı hasen modelini kullanarak faaliyetlerini Pakistan genelinde genişletmiştir. Benzer şekilde, Sudan'da 2009 yılında kurulan IRADA gibi kuruluşlar da İslami finansman yöntemleriyle mikrofinans sağlamaya yönelik projeler yürütmektedir. IRADA, özellikle İslam hukukuna uygun müşâreke ve karmudârebe gibi yöntemleri kullanarak yoksul toplulukların ekonomik gelişimine katkıda bulunmaktadır (Ülev, 2021, ss. 3-4).

Küresel İslami Finans Raporu'na (2018) göre, Güney Asya (Pakistan, Bangladeş), Güneydoğu Asya (Malezya, Endonezya) ve Sahra altı Afrika'nın (Sudan) gelişmekte olan ekonomilerinde İslami mikrofinansmanın giderek büyüdüğü belirtilmektedir. Bu ülkelerdeki en önde gelen İslami bankalar arasında IBBL, Pakistan Akhuwat ve Amanah Ikhtiar bankaları Malezya ve Sudan Tarım Bankaları bulunmaktadır. İMFK'lar ayrıca Asya'da (Afganistan, Endonezya, Bangladeş, Pakistan, Hindistan ve Malezya), Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da (Bahreyn, Mısır, Irak, Ürdün, Lübnan, Filistin, Sudan ve Yemen), Orta Asya'da (Kazakistan, Kırgızistan) ve Doğu Avrupa'da (Bosna ve Hersek, Kosova), önemli

ölçüde büyümeye devam ederken, aynı zamanda sosyal kalkınmaya da olumlu katkısını göstermiştir (Usmana ve Tasnim, 2016, ss. 53-62).

Sonuç olarak, İslami mikrofinans , yoksulluğun azaltılması, toplumsal refahın artırılması ve İslami değerlere uygun finansal hizmetlerin sunulması gibi amaçlarla ortaya çıkmış ve gelişimini sürdürmüştür. Bu sistem, finansal erişim konusunda yoksul kesimlerin ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynarken, etik ve sosyal sorumluluk ilkelerini finansal süreçlere entegre etmesiyle öne çıkmaktadır. İslami mikrofinansmanın sunduğu bu modelin, geleneksel mikrofinans man sistemlerine kıyasla daha etkin, sürdürülebilir ve toplumsal faydaya dayalı olduğu birçok çalışmada vurgulanmaktadır (Mohamud, 2023).

1.4. Mikrofinans ve İslami Mikrofinansın Prensipleri

Mikrofinans, 1970'lerdeki kuruluşundan bu yana, özellikle gelişmekte olan ülkelerde küçük krediler, tasarruf hesapları ve sigorta ürünleri sunarak milyonlarca düşük gelirli bireyi güçlendirmiştir. Bu yenilikçi finansal model, girişimcilerin yalnızca işlerini kurmalarını ve büyütmelerini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda yaşam standartlarını geliştirmiş ve finansal katılımı teşvik etmiştir. Şeriat hukukunun etik ve ahlaki kurallarına dayanan İslami mikrofinans , faizi yasaklar ve risk paylaşımını, sosyal adaleti ve ekonomik eşitliği vurgular. Bu benzersiz yaklaşım, dini inançlarıyla uyumlu finansal hizmetler arayan Müslüman müşterilerin ihtiyaçlarını ele alırken, etik ve kapsayıcı çerçevesi nedeniyle Gayrimüslim müşterilere de hitap etmektedir.

1.4.1. Mikrofinansın Prensipleri

Yoksul Yardımlaşma ve Dayanışma Grubu (CGAP), mikrofinans ilkelerini oluşturan kuruluştur. Bu kuruluş tarafından 10 Haziran 2004 tarihinde düzenlenen G8 Zirvesi'nde mikrofinansın temel ilkeleri belirlenmiştir. Söz konusu ilkeler aşağıda maddeler halinde yer almaktadır (Sharma, 2004, ss. 71-73 ; CGAP, 2004, s. 3).

Yoksulların sadece kredilere değil, çeşitli finansal hizmetlere ihtiyacı var:Yoksul insanların da uygun, esnek ve makul fiyatlı çok çeşitli finansal hizmetlere ihtiyacı vardır. Koşullarına bağlı olarak, yoksul insanların yalnızca krediye değil, tasarruflara, nakit transferlerine ve sigortaya da ihtiyacı vardır.

Mikrofinans yoksulluğa karşı güçlü bir araçtır: Sürdürülebilir finansal hizmetlere erişim, yoksulların gelirlerini artırmasına, varlıklar oluşturmalarına ve dış şoklara karşı savunmasızlıklarını azaltmasına olanak tanımaktadır. Mikrofinans , yoksul hanelerin daha iyi beslenmeye, iyileştirilmiş yaşam koşullarına ve çocukların sağlığına ve eğitimine yatırım yapmasına olanak tanımaktadır.

Mikrofinans, fakirlere hizmet eden finansal sistemler inşa etmek anlamına gelir: Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda nüfusun büyük çoğunluğunu yoksul insanlar oluşturmaktadır. Bununla birlikte, yoksulların ezici bir kısmı temel finansal hizmetlere erişimden yoksun kalmaya devam ediyor. Birçok ülkede mikrofinans marjinal bir sektör olarak görülmeye devam ediyor ve öncelikle bağışçılar, hükümetler ve sosyal sorumluluk sahibi yatırımcılar için bir kalkınma endişesi görülmektedir. Çok sayıda fakire ulaşma potansiyelini tam olarak elde etmek için mikrofinans, finans sektörünün ayrılmaz bir parçası haline gelmelidir.

Önemli sayıda yoksul insana ulaşmak için finansal sürdürülebilirlik gereklidir: Finansal sürdürülebilirliğe ulaşmak, işlem maliyetlerini düşürmek, müşteri ihtiyaçlarını karşılayan daha iyi ürün ve hizmetler sunmak ve bankasız yoksullara ulaşmanın yeni yollarını bulmak anlamına gelir.

Mikrofinans, kalıcı yerel finans kurumları inşa etmekle ilgilidir: Yoksullar için finansal sistemler oluşturmak, yoksul insanlara kalıcı olarak finansal hizmetler sağlayabilecek sağlam yerel finansal araçlar oluşturmak anlamına gelir. Bu tür kurumlar iç tasarrufları harekete geçirebilmeli ve geri dönüştürebilmeli, kredi verebilmeli ve bir dizi hizmet sunabilmelidir. Yerel finans kurumları ve özel sermaye piyasaları olgunlaştıkça, devlet tarafından finanse edilen kalkınma bankaları da dahil olmak üzere bağışçılardan ve hükümetlerden gelen finansmana bağımlılık giderek azalacaktır.

Mikrokredi her zaman cevap değildir: Mikrokredi herkese veya her duruma uygun değildir. Geliri veya geri ödeme aracı olmayan yoksullar, kredi kullanmadan önce başka destek biçimlerine ihtiyaç duyarlar. Çoğu durumda, küçük hibeler, altyapı iyileştirmeleri, istihdam ve eğitim programları ve diğer finansal olmayan hizmetler yoksulluğun azaltılması için daha uygun araçlar olabilir.

Faiz oranı tavanları, yoksul insanların finansal hizmetlere erişimine zarar verebilir:

Birçok küçük kredi vermek, birkaç büyük krediden çok daha pahalıya mal olur. Mikro borç verenler, ortalama banka kredisi oranlarının çok üzerinde faiz oranları talep etmedikçe, maliyetlerini karşılayamazlar. Hükümetler faiz oranlarını düzenlediğinde, genellikle bunları sürdürülebilir mikrokrediye izin vermeyecek kadar düşük seviyelere ayarlarlar. Aynı zamanda, mikro borç verenler operasyonel verimsizlikleri müşterilere olması gerekenden çok daha yüksek fiyatlar (faiz oranları ve diğer ücretler) şeklinde aktarmamalıdır.

Hükümetin rolü, doğrudan bir finansal hizmet sağlayıcısı olarak değildir:

Ulusal hükümetler, yoksul insanların tasarruflarını korurken finansal hizmetlerin gelişimini teşvik eden destekleyici bir politika ortamı oluşturulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Hükümetler ayrıca girişimciler için iş ortamını iyileştirerek, yolsuzluğu engelleyerek ve pazarlara ve altyapıya erişimi iyileştirerek yoksullara yönelik finansal hizmetleri destekleyebilir.

Bağış sübvansiyonları tamamlayıcı olmalı, özel sektör sermayesiyle rekabet etmemelidir:

Bağışçılar, finansal sağlayıcıların kurumsal kapasitesini oluşturmak, destekleyici altyapı geliştirmek (derecelendirme kuruluşları, kredi büroları, denetim kapasitesi vb.) için geçici olarak uygun hibe, kredi ve öz sermaye araçlarını kullanmalıdır.

Kurumsal ve insani kapasitenin eksikliği kilit kısıtlamadır:

Mikrofinans , bankacılığı sosyal hedeflerle birleştiren özel bir alandır ve finansal kurumlardan düzenleyici ve denetleyici kurumlar ve bilgi sistemleri aracılığıyla devlet kalkınma kuruluşlarına ve bağış kuruluşlarına kadar her düzeyde kapasite oluşturulması gerekir. Hem kamu hem de özel sektördeki yatırımların çoğu bu kapasite geliştirmeye odaklanmalıdır

Finansal ve sosyal yardım şeffaflığının önemi:

Yoksullara hizmet veren finansal kurumların finansal ve sosyal performansı hakkında doğru, standartlaştırılmış ve karşılaştırılabilir bilgiler zorunludur. Banka amirleri ve düzenleyicileri, bağışçılar, yatırımcılar ve daha da önemlisi mikrofinans müşterisi olan yoksullar, riskleri ve getirileri yeterince değerlendirmek için bu bilgilere ihtiyaç duyarlar.

1.4.2. İslami Mikrofinansın Prensipleri

İslami finans, finansal işlemlerde adaleti, şeffaflığı ve ortak sorumluluğu teşvik eden Şeriat hukukundan türetilen etik ilkeler temelinde çalışır. Bu ilkelerin temelinde, tefecilik veya sömürücü menfaati ifade eden bir terim olan riba'nın yasaklanması yatmaktadır. Geleneksel tahviller, önceden belirlenmiş sabit faiz ödemeleri ile İslami finans ilkelerini ihlal eden bir riba biçimi olarak görülmektedir. Bunun yerine İslami finans, hem fon sağlayıcının hem de alıcının bir yatırımla ilişkili riskleri ve ödülleri paylaştığı kar ve zarar paylaşımı kavramını vurgular. Bu risk paylaşım mekanizması, islami finansın merkezinde yer alan adalet ve eşitlik ilkeleriyle uyumlu olarak finansal işlemlerin karşılıklı anlayışa ve kazanç ve kayıpların adil dağılımına dayanmasını sağlamaktadır (Zaman, 2024, s. 7).

İslami mikrofinans, özellikle dini inançlarıyla uyumlu finansal ürünler arayan önemli müslüman nüfusa sahip bölgelerde önemli bir potansiyele sahiptir. Dahası, İslami finansın etik temelleri, sosyal adalet ve adil finansal uygulamalarla ilgilenen daha geniş bir kitleye hitap etmektedir. Mikrofinans girişimlerine en çok ihtiyaç duyulan gelişmekte olan ülkelerdeki oldukça büyük müslüman nüfus göz önüne alındığında, Şeriat uyumlu mikrofinansa olan talep önemlidir (Frasca, 2008, s. 11).

İslami mikrofinansın ilkeleri ile geleneksel mikrofinansın ilkelerin arasında temel farklar vardır. Bunlardan birincisi faiz yasağıdır. İkincisi, aşırı belirsizlikten kaçınmadır (garar). Üçüncüsü, kumarla ilgili faaliyetlerin yasaklanmasıdır (meysir). İMFK'lar faiz yerine mudârebe ve müşâreke düzenlemelerinin yanı sıra icâre (kiralama) ve murabaha gibi Şeriat'a uygun diğer sözleşmeleri kullanır (Obaidullah, 2008a, s. 20). İslami mikrofinansın prensipleri aşağıda maddeler halinde yer almaktadır (Zaman, 2024, s. 7; Frasca, 2008, s. 11 ; Obaidullah, 2008a, s. 20; Karahan ve Ersoy, 2016, s. 96).

Faiz ödemek veya tahsil etmek: İslam, faiz ödemeleriyle borç vermeyi, borç verenin pahasına borç verenin lehine olan sömürücü bir uygulama olarak görmektedir. Şeriat yasalarına göre faiz yasaktır (Karahan ve Ersoy, 2016, s. 96).

Yasaklanmış faaliyetlerde bulunan işletmelere yatırım yapmak: İslam'da alkol veya domuz eti üretmek ve satmak gibi bazı faaliyetler yasaktır. Faaliyetler haram veya yasak olarak kabul edilir. Bu nedenle, bu tür faaliyetlere yatırım yapmak da aynı şekilde yasaktır.

Spekülasyon (meysir): Şeriat, maisir adı verilen her türlü spekülasyon veya kumar oynamayı kesinlikle yasaklar. Dolayısıyla İslami finans kuruluşları, mal mülkiyetinin gelecekte belirsiz bir olaya bağlı olduğu sözleşmelere dahil olamazlar.

Belirsizlik ve risk (garar): İslami finans kuralları, aşırı risk ve / veya belirsizliğe sahip sözleşmelere katılımı yasaklamaktadır. Garar terimi, yatırımlardaki riskin veya belirsizliğin meşruiyetini ölçer. Garar, İslami finansta yasak olan türev sözleşmeler ve açığa satışlarla gözlemlenir (Zaman, 2024, s. 4).

Paranın içsel bir değeri yoktur: Para tek başına bir varlık değildir ve ancak üretken faaliyetlerde bulunmak için diğer kaynaklara katılırsa değeri artabilir. Bu nedenle para meta olarak alınıp satılamaz ve varlıklarla desteklenmeyen paranın zaman içinde değeri artamaz.

Fon sağlayıcıları iş riskini paylaşmalıdır: Fon sağlayıcıları, alacaklılar (tipik olarak önceden belirlenmiş bir getiri oranı garanti edilir) olarak değil, yatırımcılar (yatırımlarıyla ilgili riskleri ve ödülleri paylaşan) olarak kabul edilir (Frasca, 2008, s. 13).

1.5. Geleneksel Mikrofinans ve İslami Mikrofinans Arasındaki Farklar

İslami mikrofinans, faiz kesin bir şekilde yasaktır çünkü İslam dini, faizle kazanç elde etmeyi haram olarak kabul eder. Faiz yerine mudârebe, murabaha, müşâreke, icâre ve diğer İslami finans araçları kullanılır. Bu sistemde, kredi veren ve alan taraflar arasında riskin ve kârın adil bir şekilde paylaşılması esastır. Örneğin, mudârebe anlaşmalarında, bir taraf sermaye sağlarken diğer taraf emeğini ortaya koyar ve elde edilen kâr üzerinde anlaşmaya göre paylaşım yapılır. Faizsiz bu sistem, yoksullara ekonomik açıdan daha sürdürülebilir bir destek sağlar (Ansari vd., 202, s.1011-1022).

İslami mikrofinans, yalnızca ekonomik faaliyetleri desteklemeyi değil aynı zamanda etik ilkeleri, sosyal adaleti ve toplumsal refahı gözetmeyi de hedefler. İslam dini, ekonomik işlemlerde dürüstlük, şeffaflık ve adaleti vurgular. Bu bağlamda, İslami mikrofinans sisteminde sadece helal olan (İslam'a uygun) işlere kredi ve finansman sağlanır. Örneğin, alkol, kumar veya çevreye zarar veren faaliyetler finanse edilmez. Geleneksel mikrofinans ta ise genellikle kâr maksimizasyonu temel amaçtır ve etik faktörler ön planda değildir. Bu

durum, toplumsal faydayı İslami mikrofinans açısından daha belirgin kılar (Begum vd., 2018, s. 143).

İslami mikrofinans, İslami finans prensiplerine uygun olarak geniş bir ürün yelpazesi sunar. Bu ürünler arasında kâr-zarar ortaklığı (mudârebe, müşâreke), maliyet artı kâr (murabaha), kira (icâra) gibi çeşitli finansman modelleri yer alır. Bu çeşitlilik, müşterilere borçlanma yerine alternatif ve esnek finansal çözümler sunar. Geleneksel mikrofinansta ise ağırlıklı olarak borç verme modeli uygulanır. Borçların geri ödemesinde yüksek faiz oranları ve katı koşullar görülebilir. İslami finans modelleri, borç yükünü azaltarak müşterilerin ekonomik sürdürülebilirliğine katkı sağlar (Ulfi, vd. 2023, s. 88-101).

İslami mikrofinans sisteminde öncelikli hedef kitle, özellikle Müslüman yoksullar ve girişimcilerdir. Bu sistem, dinî inançları gereği faizli kredilerden uzak duran bireyler için önemli bir alternatiftir. Ancak İslami mikrofinans, sadece Müslümanlara hizmet etmekle sınırlı kalmaz, faizsiz finansman ilkelerini benimseyen herkes bu sistemden yararlanabilir. Geleneksel mikrofinans ise dini ayırım gözetmeksizin tüm yoksul bireyleri ve grupları hedef alır. Bu fark, İslami mikrofinansın belirli bir kültürel ve inanç tabanına dayanmasından kaynaklanır (Akram, vd., 2023, ss. 167-180).

İslami mikrofinans sisteminde, kurumsal yönetim ve şeffaflık büyük önem taşır. Finansal işlemlerin şeriata uygun olması zorunlu olduğundan, tüm faaliyetler Şeriat Denetim Kurulları tarafından düzenli olarak denetlenir. Bu süreç, işlemlerin güvenilir ve adil olmasını sağlar. Geleneksel mikrofinansta ise şeffaflık ve denetim uygulamaları daha çok finansal performans ve sürdürülebilirlik açısından değerlendirilir. İslami mikrofinansın bu yönü, müşteri güvenini artırarak uzun vadeli iş birliklerini teşvik eder (Zitouni ve Jedidia, 2022, ss. 67-81).

İslami mikrofinansın temel amacı, yoksulluğun azaltılması, ekonomik eşitsizliğin giderilmesi ve toplumsal refahın artırılmasıdır. İslam dini, toplumdaki yoksul kesimlere yardım etmeyi ve dayanışmayı teşvik eder. Bu nedenle, İMFK'lar kâr amacı gütmekten ziyade toplumsal fayda sağlama hedefiyle hareket eder. Geleneksel mikrofinans ise finansal sürdürülebilirlik ve kârlılığı ön planda tutar. Bu durum, geleneksel sistemde zaman zaman sosyal etkinin geri planda kalmasına neden olabilir (Abdelkader ve Salem, 2013, s. 122).

İslami mikrofinansta müşteri memnuniyeti ve bağlılık oranı, geleneksel mikrofinansa kıyasla daha yüksektir. Bunun başlıca nedeni, İslami finans sisteminin müşteri değerlerine ve inançlarına uygun finansman çözümleri sunmasıdır. Müşteriler, etik değerlere dayalı bir sistemin parçası olmaktan ve faizsiz finansman yöntemleri kullanmaktan memnuniyet duyarlar. Ayrıca, sosyal adalet ve toplumsal fayda vurgusu, müşteri bağlılığını artırır. Geleneksel mikrofinans ise müşteri memnuniyeti daha çok finansal koşullar ve hizmet kalitesine bağlı olarak şekillenir (Cheumar, vd. 2023, ss. 1021-10229).

Geleneksel mikrofinans, sabit faiz oranlarına dayalı yapay bir yapı sunarken, İslami mikrofinans, Şeriat ilkeleri doğrultusunda adil risk paylaşımını esas alır. Geleneksel modelde kazançları maksimize etme hedefi varken, İslami mikrofinans girişimciler ile yatırımcılar arasında riskin dengeli bir şekilde paylaşılmasını teşvik eder. Bu çerçevede, kazanç ve risk paylaşımı mudârebe ve müşâreke gibi İslami finans modelleriyle düzenlenirken, faizden kaçınılır ve etik-finansal uyum sağlanır. Dolayısıyla, İslami mikrofinans sadece finansal başarıya değil, aynı zamanda sosyal adalete de odaklanır (Hassan ve Saleem, 2017, ss. 15-37).

İslami mikrofinans, Şeriat ilkelerine uygun olarak kâr optimizasyonunu hedeflerken, geleneksel mikrofinanstan farklı olarak alacaklı-borçlu ilişkisine değil, taraflar arasında ortaklığa ve iş birliğine dayalı bir modeli benimser. Ticari ilişkilerde, para ticareti yerine, döviz ve emtia ticaretine dayalı varlık temelli finansman yöntemlerini ön plana çıkarır. Bu çerçevede, İslami mikrofinans, tarafların risk ve kazancı adil bir şekilde paylaşmasını sağlayan yapılarla işlem yaparken, Şeriat'ın yasakladığı faiz bazlı uygulamalardan uzak durarak sürdürülebilirliği sağlamayı amaçlar (Harper ve Khan, 2017, s. 47).

İslami mikrofinans, Şeriat ilkelerini entegre ederek, ihtiyaç sahiplerine faizsiz finansal hizmetler sunmayı hedefler ve bu süreçte sosyal yardımlarla finansal sürdürülebilirliği dengelemeye yönelik bir yaklaşım sergiler. Geleneksel mikrofinans ise daha çok yapay finansal ilkeler ve faiz bazlı modeller aracılığıyla aynı hedefe ulaşmayı amaçlar. İMFK'ların bu benzersiz yapısı, yoksullara yönelik yardımları etik değerler çerçevesinde sunarken, uzun vadede ekonomik sürdürülebilirliği destekleme yönündeki farklılıklarını ortaya koyar (Widiarto ve Emrouznejad, 2015, ss. 1-17).

Geleneksel mikrofinans ile İslami mikrofinans arasındaki farklar, özellikle faizsiz finansman ve etik değerlere dayalı yapısıyla, Bangladeş gibi bölgelerde dikkat çekicidir. Müslüman nüfusun dini hassasiyetleri nedeniyle faiz yerine kâr-zarar paylaşımı gibi yöntemler sunan İslami mikrofinans, bu tür bölgelerde geleneksel modellerin yerini alarak artan bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu dönüşüm süreci, bölgedeki finansal sistemin yerel halkın dini ve etik değerlerine daha uygun hale getirilmesini sağlamak amacıyla büyük bir ilgi görmektedir. Bu bağlamda, faizsiz finansman modelleri ve adil risk paylaşımı, İslami mikrofinansın temel özelliklerini oluşturarak sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmaktadır (Mia, 2023, ss. 565-585).

İslami mikrofinans, yoksullara İslami ilkelere uygun şekilde kredi sağlayarak finansal katılımı artırmayı hedefleyen bir model olarak kabul görmektedir (Ansari vd., 2021, ss. 1011-1022). Bu sistem, kaynak ve finansman türleri, temerrüt yönetimi ve geri ödeme koşulları gibi pek çok açıdan geleneksel mikrofinanstan ayrılmaktadır (Xalane ve Salleh, 2019, ss. 355-365). İslami mikrofinans , yalnızca kâr odaklı bir yapı olarak değil, aynı zamanda yoksulluğu azaltmayı ve toplumsal refahı artırmayı amaçlayan etik ve ahlaki temellere dayalı bir kuruluş olarak değerlendirilir (Maouloud vd., 2021, ss. 390-405).

İMFK'ların kendine özgü yapısı, bu kurumların performanslarını ve sürdürülebilirliklerini artırmaya yönelik stratejilerin araştırılmasına olanak sağlamıştır (Anwar vd., 2023, ss. 93-109).

Rahman & Rahim (2007, ss. 38-53) tarafından İslami ve geleneksel mikrofinans arasındaki bir dizi ayrımı vurgulanmaktadır. Hem geleneksel hem de İslami mikrofinans, dış sermayeyi artırma ve müşterilere tasarruf etme seçeneği sunma yeteneğine sahiptir. İslami mikrofinans bunu vakıf ve zekât gibi İslami hayır kurumlarına fon sağlamak için kullanabilir. İslam, faizin mikrokredilere ödenmesini yasaklar, ancak geleneksel mikrofinans faize dayalı finansmanı kolayca benimseyebilir. Sonuç olarak, İslami mikrofinans, operasyonları için bir araç olarak kullanılacak potansiyel İslami finansal modellere bakmaktadır. Zekât, İslami mikrofinans tarafından yoksulların katılımını teşvik etmek ve temel gereksinimleri karşılamak, dolayısıyla sosyal hizmetleri optimize etmek için kullanılabilir. Geleneksel mikrofinansta, bir şirket müşterilerini doğrudan nakit olarak finanse etmektedir (Rahman ve Rahim, 2007, ss. 38-53).

Yoksulların %30'a varan yüksek faiz oranlarına maruz kalması, geleneksel mikrofinansın amacına ulaşmadığına dair eleştirileri artırmıştır. Rahman ve Dean'in (2013) belirttiği gibi, bazı eleştirmenler mikrofinans kurumlarının, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek yerine kâr elde etmeye odaklandığını savunmaktadır. Zayıf ekonomik duruma sahip müşterilere uygulanan yüksek faiz oranları, mikrofinansın yoksulluğu azaltma hedefiyle çeliştiği ve birincil amacına ulaşmada başarısız olduğu düşüncesini doğurmaktadır (Rahman & Dean, 2013, s. 299).

Tablo 1.1. Geleneksel Mikrofinans ve İslami Mikrofinans Aralarındaki Farklar

Özellik	Geleneksel Mikrofinans	İslami Mikrofinans
Faiz	Faizli kredi sistemi kullanılır.	Faiz yasaktır; faizsiz finansal ürünler kullanılır.
Risk Paylaşımı	Kredi veren tarafın finansal riskleri yüklenmesi, borçlu tek başına geri ödeme sorumluluğu taşır.	Risk borçlu ile birlikte paylaşılır. Kâr ve zarar paylaşımı temel prensiptir.
Finansal Ürünler	Faizli krediler, tasarruflar, sigorta ve diğer finansal araçlar kullanılır.	Mudârebe, müşâreke, murabaha, icâre gibi faizsiz araçlar kullanılır.
Ahlaki ve Etik Prensipler	Ekonomik kalkınmayı ve sürdürülebilirliği hedefler, etik değerlere özel bir vurgu yapmaz.	Yatırım kararları, İslam'a uygun olarak, haram faaliyetlerden (alkol, kumar, vb.) kaçınılarak alınır.
Hedef Kitle	Yoksul, düşük gelirli bireyler, kadınlar ve küçük işletmeler.	Yoksul, düşük gelirli bireyler, girişimciler ve İslam'a uygun faaliyet gösteren işletmeler.
Sosyal Etki	Yoksullukla mücadele ve ekonomik kalkınma sağlamak.	Yoksullukla mücadele, sosyal adalet sağlama, toplumsal refah ve eşitsizliği azaltma.
Toplumsal Amaç	Yoksullukla mücadele, küçük işletmelerin büyümesine yardımcı olmak.	Yoksullukla mücadele, gelir eşitsizliğini azaltmak, İslam'a uygun ekonomik faaliyetleri teşvik etmek.
Finansal Sürdürülebilirlik	Kâr amacı güder, faiz gelirlerine dayanır.	Kâr-zarar paylaşımı ve faizsiz ürünlerle sürdürülebilirlik sağlanır.
Varlığa Dayalı İşlem	Yalnızca belirli durumlarda varlık teminatlı krediler sağlanabilir	Tüm finansal işlemler, somut varlıklara dayalı olmalıdır (örneğin, mal alım satımı).
Erişim ve Katılım	Finansal sistemlere erişimi sınırlı olan düşük gelirli bireyler	İslami kurallar doğrultusunda, sadece uygun faaliyetlerde bulunan işletmelerle işlem yapılır.

	için kolaylaştırıcı özelliklere sahip.	
--	--	--

Kaynak: Abdelkader ve Salem (2013)

Geleneksel mikrofinans, özellikle kadın tüketicilere odaklanırken, İslami mikrofinans ise kadınların yanı sıra aile birimini bir bütün olarak hedefler. Geleneksel mikrofinansın işletme riskini azaltmak için kullandığı grup kredileri, İslami mikrofinansda da benzer bir strateji ile uygulanır. Ancak bu model, aynı zamanda İslami etik normlarla desteklenerek, müşterilerin ödemelerini zamanında yapmalarını sağlamaya çalışır (Rhule, 2016, s. 6).

İKİNCİ BÖLÜM: BANGLADEŞ'TE MİKROFİNANS

2.1. Bangladeş'te Mikrofinansın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Bangladeş, 1971'de bağımsızlığını kazandıktan sonra, ekonomik kalkınma ve yoksulluğu azaltma konusunda ciddi zorluklarla karşı karşıya kaldı. Ülke genelinde altyapı büyük ölçüde zarar görmüş, kırsal kesimde yaşayan milyonlarca insan geçim sıkıntısı çekiyordu. Bu koşullar, geleneksel bankacılık sisteminin yetersiz kaldığı düşük gelirli hanelere yönelik alternatif finansman modellerine olan ihtiyacı artırdı. Bu bağlamda, 1970'lerin ortasında mikrofinans fikri Bangladeş'te filizlenmeye başladı. Mikrofinansın temelleri, kırsal kesimde ekonomik katılımı artırmayı ve yoksullukla mücadele etmeyi amaçlayan yenilikçi programlarla atılmıştır.

Bangladeş'teki mikrofinans gelişimi dört aşamada ilerlemiştir (Ahmed, 2013, ss. 2-8).

- i) Deney ve Yenilik Aşaması (1971-1982): Mikrofinans uygulamalarının ilk kez denendiği ve yeniliklerin geliştirildiği dönem.
- ii) Modern Mikrofinans ve MFK'ların Doğuşu (1982-1989): Modern mikrofinans kavramının yaygınlaştığı ve kurumsal mikrofinans yapılarının ortaya çıktığı dönem.
- iii) Mikrofinans Kurumlarının Büyüme Aşaması (1990-2001): Mikrofinans kurumlarının hızla büyüyerek daha geniş bir kitleye hizmet etmeye başladığı dönem.
- iv) Mikrofinans Kurumlarının Olgunluk Aşaması (2002-günümüz): Mikrofinans sektörünün kurumsallaştığı, düzenleyici çerçevelerin oluştuğu ve sektörün olgun bir yapıya ulaştığı dönem.

Aşağıda, Bangladeş'teki mikrofinans sektörünün yaşam döngüsü detaylı şekilde açıklamaktadır.

Birinci Aşama: Deney ve Yenilik Aşaması (1971-1982)

1971'deki bağımsızlıktan sonra, Bangladeş'te kırsal finansman, ekonomik kalkınma ve yoksulluğu azaltma çabalarına, hükümetin yanı sıra geleneksel ve geleneksel olmayan

kooperatifler ile bir dizi STK aktif olarak katılmıştır. Bu dönemde, özellikle köy seviyesinde grup dayanışmasını ve sistematik örgütlenmeyi kolaylaştıran çeşitli girişimler öne çıkmıştır. STK'lar, kredi hizmetlerini sağlamakla birlikte, bunu programlarının küçük bir parçası olarak görmüş ve önceliklerini nüfusun yoksul kesimleri için farkındalık oluşturma, örgütlenme ve dayanışmayı teşvik etme olarak belirlemiştir.

Bangladeş, mikrofinansın ortaya çıkışı ve gelişimi açısından önemli bir ülke olarak öne çıkmaktadır. Mikrofinansın modern anlamdaki temelleri, 1970'lerin sonlarında Prof. Dr. Muhammed Yunus tarafından kurulan Grameen Bank ile atılmıştır. Grameen Bank'ın amacı, bankacılık hizmetlerine erişimi olmayan yoksul bireylere, özellikle kadınlara küçük ölçekli kredi sağlamak olmuştur. Mikrofinans sektörünün küresel ölçekte tanınmasına ve mikrofinans kuruluşlarının diğer ülkelerde de hızla yaygınlaşmasına öncülük etmiştir. Grameen Bank'ın başarısı, finansal hizmetlerin sosyal kalkınma için etkin bir araç olduğunu kanıtlamış ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik birçok yeni modelin geliştirilmesine katkıda bulunmuştur (Uddin vd., 2022, ss. 104-123).

Sosyal toplum kurumlarını temel amacı, yalnızca kredi sağlamak değil, aynı zamanda yoksulluktan kurtulmak için ülkenin ekonomik, sosyal ve politik sistemlerini uzun vadeli bir çözüm çerçevesinde dönüştürmek olmuştur (Ahmed, 2013, s. 2). Örneğin, Bangladesh Rural Advancement Committee (BRAC) bu dönemde, köylerde eğitimi teşvik etmek ve topluluk temelli kalkınma girişimlerini desteklemek için önemli adımlar atmıştır. Grameen Bank'ın temelleri de bu dönemde, deneysel yaklaşımlarla atılmıştır (Yunus, 1998, s. 53).

Bangladeş'te mikrofinans, 1970'lerin ortalarından itibaren, geleneksel finansal sisteme erişim sağlayamayan yoksul gruplara kredi vermek amacıyla geliştirilmiştir. Bu yaklaşım, özellikle yoksulluğun azaltılması, kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesi ve gelişmekte olan ülkelere girişimcilik faaliyetlerinin desteklenmesi konusunda büyük bir rol oynamıştır (Rahman vd., 2016, s. 444).

Bu dönemde kullanılan yenilikçi yöntemlerden biri, grup tabanlı kredi mekanizmalarının geliştirilmesiydi. Bu sistemde, bireysel krediler yerine grup üyelerine toplu kredi verilerek

kolektif sorumluluk anlayışı teşvik edildi. Bu yöntem, kredilerin geri ödeme oranını artırırken, topluluk içinde dayanışmayı güçlendirmiştir (Khandker, 1998, s. 263).

Hükümet, kırsal kalkınmayı desteklemek için kooperatiflerin etkinliğini artırmaya yönelik adımlar atmış olsa da, STK'ların esnek yapısı ve yenilikçi yaklaşımları, mikrofinans uygulamalarının temel taşlarının atılmasında daha etkili olmuştur. Bu dönemde yapılan çalışmalar, mikrofinans sektörünün gelecekteki gelişimi için deneysel ve yenilikçi bir çerçeve oluşturmuştur (Ahmed, 2013, s. 3).

Bu süreçte Prof. Dr. Muhammed Yunus, geleneksel bankacılık sisteminin yoksul insanlara kredi vermekte başarısız olduğunu gözlemledi ve düşük gelirli bireylerin finansal kaynaklara erişimini sağlayan yenilikçi bir yaklaşım olan Grameen Modelini geliştirdi. Grameen modeli, grup dayanışmasına dayalı bir kredi dağıtım sistemi içermektedir. Bu sistemde, düzenli ve zamanında geri ödeme sağlamak için akran baskısı ve grup garantileri gibi sosyal mekanizmalar kullanılmaktadır. Geri ödemelerdeki başarı oranı, bu dayanışma ve sosyal sorumluluk modeli sayesinde oldukça yüksektir (Alamgir, 2009, s. 48).

Grameen modelinin temel felsefesi, özellikle tarım arazisi olmayan yoksul kadınlara kredi sağlamaktır. Bu krediler, kadınların küçük işletmeler kurmasını ve gelir elde ederek yoksulluktan kurtulmasını amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, kadınların ekonomik özgürlüklerini artırırken, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliğine de katkı sağladı. Grameen Bank, zamanla bu modelin uygulanmasında küresel bir örnek haline geldi ve Bangladeş'te mikrofinans sektörünün büyümesinde öncü bir rol oynamıştır (Alamgir, 2009, s. 49).

Prof. Dr. Muhammed Yunus'un öncülüğünde geliştirilen bu model, yalnızca Bangladeş'te değil, dünya genelinde mikrofinansın yaygınlaşmasına ve kabul görmesine öncülük etmiştir. 2006 yılında Prof. Dr. Muhammed Yunus ve Grameen Bank, bu yenilikçi yaklaşımları nedeniyle Nobel Barış Ödülü ile onurlandırılmıştır.

Ancak mikrokredi, yalnızca küçük işletmeleri olan bireyler için değil, daha geniş bir kesim için çekici bir finansman aracı haline geldi. Grameen Bankası'nın sunduğu krediler, borçluların ödünç aldıkları parayı nasıl harcadığına bakmaksızın, kistey adı verilen çok

küçük haftalık taksitlerle geri ödenmektedir. Bu esneklik, borçluların çeşitli ihtiyaçlarına yanıt verdi. Küçük işletme sahipleri, kredilerini işletmelerine yeniden yatırarak büyüme fırsatı yakalarken, işletmesi olmayan haneler kredilerini konut, evlilik, sağlık ve eğitim gibi çeşitli amaçlarla kullanmaktadır (Pine, 2010, s. 13).

Bu özellikler, Grameen modelinin hızla popülerlik kazanmasına ve Bangladeş'in kalkınma sektörü için yeni bir pencere açmasına olanak sağladı (Alamgir, 2009, 32). Modelin başarısı, deneme yanılma süreçlerinden geçtikten sonra daha da belirgin hale geldi. Nihayetinde, 1983 yılında Bangladeş hükümeti, özel bir kararname ile Grameen Bankası'nın kurulmasını onayladı. Bu banka, yoksulluğu azaltma misyonuna sahip özel bir banka lisansı ile faaliyete başladı ve bu tür bir lisansa sahip tek banka olmaya devam etmiştir (Pine, 2010, s. 33).

Grameen modeli, yalnızca Bangladeş'te değil, dünya genelinde mikrofinansın genişlemesine öncülük etti. Modelin başarısı, diğer STK'lara ve kalkınma örgütlerine ilham vererek, farklı mikrokredi programlarının oluşturulmasına zemin hazırladı. Bu gelişmeler sonucunda mikrofinans, Bangladeş'teki hemen hemen her sosyal kalkınma girişiminin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Ahmed, 2013, s. 3).

İkinci Aşama: Modern Mikrofinansın ve Mikrofinans Kurumlarının Doğuşu (1983-1989)

1980'lerin başında Bangladeş'te kırsal finans piyasası önemli yapısal değişikliklere uğradı. Bu değişiklikler, yasal statü, örgütsel hedeflerin yönelimi, banka sahipliği yapısı ve yeni banka türlerinin kırsal finansman sistemine dahil edilmesi gibi alanlarda etkili oldu (Ahmed, 2013, s. 4). Bu dönemdeki reformlar, kırsal kalkınma programlarının, genellikle Krishak Samabaya Samity (KSS) düzeyinde zengin çiftçilere hizmet ettiğine yönelik eleştirilere bir yanıt olarak başlatıldı. Bu eleştiriler doğrultusunda, kırsal kalkınma programlarını daha kapsayıcı hale getirmek amacıyla Entegre Kırsal Kalkınma Kooperatifi (IRDC) oluşturuldu. Ancak, bu programın daha geniş bir etki yaratması adına 1982 yılında IRDC, Bangladeş Kırsal Kalkınma Kurulu (BRDB)'na dönüştürülmüştür (Ali, 2015, s. 125).

Mikrofinans Bangladeş gibi gelişmekte olan ülkelerde ve özellikle yoksul insanlar arasında kullanımını hızla yaygınlaşan bir uygulamadır (Mia, 2017, s. 35).

Bangladeş Kırsal Kalkınma Kurulu (BRDB), kırsal kalkınma programlarını yeniden yapılandırarak daha geniş bir kırsal nüfusa ulaşmayı amaçladı. Bangladeş'te tarım sektörü, ülkenin en büyük istihdam alanı olmasına rağmen, kırsal nüfusun büyük bir bölümü, geçimlerini tarım dışı sektörlerden sağlamaktaydı. Küçük işletmeler, balıkçılık, gündelik işçilik ve taşımacılık gibi sektörler, özellikle kadınların kazançlarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Ancak bu kesimin büyük bir bölümü, oldukça yoksul ve topraksız bireylerden oluşuyor, temel insani ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk yaşamıştır (Ahmed, 2013, s. 4).

Bu dönemde yapılan reformlar, kırsal kalkınma çabalarını genişletmek ve kapsayıcı hale getirmek için çeşitli kuruluşların katılımını teşvik etti. Bangladeş Krishi Bankası, tarım sektöründe faaliyet göstermeye devam ederken, BRDB, kırsal kalkınmanın tarım dışı sektörlerle yönelik programlarını artırdı. Kadınların ekonomik katılımı ve gelir elde etme kapasitesinin artırılması, bu süreçte kritik bir rol oynamıştır.

Modern mikrofinans uygulamaları, özellikle kırsal yoksulların krediye erişimini kolaylaştırmayı ve onların ekonomik olarak güçlenmesini sağlamayı hedefledi. Bu dönemde, Grameen Bankası ve diğer sivil toplum kuruluşları, kırsal finans sisteminin genişletilmesinde ve MFK'ların ortaya çıkışında öncü rol oynadı. Böylece, mikrofinans sektörü, kırsal kalkınma çabalarının ve yoksulluğun azaltılmasının önemli bir aracı olarak ortaya çıkmıştır.

Arazi, resmi bankalardan kredi almak için birincil teminat olduğundan, topraksız ve yoksul nüfus, uzun süre resmi bankacılık sektörünün dışında kalmış ve bir yoksulluk kısır döngüsüne hapsolmuştur. Bu durum, kırsal bölgelerdeki düşük gelirli ve topraksız bireylerin ekonomik kalkınmadan dışlanmasına neden olmuştur. Bu kesime hizmet etmek amacıyla 1983 yılında, özel bir yönetmelik olan Grameen Bank Yönetmeliği (1983) kapsamında Grameen Bankası kurulmuştur (Pine, 2010, s. 10).

Grameen Bankası'nın en belirgin özelliği, yasal olarak kırsal bölgelerdeki yoksullara ve topraksız nüfusa kredi sağlama yetkisine sahip olmasıdır. Banka, mikrofinans aracılığıyla, yoksulların ekonomik faaliyetlere katılmasını kolaylaştırmayı ve gelir düzeylerini artırmayı hedefledi. Krediler, geleneksel teminat gereksinimlerini ortadan kaldırarak, grup dayanışmasına dayalı bir sistemle sağlandı. Bu yaklaşım, yalnızca finansman sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda kırsal topluluklarda sosyal dayanışmayı teşvik etmiştir.

Grameen modeli, kırsal kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasında dikkate değer bir başarı elde etti. Bu başarı, diğer kalkınma aktörlerini de etkileyerek, STK mikrofinans uygulamalarına katılımını teşvik etti. STK'lar, Grameen modelini kendi kalkınma programlarına entegre ederek yoksullukla mücadeleye katkıda bulundu. Bu süreç, Bangladeş'te modern mikrofinansın ve MFK'lar aşamasının doğmasına yol açmıştır (Ahmed, 2013, s. 5).

Grameen Bankası'nın başarısı, yalnızca yoksulların ekonomik güçlenmesini sağlamakla kalmadı, aynı zamanda mikrofinansın, yoksulluğun azaltılmasında etkili bir araç olarak kabul görmesine de zemin hazırladı. Bu model, Bangladeş'te mikrofinans sektörünün büyümesinde öncü bir rol oynayarak, kırsal finansman sisteminin dönüştürülmesine önemli katkılar sağlamıştır.

Üçüncü Aşama: Mikrofinans Kurumlarının Büyüme Aşaması (1990-2001)

1990'ların başında, MFK'lar, mikrokredi ve mikrofinans alanında yenilikçi bir yaklaşım olarak kırsal ekonomide hızla büyümeye başladı. 1990-2001 yılları arasında, Grameen modelini temel alan STK-KOBİ'ler mikrofinans faaliyetlerini genişleterek kırsal yoksullara hizmet sağlama konusunda önemli bir rol oynamıştır (Pine, 2010, s. 12).

1990 yılında, Bangladeş'te mikrofinans modelini yaygınlaştırmak ve daha fazla ihtiyaç sahibine ulaşmak amacıyla Bangladeş hükümeti tarafından Palli Karma-Sahayak Vakfı (PKSF) kurulmuştur (Ahmed, 2009, ss. 999-1010). PKSF'nin temel misyonu, MFK'lara sübvansiyonlu fonlar sağlayarak istihdam yaratmak ve bu yolla yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmaktır (Hulme ve Moore, 2006, ss. 7-13).

Khandker (1998), kırsal bankaların yoksul kesimlere hizmet sunmaması nedeniyle alternatif kredi programlarının ve kurumlarının geliştiğini savunmaktadır. Bu durum, özellikle kırsal kesimde ekonomik faaliyetlerin desteklenmesinde yenilikçi STK-KOBİ'lerin ön plana çıkmasını sağladı. Ancak diğer araştırmacılar. Resmi denetim ve düzenlemelerin eksikliğinin, bu tür kurumların hesap verebilirlik ve şeffaflık açısından zayıflıklarına yol açtığını belirtmiştir. Buna rağmen, yenilikçi STK-KOBİ'lerin hızla büyümesi, mikrofinansın kırsal ekonomideki etkisini artırmıştır.

STK-KOBİ'lerin sağladığı krediler genellikle küçük miktarlarda olmasına rağmen, bu krediler çoğunlukla topraksız ve yoksul haneleri hedef aldı. MFK'lar, krediler için resmi uygunluk kriterlerini yoksul olmayan borçluları dışlayacak şekilde belirledi. Bu ayırım, kırsal ekonominin daha yoksul kesimlerine kredi akışını artırarak, bu kesimin ekonomik katılımını güçlendirmiştir (Khandker, 1998, S. 268).

1990'lar boyunca, mikrofinans programlarının kırsal ekonomideki etkisi giderek artarken, bu programlar yoksul bireylerin ekonomik güçlenmesini destekledi. MFK'nın temel yaklaşımı, kredi mekanizmalarını Grameen modeline dayandırarak kırsal kesimdeki ekonomik kalkınmayı desteklemek oldu. Bu süreçte, mikrofinans sektörü daha kapsayıcı hale gelirken, kırsal yoksulluğun azaltılmasında önemli bir araç haline gelmiştir. Bu dönemde, MFK'ların hızlı büyümesi, Bangladeş'teki kırsal ekonominin dönüşümüne ve yoksullukla mücadele çabalarının güçlenmesine önemli katkılar sağlamıştır (Ahmed, 2013, s. 6).

1990'larda, MFK'lar, "franchising yaklaşımı" olarak bilinen bir modelle hızlı bir büyüme sürecine girdi. Bu model, yeni şubelerin mevcut şubelerin yapılarını ve prosedürlerini kopyalaması yoluyla operasyonel süreçlerin standardizasyonunu sağladı. Bu yaklaşım, Bangladeş'in yüksek nüfus yoğunluğu ve görece etnik, kültürel ve sosyal homojenliği sayesinde etkinliğini artırdı. Mikrofinans sektöründeki bu hızlı büyüme, kırsal kesimlerde daha geniş kitlelere ulaşılmasını mümkün kıldı ve sektörün kurumsallaşma sürecini hızlandırmıştır (Zaman, 2004, s. 5).

Bu genişleme döneminde, mikrofinans hizmetlerinde önemli değişimler yaşandı (Zaman, 2004, s. 5).

1. Akran Denetiminden Bireysel Sorumluluğa Geçiş: Akran denetimine güvenmek yerine bireysel borçlunun kredi geri ödeme sorumluluğuna daha fazla önem verildi. Bu, daha profesyonel bir kredi yönetim sistemine geçişin göstergesi oldu.
2. Dar Kapsamlı Hizmetler: Sunulan hizmetler, üyeler için standart bir kredi paketine odaklanarak basitleştirildi. Bu yöntem, operasyonel verimliliği artırırken, kredi politikalarının daha geniş bir yoksul kesime ulaşmasını sağladı.
3. Bilgisayarlı Yönetim Bilgi Sistemi (MIS): Kredi geri ödemelerinin izlenmesi ve raporlanması için bilgisayarlı sistemlerin kullanılması, operasyonel süreçlerin sıkı bir şekilde takip edilmesini mümkün kıldı. Bu, geri ödeme oranlarının artırılmasında etkili oldu.

1990 yılında kurulan PKSF, Bangladeş mikrofinans sektörünün büyümesinde ve kurumsallaşmasında önemli bir rol oynadı. PKSF, kamu-özel sektör ortaklığına dayalı bir yapı olup, kamu ve özel sektör temsilcilerinden oluşan bir kurul tarafından yönetilmekteydi. Vakfın temel işlevleri şunlar (Charitonenko ve Rahman, 2002, , ss. 30-32).

1. Toptan Finansman: PKSF, mikrofinans kurumlarına fon aktararak, bu kuruluşların daha geniş bir yoksul kitlesine ulaşmasını sağladı.
2. Profesyonelleşmenin Desteklenmesi: Mikrofinans sektöründeki kurumsal kapasitenin artırılması ve profesyonel yönetim uygulamalarının yaygınlaştırılması için destek sağladı.
3. Sektörün Genişlemesi: PKSF, Bangladeş'teki mikrofinans sektörünün daha geniş bir etki alanına ulaşması ve daha fazla bireye hizmet sunması için stratejik destek verdi

Dört: MFK'ların Büyüme ve Olgunluk Aşaması (2002'den Günümüze)

2002'den itibaren, MFK'lar kırsal ekonomideki etkilerini artırarak üssel bir büyüme göstermeye devam etti. Bu büyüme, hem coğrafi hem de demografik olarak mikrofinansın

erişimini genişletti ve Bangladeş'in kırsal finans sektöründe daha geniş kitlelere ulaşılmasını sağlamıştır (Ahmed, 2013, s. 8).

Bu dönemde MFK'lar, hizmet ve ürün yelpazelerini çeşitlendirerek farklı ihtiyaçlara yönelik yenilikçi finansal hizmetler geliştirdi. Ayrıca, fon kaynaklarını çeşitlendirerek finansal sürdürülebilirliklerini artırmayı başardılar. Mikrofinansın sadece kredi hizmeti sunan bir yapı olmaktan çıkarak tasarruf, sigorta, eğitim kredileri ve küçük ölçekli işletme desteği gibi farklı hizmetler sunmaya başladılar. Bu hizmetlerin genişletilmesi, kırsal kesimlerin daha geniş finansal ihtiyaçlarını karşılamayı mümkün kıldı. Kısa bir süre içinde, mikrofinans sektörü kırsal finans sektörünün büyük bir kısmını ele geçirdi ve Bangladeş ekonomisinin adil ve dengeli bir şekilde büyümesine önemli katkılarda bulundu (Charitonenko ve Rahman, 2002, s. 26). Mikrofinans, kırsal kesimdeki yoksul bireylerin ekonomik faaliyetlere katılımını artırarak gelir dağılımındaki eşitsizlikleri hafifletmeye yardımcı oldu.

2002'den günümüze, Bangladeş'teki mikrofinans sektörü, kırsal kalkınmanın ve yoksullukla mücadelenin temel araçlarından biri haline geldi. MFK'ların, geniş ürün ve hizmet yelpazesıyla finansal kapsayıcılığı artırırken, sektördeki büyüme ve profesyonelleşme sayesinde sürdürülebilir kalkınmaya önemli katkılar sundu. Bu dönem, mikrofinansın kırsal ekonominin kalkınmasındaki etkisini artırarak, Bangladeş'i bu alanda küresel bir model haline getirmiştir.

Bangladeş'teki mikrofinans kurumlarının temel amacı, yoksulluğun azaltılması, ekonomik kalkınmanın sağlanması ve toplumsal refahın artırılmasıdır. Mikrofinans kurumları, bu hedef doğrultusunda mikrokredi, tasarruf hizmetleri ve diğer finansal araçlar gibi çeşitli hizmetler sunmaktadır. Özellikle kadınların ekonomik hayata entegrasyonu, mikrofinans programlarının odak noktalarından biri olmuştur. Kadınlara verilen mikrokrediler, onların ekonomik bağımsızlık kazanmalarını ve aile içi karar alma süreçlerinde daha etkin rol oynamalarını sağlamaktadır. Araştırmalar, kadınların mikrofinans hizmetlerinden yararlanmasının çocuklarının eğitim ve sağlık harcamalarına da pozitif katkı sağladığını göstermektedir (Afroze ve Salehin, 2020, ss. 120-130).

Bangladeş'teki mikrofinans sektörünün gelişiminde, düzenleyici çerçeve ve kurumsal yönetim önemli rol oynamaktadır. Bangladeş hükümeti ve Merkez Bankası, mikrofinans kuruluşlarının faaliyetlerini düzenlemek ve denetlemek amacıyla çeşitli mekanizmalar geliştirmiştir. Örneğin, MRA, mikrofinans sektörünün şeffaf ve adil bir şekilde işlemlerini sağlamaktadır. Ayrıca, teknolojik yenilikler ve dijitalleşme, mikrofinans hizmetlerinin erişilebilirliğini ve etkinliğini artırmada kilit rol oynamaktadır. Dijital finansal araçlar, özellikle kırsal bölgelerde yaşayan bireylerin bankacılık hizmetlerine daha kolay erişimini sağlamış ve mobil bankacılık gibi çözümlerle operasyonel maliyetlerin düşmesine yardımcı olmuştur (Uddin ve Barai, 2022, ss. 909-923).

Bununla birlikte, Bangladeş'teki mikrofinans sektörü, bazı zorluklarla karşı karşıyadır. Özellikle borçluların aşırı borçlanması, geri ödemelerde yaşanan sıkıntılar ve zorlayıcı geri ödeme teknikleri sektörde önemli sorunlara neden olmaktadır. Mikrofinans programlarının bazı durumlarda borçluları daha fazla yoksulluğa sürüklediği eleştirileri gündeme gelmiştir. Ayrıca, etik olmayan uygulamalar ve borç tahsilatı süreçlerinde yaşanan sıkıntılar, mikrofinans sektörünün sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Bu sorunların çözümü için düzenleyici kurumlar, mikrofinans kuruluşları ve ilgili paydaşlar arasında işbirliğinin artırılması büyük önem taşımaktadır. Borçluların finansal okuryazarlığını artırmak, bu tür zorlukların aşılmasında etkili bir çözüm olarak değerlendirilmektedir (Ferdousi, 2020, ss. 1-6).

Bangladeş'te mikrofinans sektörü, özellikle 2006'da Mikro Kredi Düzenleme Kurumu Yasası'nın kabul edilmesinden bu yana önemli gelişmeler göstermiştir. Bangladeş Halk Cumhuriyeti hükümeti, bu yasa ile MRA kurmuş ve ülkenin mikrofinans sistemini düzenleme görevini bu kuruma vermiştir. MFK'lar bu yapı altında desteklenerek, düşük gelirli bireyler ve özellikle kadınlar için finansmana erişimi sağlamaktadır. 2023 mali yılı itibarıyla 48.86 milyon mikrofinans üyesi ile sektörde sürekli bir büyüme gözlemlenmektedir ve bu üyelerin %90'ından fazlası kadınlardan oluşmaktadır. Mikrofinansın etkisi, sadece yoksulluğun azaltılmasıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda kadınları ekonomik olarak güçlendirerek, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimi de artırmaktadır (MRA, 2023, ss. 19-20).

Bangladeş'teki mikrofinans sistemi, kırsal kesimde yaşayan yoksul bireylerin gelir kaynaklarını çeşitlendirmelerine önemli fırsatlar sunmuştur. Mikrofinans, düşük gelirli bireylerin ve toplulukların küçük işletmelere yatırım yapmalarını ve ekonomik olarak güçlenmelerini sağlamıştır (Hussain, 2019, s. 454).

Grameen Bankası gibi kurumların öncülüğünü yaptığı Bangladeş'teki mikrofinans yolculuğu, yoksulluğun azaltılmasında, kadınların güçlendirilmesinde ve finansal katılımın teşvik edilmesinde etkili olmuştur. Ülkenin deneyimi, mikrofinansı sosyoekonomik kalkınma için bir araç olarak kullanmak isteyen diğer ülkeler için bir işaret görevi görmektedir.

Mikrofinans, yoksul bireyler ve küçük ölçekli işletmelere düşük tutarlı krediler sağlayarak yoksulluğu azaltmayı hedeflemektedir. Bangladeş'teki girişimciler, mikrofinans kurumlarından 50.000 BDT'ye kadar mikrokredi almak için başvuruda bulunabilmektedir. Bangladeş'teki MFK pazarı, zamanla daha rekabetçi bir yapıya kavuşmuştur. Mikrofinans müşterileri, para çekmek ve yönetmek amacıyla çeşitli teknolojik finansal hizmetler ve ürünler geliştirmiştir (Quayes ve Khalily, 2013, s. 7).

Bangladeş'te mikrofinansın ortaya çıkışı ve gelişimi, yoksulluğun azaltılması, toplumsal refahın artırılması ve finansal hizmetlere erişimin sağlanması gibi amaçlarla gerçekleşmiştir. Grameen Bank ve benzeri kuruluşlar, mikrofinans modelinin etkinliğini gösterirken, sektörün sürdürülebilirliğini sağlamak için karşılaşılan zorlukların çözümü büyük önem taşımaktadır. Etkili düzenleyici çerçeveler, teknolojik yenilikler ve etik değerlere dayalı uygulamalarla mikrofinansın daha kapsayıcı ve sürdürülebilir hale getirilmesi mümkündür (Ahmed vd., 2021, ss. 101-123). Aşağıda yer alan Tablo 2.1'de 2018-2022 döneminde Bangladeş'teki mikrofinans sektörüne ait genel bilgiler yer almaktadır.

Tablo 2.1. 2018-2022 Bangladeş'te Mikrofinans Sektörü

	2018	2019	2020	2021	2022
Şube	19,798	21,040	21,547	22,552	24,632
Çalışan	309,346	274,448	275,552	266,565	285,795
Müşteriler(Milyon)	39,471,740	40,616,579	41,462,037	43,544,862	47,127,451

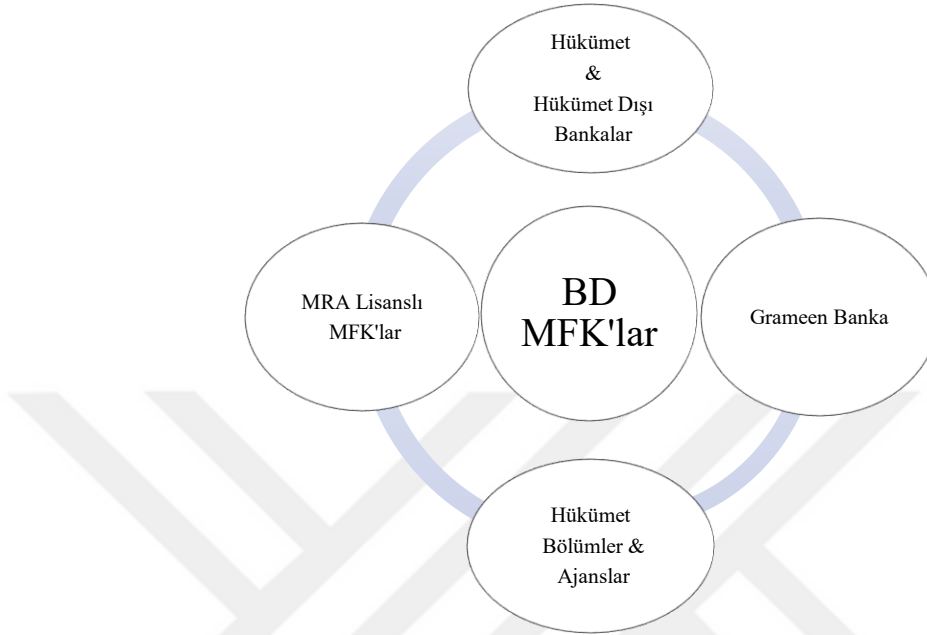
Kredi alıcı (Milyon kişi)	26 ,785,731	33, 64,137	28,971,094	30,998,144	34,977,332
Ödenmemiş Kredi (Milyar BDT)	814,398	942,827	1,041,01	1,110, 647	1,361, 602
Kredi ödemesi (Milyar BDT)	1,405,858	1,591,040	1,426 ,438	1, 618,850	2,091,56 3

Kaynak: Kredi ve Kalkınma Forumu, Faaliyet Raporu 2022.

Bu tabloda şube sayısı 2018 yılında 19.798 iken, 2022 yılına kadar istikrarlı bir artış göstererek 24.632'ye ulaşmıştır. Bu, mikrofinans hizmetlerinin yaygınlaştığını göstermektedir. Çalışan sayısında dalgalanmalar görülmektedir. 2018 yılında 309,346 olan çalışan sayısı, 2019, 2020, 2021'de azalma ve artışlar yaşadıktan sonra 2022'de 285,795 olarak kaydedilmiştir. Müşteri sayısı sürekli bir artış trendi göstermiştir. 2018 yılında 39.47 milyon müşteri varken, 2022'de bu sayı 47.13 milyona ulaşmıştır. Kredi alıcılarının sayısı 2018-2019 arasında hızlı bir artış göstermiş, sonrasında dalgalanarak 2022'de 34.98 milyon kişiye ulaşmıştır. Ödenmemiş kredi miktarı her yıl artarak, 2018'de 814,398 milyar BDT'den 2022'de 1,361,602 milyar BDT'ye çıkmıştır. Yapılan kredi ödemeleri de yıllar içinde önemli artış göstermiş, 2018'de 1,405,858 milyar BDT iken 2022'de 2,091,563 milyar BDT'ye yükselmiştir.

Bangladeş'te MRA, mikrofinans sektörünü denetleyen tek düzenleyici kurum olarak yetkiye sahiptir. Kapsamı, bankalar ve farklı düzenleyici çerçevelerini takip eden belirli devlet kurumları dışında sektöre yayılmıştır. MRA lisanslı kuruluşlar mikrofinans sektörüne hakim olsa da, diğer kuruluşların katkıları dikkate değer olmaya devam etmektedir. Bu mikrofinans kuruluşları dört farklı kategoriye ayrılabilir (MRA, 2023, s. 20). Bu dört mikrofinans kuruluşu ayrıntılı olarak aşağı açıklamaktadır.

Şekil 2.1 Bangladeş'te Mikrofinans Sektörünün Oluşumu

Kaynak: Bangladeş'te Mikrofinans (Yıllık İstatistikler)-2023

MRA Lisanslı Mikrofinans: Bangladeş'te MRA, mikrofinans sektörü için tek düzenleyici otorite olarak görev yapmaktadır. 2023 itibariyle, MRA tarafından 882 MFK lisans verilmiş, ancak 151 kuruluşun lisansı uyumsuzluk (MRA şartlarına uygun olmama) nedeniyle iptal edilmiştir. MRA'nın yetki alanındaki toplam 731 mikrofinans kuruluşu, yaklaşık 40,86 milyon kişiye mikrokredi hizmeti sunmaktadır. Aynı tarihte, ödenmemiş kümülatif kredi miktarı 1504,18 milyar BDT'ye ulaşırken, bu dönemde yapılan toplam kredi ödemesi 2493,02 milyar BDT olarak kaydedilmiştir. Mikrofinans kuruluşları ayrıca toplam 620,55 milyar BDT tutarında tasarruf sağlamıştır (MRA, 2023, ss. 19-20). MRA Lisanslı mikrofinansın kuruluşların son beş yıla ait bilgiler Tablo 2.2'de ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 2.2. 2019 -2023 MRA Lisanslı Mikrofinansın Kuruluşların Temel Bilgileri

	2019	2020	2021	2022	2023
Müşteriler (Milyon)	32.37	33.31	35.2	38.27	40.86
Borçlular (Milyon kişi)	25.76	26.15	27.8	29.74	31.53

Ödenmemiş Kredi (Milyar BDT)	787.58	888.6	949.9	1241.49	1504.18
Tasarruf (Milyar BDT)	306.19	373.9	422.4	496.24	620.55
Kredi ödemesi (Milyar BDT)	1403	1363	1512	1918.83	2493.02

Kaynak: Bangladeş'te Mikrofinans (Yıllık İstatistikler)-2023

Bu tabloda, Bangladeş'te MRA lisanslı mikrofinans kuruluşlarının son beş yıllık performansını gösteren temel finansal ve operasyonel bilgileri sunulmaktadır. 2019 yılında 32.37 milyon olan toplam müşteri sayısı, 2023 yılına kadar her yıl artarak 40.86 milyona ulaşmıştır. Bu artış, mikrofinans hizmetlerine olan talebin sürekli büyüdüğünü göstermektedir. Mikrofinans kuruluşlarından borç alan kişi sayısı, 2019'da 25.76 milyondan başlayarak 2023'te 31.53 milyona yükselmiştir. Bu, mikrofinans sektörünün daha fazla kişiye ulaşabildiğini ve finansal erişimi artırabildiğini ifade eder. 2019'da 787.58 milyar BDT olan ödenmemiş kredi miktarı, 2023'te 1504.18 milyar BDT'ye ulaşmıştır. Bu, sektörün büyüklüğünün ve verilen kredilerin hacminin arttığını gösterir. Mikrofinans kuruluşlarının topladığı tasarruflar 2019'da 306.19 milyar BDT iken, bu rakam 2023'te 620.55 milyar BDT'ye yükselmiştir. Bu artış, mikrofinans kuruluşlarının tasarrufları teşvik etme konusundaki başarısını ortaya koymaktadır. 2019'da 1403 milyar BDT olan kredi ödemesi, 2023'te 2493.02 milyar BDT'ye ulaşmıştır. Bu veriler, sektörde daha fazla kredi verildiğini ve geri ödemenin arttığını göstermektedir.

Grameen Bank: Bugün itibariyle Grameen Bank, Bangladeş'te finansal hizmetlerini geniş bir kitleye ulaştırmaktadır. Banka, 2023 yılı itibarile 10,36 milyon müşteriye hizmet sunmaktadır. Bu geniş müşteri tabanı, ülke genelinde stratejik olarak konumlandırılmış 2.568 şubeden oluşan bir ağı sayesinde desteklenmektedir. Bankanın kredi ödeme hacmi 247,57 milyar BDT'ye ulaşırken, ödenmemiş kredi tutarı ise 161,50 milyar BDT'dir. Bu rakamlar, Grameen Bank'ın mikrofinans alanında ne kadar geniş bir etkiye sahip olduğunu ve düşük gelirli kesimlere finansal hizmet sağlama konusundaki başarısını göstermektedir (MRA, 2023, s. 20). Grameen Bankasının son beş yıla ait bilgiler Tablo 2.3'te ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 2.3. 2019-2023 Grameen Bankasının Verileri

	2019	2020	2021	2022	2023
Müşteriler (Milyon)	8.31	9.31	9.38	9.93	10.36
Borçlular (Milyon kişi)	8.31	8.32	6.54	6.84	7.16
Ödenmemiş Kredi (Milyar BDT)	158.51	158.62	142.6	145.95	161.50
Tasarruf (Milyar BDT)	210.31	232.48	158.8	232.65	226.82
Kredi ödemesi (Milyar BDT)	251.37	252.2	195.5	206.57	247.57

Kaynak: Bangladeş'te mikrofinans (Yıllık İstatistikler)-2023.

Bu tablo, Grameen Bankası'nın 2019-2023 yılları arasındaki temel finansal ve operasyonel performansını özetlemektedir. Grameen Bankası'nın müşteri sayısı 2019'da 8.31 milyon iken, 2023 yılına gelindiğinde bu rakam 10.36 milyona çıkmıştır. Bu, bankanın müşteri tabanını genişlettiğini ve finansal hizmetleri daha fazla kişiye ulaştırdığını göstermektedir. 2019'da 8.31 milyon olan borçlu sayısı, 2021 yılında 6.54 milyona düşmüş, ancak sonraki yıllarda tekrar artarak 2023'te 7.16 milyona ulaşmıştır. Borçlu sayısındaki bu dalgalanma, bankanın kredi politikalarında ya da müşteri portföyünde değişiklikler yaşandığını şeklinde yorumlanabilir. 2019 yılında 158.51 milyar BDT olan ödenmemiş kredi miktarı, 2023'te 161.50 milyar BDT'ye çıkmıştır. Ödenmemiş kredi miktarında yıllık dalgalanmalar yaşanmış olsa da genel bir artış eğilimi söz konusudur. Tasarruf miktarı 2019 yılında 210.31 milyar BDT iken, 2021 yılında 158.8 milyar BDT'ye düşmüş, ancak 2022'de tekrar 232.65 milyar BDT'ye yükselmiştir. 2023'te ise 226.82 milyar BDT olarak kaydedilmiştir. Tasarruf miktarındaki bu dalgalanmalar, bankanın tasarruf politikaları veya müşteri davranışları ile ilgili değişikliklerden kaynaklanabilir. 2019'da 251.37 milyar BDT olan kredi ödemesi, 2021'de 195.5 milyar BDT'ye kadar düşmüş, ancak 2023 yılında tekrar 247.57 milyar BDT'ye ulaşmıştır. Kredi ödemesi rakamlarındaki bu düşüş ve yükselişler, bankanın kredi verme stratejileri ve müşteri ödeme kapasitesiyle ilişkilendirilebilir.

Çeşitli devlet daireleri / Özel Programlar tarafından mikrofinans faaliyetleri: Farklı devlet daireleri / kurumları belirli organizasyonel hedeflere ulaşmak için küçük ölçekli mikrofinans programları yürütmektedir. 2023 mali yılı boyunca, MRA'ya bildirilen veriler, bu 13 devlet kuruluşunun, 13.29 milyon kişiye toplu olarak mikrofinans hizmetleri sağladığını göstermektedir. Farklı devlet kurumlarının son beş yıla ait bilgiler Tablo 2.4'te ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 2.4. 2019-2023 Yıllarında Farklı Devlet Kurumları ve Programları Hakkında Veriler

	2019	2020	2021	2022	2023
Müşteriler (Milyon)	1.26	1.11	1.61	16.5	13.29
Borçlular (Milyon kişi)	0.87	0.67	1.16	7.44	6.20
Ödenmemiş Kredi (Milyar BDT)	25.31	24.3	28.58	142.70	121.89
Tasarruf (Milyar BDT)	14.47	15.41	5.45	57.042	39.21
Kredi ödemesi (Milyar BDT)	18.76	8.61	26.57	95.53	84.75

Kaynak: Bangladeş'te Mikrofinans (Yıllık İstatistikler)-2023.

Bu tablo, Bangladeş'te çeşitli devlet kurumları ve programları tarafından yürütülen mikrofinans faaliyetlerinin son beş yıldaki performansını özetlemektedir. 2019'da 1.26 milyon olan müşteri sayısı, 2020'de 1.11 milyona düşmüş, 2021'de 1.61 milyona yükselmiştir. 2022'de çok büyük bir artış göstererek 16.5 milyona ulaşmış, 2023'te ise 13.29 milyona gerilemiştir. Bu değişim, devlet kurumlarının mikrofinans programlarına yönelik stratejilerinde önemli değişiklikler olduğunu göstermektedir. 2019'da 0.87 milyon olan borçlu sayısı, 2020'de 0.67 milyona gerilemiştir. 2021'de tekrar 1.16 milyona yükselmiş ve 2022'de 7.44 milyona kadar çıkarak ciddi bir büyüme göstermiştir. Ancak, 2023'te borçlu sayısı 6.20 milyona düşmüştür. Borçlu sayısındaki bu dalgalanmalar, devlet destekli programların farklı dönemlerde daha fazla kredi sunma ya da belirli hedef kitlelere odaklanma politikalarını yansıtabileceğini göstermektedir. 2019'da 25.31 milyar BDT olan ödenmemiş kredi miktarı, 2020'de 24.3 milyar BDT'ye düşmüş, ancak 2021'de 28.58 milyar BDT'ye yükselmiştir. 2022'de çok büyük bir artışla 142.70 milyar BDT'ye ulaşmış, 2023'te 121.89 milyar BDT'ye gerilemiştir. Tasarruf miktarı 2019'da 14.47 milyar BDT iken, 2021'de 5.45 milyara kadar düşmüş, 2022'de çok büyük bir artışla 57.04 milyar BDT'ye ulaşmış, ancak 2023'te 39.21 milyar BDT'ye gerilemiştir. Bu dalgalanmalar, programların tasarrufu teşvik politikalarındaki değişimleri veya müşteri davranışlarındaki farklılıkları gösterebilir. 2019'da 18.76 milyar BDT olan kredi ödemesi, 2020'de 8.61 milyar BDT'ye düşmüş, ancak 2021'de 26.57 milyar BDT'ye yükselmiştir. 2022'de çok

büyük bir artışla 95.53 milyar BDT'ye ulaşmış, 2023'te ise 84.75 milyar BDT'ye gerilemiştir. Bu değişiklikler, devlet destekli programların kredi verme ve geri ödeme performansında yıllar boyunca büyük dalgalanmalar yaşandığını göstermektedir.

Devlet ve Devlet Dışı Bankalar: Devlete ait ticari bankalar özel ticari bankalar ve Sonali Bank Limited, Janata Bank Limited, IBBL ve Bangladeş Krishi Bank gibi uzmanlaşmış bankalar, yoksul bireylere doğrudan mikrofinans hizmetleri sunmaktadır. Bu bankalar 2023 mali yılında 2.15 milyon kişiye mikrofinans hizmeti vermiştir. Son beş yıla ait bilgiler Tablo 2.5'te ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 2.5. Mikrofinans Sektöründe 2019-2023 Banka Verileri

	2019	2020	2021	2022	2023
Müşteriler (Milyon)	0.97	1.09	1.48	1.68	2.15
Borçlular (Milyon)	0.45	0.41	0.53	0.64	0.40
Ödenmemiş Kredi (Milyar)	55.99	55.15	62.31	64.53	73.75
Tasarruf (Milyar)	9.7	11.05	12.54	13.31	15.18
Kredi Ödemesi (Milyar)	22.94	22.89	31.57	39.78	36.40

Kaynak: Bangladeş'te Mikrofinans (Yıllık İstatistikler)-2023.

Mikrofinans bankalarının son beş yıldaki performansı, çeşitli finansal perspektiflerden analiz edildiğinde karmaşık bir tablo ortaya koymaktadır. 2019'dan 2023'e kadar müşteri sayısının yaklaşık %22,7'lik bir bileşik yıllık büyüme Oranı ile 0,97 milyondan 2,15 milyona yükselmesi, mikrofinans sektörünün genişleyen sosyal yardımını ve bu hizmetlere olan artan talebi göstermektedir. Ancak, borç alanların sayısı inişli çıkışlı bir seyir izleyerek 2022'de 0,64 milyon ile zirveye ulaşmış, ardından 2023'te 0,40 milyona gerilemiştir. Bu durum, borç verme stratejilerinde veya piyasa talebinde değişiklikler olduğunu gösterebilir. Ödenmemiş kredi bakiyeleri istikrarlı bir büyüme sergileyerek %6,3'lük bir yıllık büyüme oranıyla 2023'te 73,75 milyar BDT'ye ulaşmıştır. Bu artış, etkili kredi uygulamalarını ve mikrokredilere yönelik artan talebi yansıtmaktadır. Tasarruf bakiyeleri de benzer şekilde %11,9'lük bir büyüme oranıyla 2023'te 15,18 milyar BDT'ye yükselmiştir, bu da

müşterilerin mikrofinans bankalarına olan güvenine ve bankaların başarılı tasarruf politikalarına işaret etmektedir. Buna karşılık, kredi ödemelerinde dalgalanma yaşanmıştır. 2022'de 39,78 milyar BDT'ye ulaşan kredi ödemeleri, 2023'te 36,40 milyar BDT'ye gerilemiştir. Bu düşüş, muhtemelen finansman mevcudiyetindeki veya borç verme uygulamalarındaki değişikliklerden kaynaklanmış olabilir. Genel olarak, bu veriler mikrofinans sektörünün büyüme potansiyelini ve gelişen taleplerle karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır.

2.2. Bangladeş'te İslami Mikrofinansın Ortaya Çıkışı ve Doğuşu

İslami mikrofinans, özellikle Müslüman nüfusun yoğun olduğu Bangladeş'te, finansal hizmetlere erişimi sınırlı olan kesimlerin ihtiyaçlarını karşılamak ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek için etkili bir finansal araç olarak ortaya çıkmıştır. Geleneksel mikrofinans modellerinde uygulanan faizli kredilere alternatif olarak, İslami mikrofinans faizsiz finansman yöntemlerini benimsemekte ve Şeriat ilkelerine uygun çözümler sunmaktadır. Bu durum, hem dini hassasiyetlere duyarlı bireyler için bir seçenek oluşturmuş hem de sosyal adaleti sağlamayı hedefleyen bir finansal modelin gelişmesine zemin hazırlamıştır (Sharmin ve Bakar, 2018, ss.15-40).

Bangladeş'teki İslami mikrofinans uygulamalarının büyümesi, ülkenin büyük Müslüman nüfusuyla yakından ilişkilidir ve bu büyüme, islami değerlere uygun finansal hizmetlere olan talep tarafından yönlendirilmiştir. Özellikle IBBL gibi kurumlar, kırsal kalkınmaya yönelik Şeriat uyumlu mikrofinans ürünleri geliştirmiştir. Bunlardan biri olan RDS, yoksul kırsal kesimlerin ekonomik olarak güçlenmesine önemli katkılar sağlamıştır (Chowdhury vd., 2020, ss. 1-14).

İslami mikrofinansın, zekât ve vakıf gibi diğer sosyal refah mekanizmalarıyla entegrasyonu, yoksullukla mücadele ve finansal katılımı artırma hedeflerini daha güçlü bir şekilde desteklemiştir. Bu sistem, aşırı yoksul bireylere temel ihtiyaçlarını karşılamaları ve sürdürülebilir geçim kaynakları oluşturmaları için mali yardım sağlamaktadır. Ayrıca, İslami mikrofinansın kadınları güçlendirme potansiyeli, Bangladeş'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Kadınların ekonomik hayata daha fazla katılımını destekleyen bu finansal model, toplumsal eşitliği ve sosyal adaleti teşvik etmektedir (İslam, 2021, ss. 26-40).

İslami mikrofinans, etik değerler, sosyal adalet ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerine olan vurgusuyla dikkat çekmektedir. Ancak sektördeki büyüme, geleneksel mikrofinansa kıyasla daha yavaş gerçekleşmektedir. Bunlar arasında sınırlı erişim, yetersiz finansal kaynaklar ve daha güçlü düzenleyici çerçevelere duyulan ihtiyaç öne çıkmaktadır. Bu zorlukların üstesinden gelmek için atılacak adımlar, Bangladeş'te finansal katılımın artırılmasına ve ekonomik eşitsizliklerin azaltılmasına önemli katkılar sağlayabilir (Uddin ve Mohiuddin, 2020, ss. 265-282).

Bangladeş'te İslami mikrofinansın yükselişi, ülkenin dini ve kültürel bağlamıyla uyumlu finansal hizmetlerin geliştirilmesine olan güçlü bir talep ve İslami mikrofinansın yoksullukla mücadele, finansal katılımı artırma ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleme konularındaki potansiyeli tarafından şekillenmiştir. İslami mikrofinansın daha geniş bir kitleye ulaşabilmesi için kurumsal ve düzenleyici ortamın güçlendirilmesine yönelik çabaların sürdürülmesi gerekmektedir. Bu adımlar, İslami mikrofinansın etkisini artıracak ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasını destekleyecektir.

Bangladeş'te nüfusun önemli bir kısmı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu durumla mücadele etmek için İslami mikrofinans önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu sistem, faizsiz finansman ilkelerine dayanarak özellikle müslüman çoğunluğun dini hassasiyetlerini gözetirken, yoksul bireylerin ve küçük işletmelerin ekonomik faaliyetlere katılımını desteklemektedir. Ülkede 64 il'de 650 bin katılımcıya İslami mikrofinans programları, kar-zarar paylaşımı ve ortaklık modelleriyle kırsal kalkınmayı teşvik etmekte, kadınların ekonomik bağımsızlığını artırmakta ve küçük işletmelere destek sağlayarak yoksulluğun azaltılmasında etkili bir rol oynamaktadır (Hassan ve Saleem, 2017, s. 27).

İslami mikrofinans modeli, Grameen Bank'ın mikrofinans konseptine benzer olarak yoksullukla mücadelede etkin bir araç olarak kullanılmaktadır. Ancak İslami mikrofinans, Şariat ilkelerine uygun olarak yürütülür ve faizsiz finansman modelleri sunar. Bu sayede, toplumsal dayanışmayı, ailevi bağları ve güven esasını destekler. İslami mikrofinans, özellikle yoksul kesimlerin küçük ölçekli girişimlere adım atmasını teşvik ederek ekonomiye katılımını sağlar ve sosyo-ekonomik ilerlemeye katkıda bulunur. Bangladeş'te IBBL gibi kuruluşlar, yoksullukla mücadelede mikrofinans kullanarak girişimciliği teşvik etmektedir. IBBL, 1995'ten bu yana ülke genelinde uyguladığı RDS ile kırsaldaki yoksul

kesime finansal destek sağlarken, kentsel yoksullar için de benzer programlarla hizmet vermektedir. Bu programlar, bireylerin gelir elde etme potansiyelini artırmakta ve uzun vadede ekonomik istikrarı sağlamaya yardımcı olmaktadır (Hossain, 2020, s. 147).

İslami mikrofinans, Bangladeş'te yoksulluğun azaltılması için önemli bir araç olarak ortaya çıkmıştır. Ülkenin benzersiz İslami mikrofinans sistemi, daha önce dini inançlar nedeniyle geleneksel mikrofinanstan dışlanan müslüman yoksul nüfusun finansal ihtiyaçlarını karşılamıştır (Chowdhury vd., 2020, s. 5). Bangladeş'teki geniş müslüman nüfus dikkate alındığında, İslami mikrofinansın sivil toplum kuruluşları, zekat fonları ve vakıf kurumlarıyla entegre edilerek yoksullara küçük ölçekli finansal hizmetler sunması ve bu yolla yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlaması önerilmektedir (Mamun vd., 2017, s. 37).

2.3. Bangladeş'te Yoksulluğun Azaltılmasında İslami Mikrofinansın Rolü

İslami mikrofinans, Bangladeş'te yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynayarak yetersiz hizmet alan nüfusa faizsiz finansal hizmetler sunar ve bu yönüyle birçok kişinin etik ve dini inançlarına uygun, geleneksel mikrofinans a alternatif bir model oluşturur. Faizsiz finansman sağlayarak bireylerin ekonomik katılımını artıran bu sistem, özellikle kadınlar arasında haysiyet ve güçlendirme duygusunu teşvik ederken, sosyal ve ekonomik dönüşüme katkıda bulunur (Parvej vd., 2020, ss. 111-114).

Bangladeş'te İMFK'lar, yoksul çiftçilere ve girişimcilere destek sağlayarak, onların gelirlerini artırmalarına yardımcı olmaktadır. Bu tür finansal araçların, yoksullukla mücadelede ve istihdam yaratmada olumlu etkileri vardır. İslami mikrofinansın, sosyal sermaye oluşturma ve topluluk dayanışmasını artırma gibi sosyal faydaları da bulunmaktadır. Bu durum, Grameen Bank gibi mikrofinans kuruluşlarının, sosyal ağlar ve güven oluşturma yoluyla yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunduğunu göstermektedir (Islam ve Alam, 2017, ss. 1515-1518).

İslami mikrofinansla ilgili olumlu sonuçlara rağmen, zorluklar devam etmektedir. Bangladeş'teki İMFK'ların sınırlı erişimi, birçok potansiyel yararlanıcının hala değerleriyle uyumlayabilecek geleneksel, faize dayalı kredilere güvendiği anlamına gelir. Yüksek işletme maliyetleri ve İslami mikrofinans ürünleri hakkında farkındalık eksikliği, bunların büyümesini ve erişilebilirliğini engelleyebilir. Bununla birlikte, İslami

mikrofinansın yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunma potansiyeli, özellikle topluluk geliştirme girişimleri ve kapasite geliştirme programları ile birleştirildiğinde önemlidir (Uddin ve Mohiuddin, 2020, ss. 265-273).

2.4. Bangladeş'te İslami Mikrofinans Kurumları

Bangladeş'te İslami mikrofinans sektörü, on İslami banka, yirmi küçük İMFK ve geleneksel mikrofinansın İslami mikrofinans programlarını içermektedir. Bu yapı, İslami mikrofinans hizmetlerinin ülkede geniş bir tabana yayılmasını sağlamaktadır (Jahan, 2017, ss. 4-20). Bangladeş'te İslami bankacılık sektörü hızla büyüyen bir alan olup, güncel olarak 10 tam teşekküllü İslami banka 1605 şubesiyle faaliyet göstermektedir. Bunun yanı sıra, 11 geleneksel ticari banka 511 İslami bankacılık penceresi aracılığıyla İslami finans hizmetleri sunmaktadır. Bu durum, sektörde hem tam teşekküllü İslami bankaların hem de geleneksel bankaların İslami finans hizmetlerine yönelik önemli bir katkı sağladığını göstermektedir. Bangladeş'te faaliyette bulunan temel İslami mikrofinans bankaları aşağıdaki Tablo 2.6'da gösterilmektedir.

Tablo 2.6. Bangladeş'te Mikrofinans Faaliyet Gösteren İslami Bankalar

Tam Teşekküllü İslami Bankalar	İslami Bankacılık Şubesi Bulunan Geleneksel Bankalar	İslami Bankacılık Penceresi Bulunan Geleneksel Bankalar
Islami Bank Bangladesh PLC(389)	The City Bank Limited (1)	Sonali Bank Limited (58)
ICB Islamic Bank Limited (33)	AB Bank Limited (1)	Janata Bank Limited
Social Islami Bank Limited (172)	Dhaka Bank Limited (2)	Agrani Bank Limited (48)
Al-Arafah Islami Bank Limited (204)	Premier Bank Limited (2)	Pubali Bank Limited (17)
EXIM Bank Limited (141)	Prime Bank Limited (5)	Trust Bank Limited (15)
Shahjalal Islami Bank Limited (133)	Southeast Bank Limited (5)	Bank Asia Limited (5)
First Security Islami Bank Limited (197)	Jamuna Bank Limited (2)	Standard Chartered Bank (1)
Union Bank Limited (105)	Bank Alfalah Limited (1)	Mercantile Bank Limited (45)
Standard Bank Limited (138)	NRB Bank Limited (1)	Midland Bank Limited (1)
Global Islami Bank Limited (93)	United Commercial Bank (1)	NRBC Bank Limited (268)
	One Bank Limited (2)	United Commercial Bank (10)

		Meghna Bank Limited (3)
		Mutual Trust Bank Limited (15)
		Premier Bank Limited (25)

Kaynak: IBBL Yıllık Raporu (2023). Not: Parantez içindeki rakamlar şube sayısını göstermektedir.

Bangladeş'teki İslami mikrofinans sektöründe faaliyet gösteren tam teşekküllü İslami bankalardan en büyük dört kurum aşağıda açıklamaktadır.

2.4.1. İslami Bank Bangladesh Limited

IBBL İslami bankacılık alanında lider bir kuruluştur ve beraberinde Şeriat uyumlu finansal hizmetler sunmaktadır. En büyük İslami bankalarından biri olarak kabul edilmektedir. IBBL yolculuğuna 30 Mart 1983'te İslami ahlak ve değerleri takip eden en yeni mal ve hizmetleri getirerek başlamıştır. Güneydoğu Asya'daki ilk İslami banka olan IBBL, müşterilerinin değerlerini ve inançlarını tamamlayan finansal çözümler sunmuş ve sektör için bir standart oluşturmuştur. IBBL, Bangladeş'teki insanların, şirketlerin ve toplulukların çeşitli gereksinimlerini karşılamak için perakende, kurumsal, yatırım ve Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) bankacılığı dahil olmak üzere çok çeşitli finansal hizmetler sunmaktadır. Şeriat yasalarına bağlı kalarak ekonomik büyümeyi teşvik etme hedefiyle motive edilen IBBL, ülkenin finansal ortamının oluşturulmasında etkili olmuştur (Aknada, 2024, s. 11-15).

IBBL'nin faaliyetlerinin temel taşı, Şeriat tarafından tanımlanan İslami finans ilkelerine bağlılıktır. İslami bankacılığı geleneksel bankacılıktan ayıran temel ilke, riba veya faizin yasaklanmasıdır. Faiz almak veya ödemek yerine, IBBL kâr paylaşımı, risk paylaşımı ve Mudârebe ve Müşâreke gibi şeriatla uyumlu çeşitli bankacılık ve yatırım yöntemlerinin kullanımına odaklanır. IBBL'nin halka açık bir limited şirket olarak faaliyet göstermesi, hem yerli hem de yabancı yatırımcıların kurumda pay sahibi olmasını sağlar. Bankanın faaliyetlerinin ve finansal ürünlerinin İslami ilkelere sıkı sıkıya bağlı kalmasını sağlamak için İslam hukuku uzmanlarından oluşan bir Şeriat Denetim Komitesine sahiptir. Banka, müşterilerinin farklı ihtiyaçlarını karşılamak üzere uyarlanmış kapsamlı bir Şeriat uyumlu

finansal ürün ve hizmet yelpazesi sunmaktadır. Tablo 2.7’de IBBL’nin 2019-2023 yılları arasında yapmış olduğu yatırımlar yer almaktadır.

Tablo 2.7. IBBL’nin 2019-2023 Yılları Arasındaki Yatırım Modelleri (milyon taka)

Tür	2019	2020	2021	2022	2023
Bai Murabaha	544,352	635,899	765,167	884,038	895,968
HPSM	202,152	214,847	236,818	252,094	280,769
Bai Muajjal	69,701	63,781	77,957	90,626	100,715
Karz-ı hasen	35,509	44,567	35,958	42,650	57,561
Bai Salam	11,247	15,526	16,583	19,016	19,388
Fatura Satın Alma ve Müzakereler	32,764	55,477	53,502	165,976	237,911
Mudârebe	4,700	4,800	5,000	5,000	5,000
Müşâreke	588	391	188	188	269

Kaynak: IBBL Yatırım Mekanizması 2019-2023

Tablo, IBBL’nin 2019-2023 yılları arasında farklı yatırım modellerine yaptığı toplam yatırımları göstermektedir. Bai Murabaha, bankanın en çok tercih ettiği finansman yöntemi olup her yıl düzenli bir artış göstermiştir. 2019’da 544,352 olan yatırım, 2023’te 895,968’e ulaşarak tablodaki en yüksek seviyeyi oluşturmuştur. İkinci en çok kullanılan yöntem olan HPSM (Şirkatul Melk altında Kiralama Satın Alma), 2019’da 202,152’den başlayarak 2023’te 280,769’a yükselmiştir. Bu yöntem, sürekli bir büyüme trendi sergilemiştir. Bai Muajjal, 2019’da 69,701 olan yatırım, 2023’te 100,715’e yükselmiştir. Bu yöntemde, özellikle 2020’den itibaren düzenli bir büyüme gözlenmiştir. Faizsiz kredi anlamına gelen karz-ı hasen 2019’da 35,509’dan başlayarak 2023’te 57,561’e ulaşmış, bu süreçte inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Daha küçük bir yatırım kategorisi olan Bai Salam, 2019’da 11,247’den 2023’te 19,388’e kadar artmıştır, ancak genel miktar açısından sınırlı kalmıştır. Fatura Satın Alma ve Müzakereler (Bills Purchase and Negotiation), bu yöntem, 2022 ve 2023’te dikkat çekici bir artış göstermiştir. 2019’da 32,764 olan yatırım, 2023’te 237,911’e yükselerek bu dönemde en hızlı büyüyen yöntem olmuştur. Mudârebe, sabit bir çizgi izlemiş ve 2019’dan 2023’e kadar 5,000 seviyesinde kalmıştır. Müşâreke, en düşük seviyelerde kalmış, 2019’da 588’den 2023’te 269’a gerilemiştir. Bu veriler, bankanın özellikle Bai Murabaha, HPSM ve Fatura Satın Alma & Müzakereler gibi yöntemlere

odaklandığını, diğer yatırım modellerinin ise daha sınırlı bir büyüme gösterdiğini ortaya koymaktadır. IBBL ticaret, gayrimenkul, ulaşım, tarım gibi birçok sektöre yatırım yapmaktadır.

Bangladeş ağırlıklı olarak tarıma dayalı bir ekonomidir. Yine de Bangladeş'teki sanayi sektörü, ülkenin ekonomik büyümesine büyük katkıda bulunuyor. Kaynaklarının %55,43'ünü sanayi sektörüne yatıran IBBL ülkenin sanayileşme sürecine katkıda bulunmuş ve büyük bir istihdam yaratmıştır (İBBPLC, 2023, s. 78). Tablo 2.8'te IBBL'nin beş yıllık sektörel yatırımı yer almaktadır.

Tablo 2.8. IBBL'nin 2019-2023 Yılları Arasında Sektörel Yatırımları (milyon taka)

	2019	2020	2021	2022	2023
Endüstriyel	493,102	562,743	634,313	772,148	887,059
Ticaret	263,946	304,478	377,472	478,873	502,503
Emlak	60,402	65,914	78,280	84,824	91,298
Tüketici	36,998	39,116	31,501	38,262	42,268
Tarım	25,518	29,541	35,589	46,983	50,738
Ulaşım	7,292	8,192	9,551	9,358	7,853
İnşaat	4,290	5,474	6,038	6,918	7,287
Diğerleri	7,525	19,830	1 4229	18,280	11,260

Kaynak: IBBL Yatırım Mekanizması 2019-2023

IBBL'nin 2019-2023 yılları arasında yaptığı sektörel yatırımlar, bankanın farklı sektörlere yönelik finansman stratejilerini yansıtmaktadır. Tabloya göre, bankanın en büyük yatırımları endüstri sektörüne yapılmış ve bu sektör, her yıl düzenli bir şekilde artış göstermiştir. 2019'da 493,102 milyon Bangladeş Taka olan endüstriyel yatırım, 2023'te 887,059 milyon Bangladeş Taka'ya ulaşmıştır. Bu büyüme, bankanın endüstriyel sektördeki yatırımlarına verdiği önemin arttığını göstermektedir. Ticaret sektörü de önemli bir yatırım alanı olmuş ve 2019'daki 263,946 milyon Bangladeş Taka olan yatırım, 2023'te 502,503 milyon Bangladeş Taka'ya çıkarak önemli bir büyüme kaydetmiştir. Bu, ticaretin bankanın yatırım portföyündeki önemini ortaya koymaktadır. Emlak sektörü, 2019'dan itibaren düzenli bir şekilde büyümüş ve 2023'te 91,298 milyon Bangladeş Taka'ya ulaşmıştır. 2020'den 2023'e kadar yapılan yatırımlar, emlak sektörüne olan ilginin arttığını ve bankanın bu alanda da güçlü bir finansman sağladığını göstermektedir. Tüketici sektöründeki yatırımlar ise 2019 ve 2021 yıllarında dalgalanma göstermiştir. 2021'deki azalma sonrası, 2023'te 42,268 milyon Bangladeş Taka ile tekrar yükselmiştir, ancak genel

olarak büyüme ticaret ve endüstriye kıyasla daha sınırlıdır. Tarım sektörü, özellikle 2020'den sonra güçlü bir büyüme göstermiştir. 2020'de 29,541 milyon Bangladeş Taka olan yatırım, 2023'te 50,738 milyon Bangladeş Taka'ya yükselmiştir. Tarım, Bangladeş için stratejik bir sektör olduğundan, bu artış bankanın kırsal kalkınma ve tarımsal faaliyetlere olan ilgisini yansıtmaktadır. Ulaşım sektörü yatırımları ise genel olarak sabit kalmış ve 2023'te 7,853 milyon Bangladeş Taka ile önceki yılı göre düşük yatırım alanı olmuştur. Bu alandaki yatırımlar, genellikle daha az değişim göstermiştir. İnşaat sektöründeki yatırımlar da zamanla artış göstermiştir ve 2023'te 7,287 milyon Bangladeş Taka seviyesine ulaşmıştır. Diğerleri kategorisinde 2021'de önemli bir artış görüldükten sonra, 2023'te 11,260 milyon Bangladeş Taka ile önceki yıllara kıyasla bir düşüş yaşanmıştır. Bu sektör, diğer sektörlerle göre daha az yatırım çekmiştir. Genel olarak, tablo, IBBL'nin endüstri, ticaret ve tarım sektörlerine büyük bir odaklanma sağladığını, özellikle bu alanlarda büyüme gösterdiğini ve ülke ekonomisinin önemli sektörlerine finansal destek sunmaya devam ettiğini göstermektedir.

Bangladeş'in kuruluşundan bu yana, IBBL, yoksul insanlara hizmet etmeye, eğitimin geliştirilmesine, sağlık tesislerinin genişletilmesine, sanat, kültür, edebiyat, spor, bilim ve teknolojinin geliştirilmesine, insan kaynaklarının geliştirilmesi yoluyla verimli serbest meslek için tesisler oluşturulmasına, insani ve afet yönetimine yardım edilmesine katkıda bulunmuştur (İBBPLC, 2023, s. 165). Tablo 2.9'da IBBL'nin beş yıllık Sektör bazında harcamalarını göstermektedir.

Tablo 2.9. IBBL'nin 2019-2023 Sektör Bazında Harcamaları (milyon taka)

	2019	2020	2021	2022	2023
Afet Yönetimi	180	506	483	3197	606
Eğitim Sektörü	586	187	65	46	63
Sağlık Sektörü	1	16	1001	8	253
Altyapı Gelişim	--	1	--	--	--
Sanat, Edebiyat, Kültür & Spor	150	145	4	-	30
Çevre & İklim Değişikliği	--	--	--	20	40
Diğer Sektörler	114	1	2	2	6

Kaynak: IBBL Yıllık Rapor -2023

IBBL'nin 2019-2023 yılları arasındaki sektör bazlı sosyal sorumluluk harcamaları, öncelikli olarak afet yönetimi, eğitim ve sağlık gibi toplumsal öneme sahip alanlara

odaklanmıştır. Afet yönetimi harcamaları, özellikle 2022 yılında 3,197 milyon Bangladeş Taka ile zirve yapmış, ardından 2023'te 606 milyona gerilemiştir. Eğitim sektörü harcamaları 2019'da 586 milyon Bangladeş Taka ile en yüksek seviyedeysen, sonraki yıllarda keskin bir düşüşle 2023'te 63 milyona inmiştir. Sağlık harcamaları, 2021'de pandeminin etkisiyle 1,001 milyon Bangladeş Taka'ya ulaştıktan sonra, 2023'te 253 milyon seviyesine gerilemiştir. Sanat, edebiyat, kültür ve spor harcamaları dalgalanmış, çevre ve iklim değişikliği için ise ilk harcamalar 2022'de başlamış ve 2023'te 40 milyona yükselmiştir. Diğer sektörlerde yapılan harcamalar ise tüm dönem boyunca düşük seviyelerde kalmıştır. Banka, sosyal sorumluluk stratejilerini öncelikli ihtiyaçlara göre şekillendirirken, çevresel sürdürülebilirlik gibi yeni alanlara da yatırım yapmaya başlamıştır.

2.4.1.1. Kırsal Kalkınma Programı

RDS'nin Kuruluşu ve Amaçları

Bangladeş'in yoksul nüfusunun çoğunluğu, krediye erişimi olmayan kırsal alanlarda yaşamaktadır. Kırsal ve kentsel arasındaki eşitsizliği azaltan dengeli bir İslam ekonomisi kurmak IBBL'nin en önemli önceliklerinden biridir. Bu amaç doğrultusunda kırsal bölgelerde yaşayan insanlara finansal hizmetler sunmak amacıyla 1995 yılında IBBL'ye bağlı RDS programı kurulmuştur. Program, kırsal ve tarım sektörlerindeki yatırımlar için gerekli finansmanı sağlayarak, bu sektörlerde çalışanların kazançlarını artırarak yoksulluğu azaltmayı amaçlamaktadır (Özdemir, 2018, s. 149).

RDS'nin öncelikli hedefleri şunlardır (Özdemir, 2018, s. 149).

- 1. Yatırım İmkanlarının Genişletilmesi (Tarım ve Tarım Dışı Faaliyetler):** Kırsal kesimlerde tarım ve tarım dışı ekonomik faaliyetlerin teşvik edilmesi, iş gücü talebinin artırılması ve ekonomik çeşitliliğin sağlanması. Mikrofinans kredileriyle küçük ölçekli tarımsal girişimlerin desteklenmesi ve tarım dışı sektörlerde teşviklerin sunulması.
- 2. Temel Altyapıya Yatırım (Su ve Barınma):** Temiz içme suyu, basma tulumba ve barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanması için finansman olanaklarının

sunulması. Mikrofinans aracılığıyla bireylerin altyapı projelerine katılımını teşvik eden programların uygulanması.

3. **Aşırı Yoksulluk İçindeki İnsanlara Eğitim ve Sağlık Hizmetleri Sağlanması:** Eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim sağlayarak insan sermayesinin güçlendirilmesi. Mikrofinans programlarının eğitime ve sağlık hizmetlerine yönelik finansman sağlamak üzere yapılandırılması.
4. **Kırsal Gençler ve Yoksullar için Girişimcilik Destekleri :** İşsiz gençler ve yoksul bireylerin kendi gelir getirici faaliyetlerini kurmaları için desteklenmesi. Serbest meslek ve küçük ölçekli girişimler için düşük faizsiz kredilerin verilmesi.

2.4.1.2. RDS ve UPDS: Mikrofinans Faaliyetleri

IBBL, kırsal ve kentsel yoksullar için mikrofinans programlarını hayata geçirerek yoksulluğun azaltılmasına ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesine katkıda bulunmuştur. Bu program, kırsal bölgelerde istihdam yaratma ve gelir elde etme fırsatları sunarak yoksulluğu azaltmayı hedeflemektedir.

RDS, Bangladeş genelinde 64 il'de yer alan 32.977 köyde faaliyet göstermektedir. Program, 497 operasyonel birim aracılığıyla yürütülmekte olup, bu birimler arasında 338 şube, 24 alt şube ve 135 acente satış noktası bulunmaktadır. Bu kapsamda, banka kırsal kesimdeki yoksul halkın tarımsal ve diğer ekonomik faaliyetlerine yönelik mikro yatırımları finanse etmektedir (İBBPLC, 2023, s. 79).

Mayıs 2012'de, banka UPDS adı altında kentsel yoksullukla mücadeleyi amaçlayan başka bir mikrofinans programı başlatmıştır. Bu program, kent yoksullarına yönelik mikro yatırım imkanlarını genişletmeyi amaçlamakta olup, Dakka (Kuzey ve Güney), Chattogram ve Sylhet gibi büyük metropol alanlarındaki yoksul kesimlere yönelik hizmet sunmaktadır. UPDS programı, 329 şube ve 24 kentsel şube aracılığıyla yürütülmektedir (İBBPLC, 2023, ss. 79-80).

Bu programlar, Bangladeş'in hem kırsal hem de kentsel kesimlerinde yoksulluğun azaltılmasına ve ekonomik fırsatların artırılmasına yönelik önemli adımlardır. IBBL, mikrofinans yoluyla istihdam yaratma ve gelir elde etme fırsatlarını geliştirerek, toplumsal

kalkınmaya önemli katkılarda bulunmaktadır. Tablo 2.10'da Bangladeş'te kırsal kalkınma programlarının (RDS & UPDS) beş yıllık performansı detaylı olarak açıklamaktadır.

Tablo 2.10. Bangladeş'te RDS & UPDS'nin 2019-2023 Performansı

Performans alanı	2019	2020	2021	2022	2023
Programın Uygulandığı Şube Sayısı	295	306	394	462	497
Köy Sayısı	24,626	25,842	28,921	30,961	32,977
Üye Sayısı	1,253,512	1,323,705	1,469,362	1,600,056	1,700,919
Grup Sayısı			--	39,600	41,927
Merkez Sayısı			798,446	870,584	899,293
Kümülatif Ödeme(milyon)	278,660	320,833	14,041.05	15,513	18,104
Mevcut Üstün(milyon)	32,722	37,766	45,822.67	55,881	64,737
Çalışan	2,795	2,724	3,078	3,056	3060
Sosyal yardım faaliyetleri	--	--	--	10,405,036	10,656,579

Kaynak: IBBL Yıllık Raporu (2019-2023)

Tablo, 2019-2023 yılları arasında Bangladeş'teki IBBL'nin kırsal kalkınma programının performansını göstermektedir. Veriler, bankanın programının genişlemesini ve etkinliğinin arttığını ortaya koymaktadır. Programın uygulandığı şube sayısı, 2019'dan 2023'e kadar şube sayısı düzenli olarak artmış, 295 şubeden 497 şubeye yükselmiştir, bu da programın daha fazla bölgeye ulaşmak için genişlediğini göstermektedir. Kırsal kalkınma programının ulaştığı köy sayısı da aynı şekilde artış göstermiş, 2019'da 24,626 olan köy sayısı 2023'te 32,977'ye ulaşmıştır. Üye sayısı her yıl artmış ve 2023 itibarıyla toplam 1,700,919 üyeye ulaşılmıştır, bu da programın etki alanının genişlediğini ve daha fazla kişinin programdan faydalandığını göstermektedir. 2022 yılında 39,600 olan grup sayısı, 2023'te 41,927'ye yükselmiştir, bu da daha fazla grup oluşturularak kalkınma programlarının daha organize

bir şekilde sürdürüldüğünü göstermektedir. 2022'de 798,446 olan merkez sayısı 2023'te 899,293'e yükselmiş, bu da merkezi faaliyetlerin ve destek hizmetlerinin arttığını göstermektedir. Kümülatif ödeme miktarı, yıllar içinde artmış, 2023'te 18,104 milyon Bangladeş Taka'ya ulaşmıştır. Bu da bankanın kırsal kalkınma programına yaptığı finansal katkıların arttığını göstermektedir. Mevcut miktarı 2023'te 64,737 milyon Bangladeş Taka olmuştur, bu da programın sürdürülebilirliğini sağlamak için yapılan ödeme ve desteklerin arttığını göstermektedir. Programın büyümesiyle birlikte, çalışan sayısı da artmıştır. 2020'de 2,724 olan çalışan sayısı, 2023'te 3,060'a çıkmıştır. Sosyal yardım faaliyetleri, 2022'de 10,405,036 kişiye ulaşmış ve 2023'te 10,656,579 kişiye ulaşarak önemli bir artış göstermiştir. Bu, bankanın kırsal bölgelerdeki topluluklara sağladığı sosyal desteklerin arttığını gösteriyor.

Genel olarak, tablo, IBBL'nin kırsal kalkınma programının büyüdüğünü ve etkisini artırdığını, daha fazla köy ve üye ile daha fazla şube ve çalışanla hizmet verdiğini ortaya koymaktadır. Bu gelişmeler, bankanın kırsal kalkınma hedeflerine ulaşmada önemli bir yol kat ettiğini göstermektedir.

2.4.1.3. Kırsal Kalkınma Programı Tasarruf Programı

Program kapsamında yer alan üyelerin, finansal disiplini teşvik etmek ve tasarruf alışkanlıklarını artırmak amacıyla, her hafta minimum 50 Tk tutarında zorunlu birikimlerini bankaya yatırmaları gerekmektedir. Bu düzenleme, bireylerin düzenli tasarruf yapmasını sağlamayı ve kırsal kalkınma programının sürdürülebilirliğini desteklemeyi hedeflemektedir (İBBPLC, 2021, s. 104).

Tablo 2.11. RDS 2018-2022 Arasındaki Tasarruf Programı

	2018	2019	2020	2021	2022
MSA-RDS	7,664.28	5,93,235	6,18,102	7,05,912	7,81,580
MSS-RDS	87,708	93,999	89,388	92,534	89,004

Kaynak: IBBL Yıllık Raporu (2022)

Tablo, IBBL'nin RDS kapsamında 2018-2022 yılları arasında iki tür depozito olan MSA-RDS (Kırsal Tasarruf Hesabı) ve MSS-RDS (Özel Tasarruf Programı) üzerindeki performansını göstermektedir. MSA-RDS (Kırsal Tasarruf Hesabı) Bu kategoride,

depozitolar yıllar içinde sürekli bir artış göstermiştir. 2018'de 7,664.28 milyon Bangladeş Taka olan depozito, 2022'de 7,81,580 milyon Bangladeş Taka'ya ulaşarak ciddi bir büyüme kaydetmiştir. Özellikle 2020'den itibaren depozito hacminde güçlü bir artış gözlemlenmiştir. Bu büyüme, kırsal bölgelerde tasarruf hesaplarına olan ilginin arttığını ve bankanın bu segmentteki müşterilere etkili bir şekilde ulaştığını göstermektedir. MSS-RDS (Özel Tasarruf Programı) MSS-RDS kategorisinde ise depozitolar dalgalı bir seyir izlemiştir. 2018'de 87,708 milyon Bangladeş Taka olan depozito, 2020'de 89,388'e yükseldikten sonra, 2022'de 89,004 milyon Bangladeş Taka seviyesinde nispeten sabit kalmıştır. Bu kategorideki değişimlerin, özel tasarruf programlarına olan talepteki dalgalanmalardan kaynaklandığı düşünülebilir.

2.4.1.4. RDS Yatırım Programı

RDS, yardım kuruluşlarına iki tür yatırım olanağı sunmaktadır. Birincisi, mikro yatırım, teminatsız olarak RDS üyelerine maksimum 150.000 Tk'ye kadar sağlanmaktadır. İkincisi ise, mikro işletme yatırımı, mikro müşterilere ve yeni yerel mikro girişimcilere maksimum 700.000 Tk limitli teminat güvenceli yatırım imkânı sunmaktadır. Ayrıca, doğal ve sosyal felaketlerden etkilenen uygun RDS müşterileri için karz-ı hasen rehabilitasyon programı da uygulanmaktadır. Bu kapsamda, 2020 yılına kadar yardım faaliyetleri için kümülatif olarak 320.833,33 milyon Tk ödeme yapılmış olup, bu miktardan 37.766,98 milyon Tk ödenmemiş borç olarak kalmıştır. Bu girişimler, kırsal kalkınmayı teşvik etmeyi ve felaket mağdurlarına destek sağlamayı hedeflemektedir (İBBPLC, 2021, s. 104).

Mikro yatırım (MI) ve mikro işletme yatırımı (MEİ) kapsamındaki yatırım büyümesinin karşılaştırmalı analizi konumu aşağıdaki 2.12 numaralı tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.12. RDS 2018-2022 Arasındaki Yatırımlar

	2018	2019	2020	2021	2022
Mikro Yatırım (MI)	16,812	19,169	24,173	29,538	36,145.82
Mikro İşletme Yatırımı (MEİ)	12,625	13,554	13,594	16,284	19,735.15
Toplam	29,436	32,722	37,767	45,823	55,880.97

% MEI'den toplam RDS portföy	43%	41%	36%	36%	35%
------------------------------	-----	-----	-----	-----	-----

Kaynak: IBBL Yıllık Raporu (2022)

Tablo, IBBL'nin mikro yatırım ve mikro işletme yatırımı kapsamında 2018-2022 yılları arasında gerçekleştirdiği yatırım büyümesini ve RDS portföyündeki paylarını göstermektedir. Mikro yatırımlar düzenli bir artış göstermiştir. 2018'de 16,812 milyon Bangladeş Taka olan yatırım, 2022'de 36,145.82 milyon Bangladeş Taka'ya ulaşmıştır. Bu hızlı büyüme, bankanın bireysel mikro yatırımlara odaklanarak kırsal bölgelerde ekonomik kalkınmayı teşvik etmeye yönelik stratejilerinin etkili olduğunu göstermektedir. Mikro işletme yatırımı da artış göstermiş ancak büyüme oranı MI kadar yüksek olmamıştır. 2018'de 12,625 milyon Bangladeş Taka olan yatırım, 2022'de 19,735.15 milyon Bangladeş Taka seviyesine ulaşmıştır. MEI yatırımları, kırsal bölgelerde küçük işletmelere destek sağlayarak yerel ekonomilerin güçlendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Toplam Yatırımlar MI ve MEI yatırımlarının toplamı, her yıl büyüyerek 2018'deki 29,436 milyon Bangladeş Taka'dan 2022'de 55,880.97 milyon Bangladeş Taka'ya ulaşmıştır. Bu, bankanın kırsal kalkınmaya yönelik yatırımlarını sürekli olarak artırdığını ve bu alandaki etkisini genişlettiğini göstermektedir. MEI'nin RDS portföyündeki payı, 2018'de %43 iken, 2022'de %35'e düşmüştür. Bu azalma, bireysel mikro yatırımların portföyde daha baskın hale geldiğini ve bankanın stratejik olarak bireysel girişimlere daha fazla odaklandığını göstermektedir.

RDS ve UPDS kapsamındaki yatırımlar özellikle tarım sektörüne sağlanmaktadır. Bununla birlikte, farklı gelir getirici tarım dışı faaliyetlere, kırsal konut ve ulaşım da önemli bir yatırım genişletilmiştir (İBBPLC, 2020, s. 101).

Tablo 2.13. RDS 2018-2022 Arasındaki Sektör Bazında Yatırımları

%	2018	2019	2020	2021	2022
Tarım	15	-	16	15	14
Hayvancılık	12	-	14	22	24
Balıkçılık	4	-	5	6	6
Kırsal Ulaşım	4	-	4	3	3
Kırsal Konut	18	-	15	15	17
Çiftlik Dışı Aktiviteler	43	-	43	36	33

Tarım Aletleri	4	-	3	3	3
	100		100	100	100

Kaynak: IBBL Yıllık Raporu 2018-2022.

Tablo, IBBL'nin 2018-2022 yılları arasında RDS ve UPDS çerçevesinde sektörlere yapılan yatırımların yüzdelik dağılımını göstermektedir. Tarım sektörü yatırımları yüzde 14-16 aralığında dalgalanırken, hayvancılık yatırımları düzenli artış göstererek 2022'de yüzde 24'e ulaşmıştır. Balıkçılık sektörü yatırımları yüzde 4-6 arasında sabit kalmış, kırsal ulaşım yüzde 3-4 seviyesinde kalıcı bir pay almıştır. Kırsal konut sektörü 15-18 arasında değişen bir payla dikkat çekerken, çiftlik dışı aktiviteler yatırımları 2018'de yüzde 43 ile zirvede başlamış ancak 2022'de yüzde 33'e gerilemiştir. Tarım aletleri yatırımları ise yüzde 3-4 seviyesinde sabitlenmiştir.

2.4.1.5. RDS ve UPDS Kapsamında Finansal Olmayan (Refah) Programlar

Yoksulluğun azaltılması, yalnızca maddi yardımlarla değil, aynı zamanda manevi ve sosyal boyutları kapsayan bütüncül bir yaklaşımla mümkündür. Bu anlayışla, 2012 yılından itibaren Kırsal Kalkınma Programı kapsamında finansal olmayan refah hizmetleri genişletilmiştir.

Bu hizmetler,

(1) Eğitim,

(2) Mesleki Eğitim,

(3) Sağlık,

(4) Yardım ve Rehabilitasyon

(5) Çevre alanlarına kadar farklı finansal olmayan refah hizmetleri programlar kapsamında genişletilmiştir.

Tablo 2.14. RDS ve UPDS Kapsamında 2018-2022 Finansal Olmayan (Refah) Faaliyetleri (Milyon Taka)

	2018	2019	2020	2021	2022
Eğitim Programı	84,11	--	134.30	44.77	27.26
Eğiten Programı	20,08	--	1.14	0.17	2.87

Sağlık Programı	34,94	--	23.17	26.77	25.20
Rehabilitasyon Programı	51.05	--	95.28	81.11	75.79
Çevre Programı	28,37	--	30.74	6.93	8.95

Kaynak: IBBL Yıllık Raporu 2018-2022.

Tablo, 2018-2022 yılları arasında IBBL'nin RDS ve UPDS kapsamında gerçekleştirilen finansal olmayan refah faaliyetlerini göstermektedir. Eğitim programı yatırımları 2018'de 84,11 milyon Tk iken, 2022'de 27,26 milyon Tk'ye düşmüştür. Mesleki Eğitim (Training) Programı başlangıçta 20,08 milyon Tk ile başlamış ancak sonraki yıllarda düşük seviyelerde kalmıştır. Sağlık programı yatırımları istikrarlı bir seyir izleyerek 25 milyon Tk civarında gerçekleşmiştir. Rehabilitasyon programı, 2018'de 51,05 milyon Tk iken, 2022'de 75,79 milyon Tk ile en yüksek paya ulaşmıştır. Çevre programı harcamaları ise başlangıçta 28,37 milyon Tk iken 2022'de 8,95 milyon Tk'ye gerilemiştir. Bu veriler, refah faaliyetlerine yapılan yatırımların yıllar içinde dalgalandığını ve belirli alanlarda azalma yaşandığını göstermektedir.

2.4.2. Al Arafah İslam Bankası'nın Tarımsal ve Kırsal Mikro Yatırım Projesi

Al Arafah İslam Bankası, Bangladeş'teki İslami mikrofinans uygulamalarının öncülerinden biridir. Banka, Grameen modelini benimseyerek, beş kişilik gruplara finansman sağlamaktadır. Bu model, grup üyeleri arasında dayanışmayı teşvik etmekte ve borçların geri ödenmesi konusunda bir güven mekanizması oluşturmaktadır. Grameen modeli, bireylerin bir araya gelerek ortaklaşa kredi almasını ve bu kredilerin geri ödemesini sağlamaktadır. Al Arafah İslam Bankası, bu modeli uygulayarak, kırsal kesimde yaşayan çiftçilere ve küçük işletmelere yönelik finansal destek sunmakta, tarımsal üretimi artırmayı ve kırsal kalkınmayı hedeflemektedir. Proje, tarımsal yatırımların yanı sıra, kırsal alanda ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesine de katkıda bulunmaktadır. Al Arafah İslam Bankası, bu bağlamda, tarım dışı sektörlerde de mikrofinans hizmetleri sunarak, kırsal ekonominin güçlenmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, banka, İslami finans prensiplerine uygun olarak, faizsiz kredi verme ilkesini benimsemekte ve bu sayede toplumda sosyal adaletin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır (Ülev, 2021, s. 8).

Al-Arafah Kırsal Kalkınma Programı (ARDP)

Al-Arafah İslami Bank, "Köy şehir olacak" sloganıyla Arafah Kırsal Kalkınma Programı'nı (ARDP) başlatmıştır. Program, kırsal ekonomiyi geliştirmek, İslami şeriata uygun tasarruf alışkanlıkları ve yatırım fırsatları yaratarak kırsal nüfusa hizmet etmeyi hedeflemektedir (AİBPLC, 2023, s. 35).

ARDP programı, çiftçilerin, emekçilerin, balıkçıların, küçük tüccarların ve küçük girişimcilerin sosyo-ekonomik gelişimini desteklemektedir. Bu programın bir diğer önemli amacı da kırsal kesimdeki kadın girişimcilerin ekonomik istihdamına öncelik vermektir. ARDP Programı bireysel, grup ve dernek bazında yürütülmektedir. Program kapsamında yatırım almak için teminat gerekli değildir. Tablo 2.15'te Al-Arafah Kırsal Kalkınma programı (ARDP) beş yıllık işlemler göstermektedir.

Tablo 2.15. ARDP 2019-2023 Performansı

	2019	2020	2021	2022	2023
Üye Sayısı	--	--	57,340	75,337	76116
Hesap Sayısı	--	--	196,715	272,621	302,220
Ödeme	--	--	155.84	355.61	443.01
ödenmiş	--	--	129.65	257.85	381.88
toplam Depozito	--	--	168.72	220.85	336.57

Kaynak: Al-Arafah İslami Bank PLC. Yıllık Raporu (2023).

Tablo, Al-Arafah Kırsal Kalkınma Programı (ARDP) kapsamında 2021-2023 yılları arasında üye sayısı, hesap sayısı, kredi ödemeleri, geri ödenen miktarlar ve toplam depozito miktarındaki büyümeyi göstermektedir. Üye sayısı 2021'de 57,340 iken 2023'te 76,116'ya, hesap sayısı ise aynı dönemde 196,715'ten 302,220'ye yükselmiştir. Kredilerdeki toplam ödeme miktarı 2021'de 155.84 milyon birimden 2023'te 443.01 milyon birime çıkarken, geri ödenen miktar da 129.65 milyon birimden 381.88 milyon birime ulaşmıştır. Toplam depozito miktarı ise aynı dönemde 168.72 milyon birimden 336.57 milyon birime yükselmiştir. Bu veriler, programın kırsal kalkınmada erişimini ve finansal sürdürülebilirliğini artırdığını göstermektedir.

Yazlık, Mikro, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (CMSME), iş yaratma, gelir yaratma ve endüstriyel bağlantıların geliştirilmesi ve yerel sosyal ihtiyaçların karşılanması için platform görevi görür.

Tablo 2.16. ARDP'nin 2019-2023 Arasındaki CMSME Yatırımı

	2019	2020	2021	2022	2023
Toplam CMSME Portföyü	101,467.20	100196.89	110641.00	131595	146585.88
CMSME Portföyünün %'si Toplam Portföy	34.67%	34.41%	32.12%	31.70%	32.47%
CMSME'nin Hedefi Yatırım	85,000.00	60000.00	70000.00	80000	95000
Toplam CMSME Ödemesi	85,761.15	61005.39	65984.19	77205.07	74252.88
Başarı Yüzdesi	100.89%	101.67%	94.26%	96.51%	78.16%

Kaynak: Al-Arafah Islami Bank PLC. Yıllık Raporu (2023)

Tablo, Al-Arafah Kırsal Kalkınma Programı (ARDP) kapsamında CMSME (Cottage, Micro, Small and Medium Enterprises - KOBİ) yatırımlarıyla ilgili 2019-2023 yıllarına ait verileri sunmaktadır. Toplam CMSME portföyü 2019'da 101,467.20 birimden 2023'te 146,585.88 birime yükselirken, CMSME portföyünün toplam portföy içindeki oranı %34.67'den %32.47'ye düşmüştür. CMSME yatırımı hedefleri her yıl artış gösterirken, toplam ödeme miktarları 2019'da hedefin %100'ünden fazla gerçekleşmiş (100.89%), ancak 2023'te %78.16 seviyesine gerilemiştir. Bu tablo, CMSME yatırımlarında toplam büyüme sağlandığını ancak hedeflere ulaşma oranının özellikle 2023 yılında düştüğünü göstermektedir.

2.4.3. Social Islami Bank'ın Mikrofinans Programı

Social Islami Bank, Bangladeş'te bireysel mikrofinans hizmetleri sunan bir diğer önemli kuruluştur. Bu banka, bireysel modeli benimseyerek, daha kişisel bir yaklaşım sergilemektedir. Bireysel mikrofinans, her bir müşterinin ihtiyaçlarına göre özelleştirilmiş finansal hizmetler sunmayı amaçlamaktadır. Bu model, özellikle kadın girişimciler ve düşük gelirli bireyler için önemli fırsatlar sunmaktadır. Social Islami Bank, bireysel müşterilerine, iş kurma veya mevcut işlerini büyütme amacıyla çeşitli finansman seçenekleri sunmakta ve bu süreçte İslami finans prensiplerine uygun hareket etmektedir.

Bankanın mikrofinans programı, sosyal sorumluluk projeleri ile de desteklenmektedir. Bu projeler, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi alanlarda topluma katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Social Islami Bank, bu sayede, mikrofinans hizmetlerinin ötesinde, toplumsal kalkınmaya da katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

2.4.4. First Security Islami Bank PLC.

First Security Islami Bank PLC, kırsal ekonomik kalkınmayı desteklemek ve finansal hizmetlere erişimi olmayan bireyleri bankacılık ağına dahil etmek amacıyla, düşük gelirli insanlara istihdam olanakları sağlayan küçük ve orta ölçekli işletmeleri, tarımsal projeleri ve endüstriyel girişimleri destekleyerek sosyo-ekonomik gelişime katkıda bulunmayı hedefler. Bu kapsamda, yerel ekonomik faaliyetleri teşvik etmek için çeşitli yatırım fırsatları sunarken, mobil finansal hizmetler ve acente bankacılığı faaliyetleriyle kırsal bölgelerdeki bankasız bireylerin finansal sisteme dahil edilmesine öncülük eder. Böylece, bireylerin ve toplulukların ekonomik güçlenmesini sağlarken, geniş ölçekli kalkınma hedeflerine ulaşmayı amaçlar (FSİBPLC, 2023, s. 54).

Bangladeş'te İslami mikrofinans uygulamaları ağırlıklı olarak İslami bankalar aracılığıyla yürütülmekte olup, STK düzeyinde bu alanda faaliyet oldukça sınırlıdır. Mikrofinans sektörünün düzenleyici otoritesi olan MRA, yalnızca faiz temelli mikrofinans modellerini tanımakta ve bu doğrultuda lisanslandırma yapmaktadır. Bu durum, STK'ların faizsiz finansman esasına dayanan İslami mikrofinans modellerini uygulamasını yapısal olarak zorlaştırmaktadır. Ayrıca STK'lar genellikle dış donörlerden veya kalkınma ajanslarından temin ettikleri fonlarla faaliyet gösterdiği için, bu kaynakların faizli sistemle uyumlu olması İslami modellerin benimsenmesini engellemektedir. Bu nedenlerle, Bangladeş'te İslami mikrofinans hizmetleri STK'lar tarafından değil, daha çok İslami banka tarafından sunulmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BANGLADEŞ'TE İSLAMİ/ KONVANSİYONEL MİKROFİNANS DÜZENLEMELERİ VE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ

3.1. Literatür Taraması

Mikrofinans sektörü, başlangıçta sosyal kalkınma hedefleriyle STK'lar tarafından geliştirilmiş, ancak ticari modellerin sektöre dahil olmasıyla düzenleme ihtiyacı doğmuştur. Dünyada mikrofinans regülasyonları, öz düzenleme modelleriyle mikrofinans kuruluşlarının kendi iç denetim mekanizmalarını kurması, merkez bankalarının bankacılık yasaları kapsamında gözetimi ve sektöre özel yasalarla düzenlemelerin yapılması gibi farklı yaklaşımlarla uygulanmaktadır. Bangladeş, mikrofinansın Grameen Bank ve BRAC gibi öncü kuruluşlarla güçlü bir şekilde uygulandığı ve özellikle kırsal kesimlerde yoksulluğun azaltılması ile kadınların güçlendirilmesinde önemli bir rol oynadığı bir ülkedir. 2006 yılında kurulan MRA, STK-temelli mikrofinans kuruluşlarını düzenlemek için oluşturulmuş, ancak kooperatifler ve ticari bankalar bu kapsamın dışında bırakılmıştır. Bangladeş'te İslami mikrofinans , geleneksel mikrofinansın yanı sıra faizsiz finansman sağlama hedefiyle geliştirilmiştir.

3.1.1. Dünyada Mikrofinans /İslami Mikrofinans Düzenlemeleri Üzerine Literatür

Mikrofinans düzenlemeleri, piyasa başarısızlıklarını gidermek ve finansal kapsayıcılığı artırmak amacıyla çeşitli teorik yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Joskow ve Noll (1981), düzenlemelerin ekonomik verimliliği artırma potansiyelinin yanı sıra, aşırı bürokrasi ve maliyetler nedeniyle yenilikçiliği sınırlayabileceğini belirtmektedir. Bu kapsamda, düzenlemelerin fayda-maliyet dengesinin sağlanması gerektiği ve dijitalleşme ile büyük veri analizine dayalı modern araçların ön plana çıkması gerektiği vurgulanmıştır.

Christen vd. (2003), mikrofinans sektörünün Basel İlkeleri çerçevesinde düzenlenmesinin tüketici koruması, finansal istikrar, risk yönetimi ve kurumsal yönetim açısından olumlu etkiler yarattığını belirtirken; Brief (2003), bu düzenlemelerin bağlama özgü olması gerektiğini ve aşırı denetimin sektörel esnekliği zayıflatabileceğini savunmaktadır. Steel (2005) ise Benin, Gana ve Tanzania örnekleri üzerinden yerel bağlama uygun

düzenlemelerin önemine dikkat çekmiş, özellikle Gana'daki çok katmanlı yapı sayesinde sektörel büyümenin desteklendiğini göstermiştir.

Benzer şekilde, Arun (2005) ve Hartarska ve Nadolnyak (2007), düzenlemelerin doğrudan değil dolaylı etkilerle, özellikle mevduat toplama yeteneği yoluyla finansal kapsayıcılığı artırabileceğini belirtmişlerdir. Bu durum, düzenlemelerin dikkatle tasarlanmasının ve ülke bağlamına göre kademeli bir şekilde uygulanmasının önemini ortaya koymaktadır.

Haq vd. (2008), Asya'daki düzenleme çeşitliliğini karşılaştırarak, bankacılık yasalarına dayalı düzenlemelerin yönetim avantajları sunduğunu ancak öz düzenleme gibi modellerin yetersiz denetim nedeniyle sorun yarattığını belirtmektedir. Bu bağlamda şeffaflık, mevduat koruma mekanizmaları ve ülke koşullarına uygun düzenlemelerin kritik önemde olduğu ifade edilmiştir.

İslamî mikrofinans alanında Seibel (2008), Endonezya'daki kurumsal çeşitliliği ve denetim eksikliklerini vurgulayarak, şeffaflık, yönetim kalitesi ve Şeriat uyumu alanlarında yapısal reformlar gerektiğini ifade etmektedir. Thalib vd. (2013) da benzer şekilde, İslamî Mikrofinans Kurumları Yasası'nın hukuki temeli sağladığını ancak denetim ve uyum mekanizmalarının yeterli olmadığını belirtmişlerdir.

Afrika örneklerine bakıldığında, Dogarawa ve Uthman (2011), Nijerya'da İslamî mikrofinansın potansiyeline rağmen düzenleme eksikliği, nitelikli insan kaynağı sıkıntısı ve toplumsal güvensizlik gibi yapısal sorunlarla karşı karşıya olduğunu belirtmişlerdir. Yusuf vd. (2016) ise Sahra Altı Afrika'daki üye temelli İslamî mikrofinans yapılarını inceleyerek, Şeriat uyumu, yasal tanınma ve denetim mekanizmalarının geliştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Morshed ve Habib (2022), Bangladeş'teki mikrofinans düzenlemelerinin gönüllü yönetim standartlarını artırdığını belirtmiş; ancak düzenlemelerin küçük ölçekli kurumlar için yüksek maliyetler doğurabileceğine dikkat çekmişlerdir. Pravallika vd. (2023) ise Hindistan'da yeni düzenlemelerin tüketici koruması ve finansal kapsayıcılığı artırdığını ancak uyum maliyetlerinin küçük kurumlar açısından sınırlayıcı olabileceğini ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada, dijital finansal hizmetlerin entegrasyonu ve düzenlemelerin sürekli izlenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Nijerya ve Zambiya örneklerini ele alan Siwale ve Okoye (2017), düzenlemelerin finansal kapsayıcılığı artırsa da sosyal sürdürülebilirlik hedeflerine yeterince odaklanmadığını belirtmiş, sosyal performans raporlamasının zorunlu hale getirilmesini önermiştir.

3.1.2. Bangladeş'teki Mikrofinans / İslami Mikrofinans Düzenlemeleri Üzerine Literatür

Charitonenko ve Rahman'ın (2002) çalışması, Bangladeş'in mikrofinans sektörünün doğuş ve gelişiminde öncü bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu süreçte, özellikle İslami mikrofinans uygulamaları, faizsiz ve etik temelli yapısıyla geleneksel sistemlere alternatif oluşturarak sosyal adaletin sağlanmasına ve yoksulluğun azaltılmasına katkı sunmuştur. Ancak, düzenleyici altyapı eksiklikleri bu gelişimin önünde engel teşkil etmektedir.

Meagher (2002), mikrofinansın finansal kapsayıcılığı artırmadaki rolünü vurgularken, yüksek işlem maliyetleri ve sosyal hedeflerin, geleneksel bankacılık düzenlemeleriyle uyumlu olmadığını belirtir. Bu nedenle ihtiyatlı, katmanlı ve ülke koşullarına özgü düzenleyici yaklaşımlar önerilmektedir. Örneğin, Bolivya, Etiyopya, Bangladeş ve Güney Afrika'daki uygulamalar, faiz sınırları ve şeffaflık ilkelerinin sektörde sürdürülebilirlik açısından ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Wijewardena (2003) ise Güney Asya özelinde mikrofinans politikalarının genellikle ulusal kalkınma stratejileriyle entegre edilmediğini vurgular. Nepal'de resmi bir düzenleyici çerçeve benimsenmişken, Bangladeş'te Grameen Bank ve BRAC gibi kuruluşlar kendi kendini düzenleme yoluyla başarıya ulaşmıştır. Kadınların ekonomik güçlenmesi öne çıkan bir sonuç olmakla birlikte, mikrofinansın yoksullukla mücadeledeki sınırlı etkileri ve altyapı eksiklikleri eleştirilmektedir.

Jackson ve Islam (2005), Bangladeş örneğinde düzenlemelerin mevduat sahiplerini koruma, finansal sürdürülebilirliği sağlama ve piyasa güvenilirliğini artırma işlevlerini yerine getirdiğini ortaya koymaktadır. Çalışma, Grameen Bank ve PKSF gibi kurumların etkinliğini, şeffaflık ve inovasyonu teşvik eden kademeli düzenleyici çerçevelerle ilişkilendirmektedir.

Pine (2010), mikrofinansın Bangladeş'teki tarihsel gelişimini detaylandırırken, 1980'lerde STK'lar aracılığıyla yaygınlaşan sistemin, 1990'larda PKSF gibi finansörlerle hızla

büyüdüğünü ve 2006'da MRA'nın kurulmasıyla resmi bir düzene kavuştuğunu vurgular. Bu kurum, şeffaflık ve hesap verebilirliği sağlayarak sektörün sürdürülebilirliğini artırmıştır.

Bureau of Economic Research (2010) tarafından yapılan araştırma, mikrofinansın özellikle kadınların ekonomik güçlenmesi ve toplumsal sermayenin gelişimi açısından etkili olduğunu belirtirken, liderlik sorunları, şeffaflık eksikliği ve çıkar çatışmalarının sektörün etkinliğini sınırladığını vurgular. Bu bağlamda, öz-düzenleme mekanizmalarının geliştirilmesi ve sosyal programlarla entegrasyon önerilmektedir.

Rahman (2012), Bangladeş ve Çin'i karşılaştırmalı olarak inceleyerek, Bangladeş'teki düzenleyici modelin daha sistematik olduğunu belirtir. Çin'deki düzenlemeler ise çok merkezli yapı nedeniyle karmaşık kalmakta, bu da yasal tanınma eksikliği ve fon erişiminde sıkıntılara yol açmaktadır.

Ahmed Kabir (2013), MRA'nın uyguladığı düzenlemelerin, özellikle şeffaflık, sermaye yeterliliği ve faiz oranı sınırlandırmalarıyla finansal kapsayıcılığı artırdığını belirtir. Ancak bu düzenlemeler küçük ölçekli MFK'lar için yüksek uyum maliyetleri yaratarak dezavantaj oluşturabilmektedir. Bu nedenle, esnek düzenlemelerin yanı sıra dijitalleşmenin teşviki önerilmektedir.

Rahman (2013), SAARC ülkeleri bağlamında mikrofinansın finansal kapsayıcılığı artırmadaki rolünü vurgular. Bangladeş'teki hafif dokunuş düzenlemeler yenilikçi MFK'lara esneklik sağlarken, mobil bankacılık ve mikro sigorta gibi teknolojik yeniliklerin önemini ortaya koyar. Yönetimsel etik ilkelerle sosyal ve finansal performansın birlikte değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır.

Badruddoza (2013), MRA'nın mikrofinans sektöründe lisanslama, yıllık denetim, kadın yöneticilerin temsili ve likidite rezerv zorunluluğu gibi uygulamalarla sektörde standartlaşmayı sağladığını ifade eder. Ancak, küçük MFK'ların bu gerekliliklere uyum sağlamakta zorlandığı ve dijitalleşmenin bu sorunu hafifletebileceği vurgulanır.

Chowdhury (2014), MRA'nın lisans sayısını sınırlayarak sektördeki yoğun rekabeti azalttığını, düzenli denetimlerle sektörün güvenilirliğini artırdığını belirtir. Aşırı

borçlanma ve müşteri örtüşmesi gibi sorunlara karşı kredi bilgi bürosu (CIB) ve dijital hizmet entegrasyonu önerilir.

Khalily & Khaleque (2014), düzenlemelerin MFK'ların maliyet verimliliğini artırdığını; faiz oranı sınırları gibi uygulamaların özellikle büyük ve köklü MFK'lar lehine sonuçlar doğurduğunu gösterir. Ancak küçük kuruluşlar için daha esnek yaklaşımların gerekli olduğu belirtilir.

Forum (2022), sektörün 40 milyon müşteriye hizmet sunduğunu ve 1,5 trilyon BDT'yi aşan kredi hacmine ulaştığını bildirirken, dijitalleşme adımlarının (e-lisanslama, QR kodlu ödemeler) hız kazandığını ortaya koyar. Sürdürülebilir büyüme için düzenleyici çerçevenin sürekli gözden geçirilmesi gerektiği vurgulanır.

Son olarak, MRA'nın (2023) verileri, 731 lisanslı MFK'nın 66,82 milyon kişiye hizmet verdiğini ve toplam kredi hacminin 2493,02 milyar BDT'ye ulaştığını göstermektedir. Kadınların sektördeki %90'lık payı, mikrofinansın toplumsal kalkınma ve cinsiyet eşitliğine katkısını teyit etmektedir. Ancak, büyümenin sürdürülebilirliği için risk yönetimi ve düzenlemelerin dinamik yapıda güncellenmesi gerektiği ifade edilmektedir.

3.2. Bangladeş'teki İslami / Konvansiyonel Mikrofinans Düzenlemeleri

Mikrofinansla öncü bir ülke olarak Bangladeş, düzenleyici bir çerçeve oluşturma konusunda birçok ülkenin gerisinde kalmıştır (Sinha, 2011, s. 2). Daha önce tartışılan küresel yaklaşımlar, çoğu ülkede (örneğin, Kamboçya, Etiyopya, Hindistan, Meksika, Nijerya, Vietnam vb.), mikrofinansın denetlenmesi ve düzenlenmesinden ilgili devlet bankalarının sorumlu olduğunu göstermektedir. Bu durum, sanayi, banka ve banka dışı finansal kurumlar için mevcut yasalar uyarınca veya önceki yasaların genişletilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Bolivya, Peru ve Nepal gibi bazı ülkeler, merkez bankaları tarafından uygulanan mikrofinans sektörü için ayrı bir mevzuat da getirmiştir (Sinha, 2011, s.13).

Bangladeş hükümeti, 2006 tarihli Mikrokredi Düzenleme Yasası kapsamında, devlet bankasıyla resmi bir bağlantısı olan bağımsız bir düzenleyici otorite, MRA, kurarak farklı bir yaklaşım izlemiştir. Bu bağımsız düzenleyici otorite, devlet bankasının resmi kredi piyasasıyla bağlantı kurmasına yardımcı olmakta ve böylece mikrofinans sektörü için etkili

ve verimli bir para politikası sağlamaktadır (Khalily ve Khaleque, 2014, s. 3). Aşağıda, Bangladeş'teki mikrofinans sektörünün düzenleyici otoritesine, mikrofinans sektörüne ve düzenleyici ile denetleyici ortama odaklanmaktadır.

Bangladeş, Güney Asya'da gelişmekte olan bir ülkedir. Yaklaşık 185 milyonluk toplam nüfusuyla dünyanın en yoğun nüfuslu ülkelerinden biridir (World Bank, 2023). Ülkenin yoksulluğu, gelir dağılımındaki eşitsizlik, hayat pahalılığının artması, işsizlik ve iç göç gibi çeşitli boyutları kapsamaktadır (Pine, 2010, s. 5).

1971'deki Bangladeş bağımsızlık savaşının hemen ardından, ülkenin ekonomik, sosyal ve iletişim altyapısı büyük ölçüde harap oldu. Bu dönemde, devlete ait kırsal bankalar ve kooperatif toplulukları, kırsal finansmanı desteklemek, ekonomik kalkınmayı teşvik etmek ve yoksulluğu azaltma faaliyetlerine katkıda bulunmak için öne çıktılar. Bu hizmetlere bir tür mikrokredi faaliyetleri de dahil edilmiştir (Ahmed, 2013, s.2). Bangladeş hükümeti, bağımsızlık öncesi siyasi taahhüdün bir parçası olarak, kırsal kesimdeki yoksulların ekonomik özgürleşmesini sağlamak, tarımsal üretimi artırmak ve kırsal bölgelerdeki yoksulların gelirlerini yükseltmek için adımlar atmıştır.

Ancak yeni hükümet, bu hedefleri gerçekleştirme konusunda zorluklarla karşılaşmıştır. 1972 yılında tüm ülke genelinde yalnızca 72 şube ile sınırlı bir insan gücü ve altyapıya sahip olan tek bir devlete ait tarım bankası bulunuyordu. Hükümet ayrıca altı ticari bankaya (Sonali, Rupali, Pubali, Agrani, Janata ve Uttara) sahip olmasına rağmen, bu bankaların tarımsal finansman alanında bir rolü bulunmamaktadır (Khandker, 1998, s. 266).

Topraksız işçiler ile marjinal ve zengin çiftçiler için köy düzeyinde birincil kooperatifler olan Krishak Samabaya Samity (KSS)'lerin kurulması ve bu kooperatiflerin, tarım arazisi ve tarım aletlerini satın almak için kredi sağlayan bir merkez kooperatifi olan İlçe Merkez Kooperatif Birlikleri ile birleştirilmesidir. Bu geleneksel olmayan kooperatiflerin amacı, üyelere girdi desteği, eğitim, kredi ve diğer hizmetleri sağlamaktır. Hükümet, iki kademeli bu kooperatif sistemini, toprak mülkiyeti yapısını değiştirmeden modern girdilerin, kredinin ve bilginin yoksul çiftçilere ulaştırılmasında en etkili yol olarak kabul etmiştir (Alam, 2006, s. 32).

Bangladeş'in mikrofinans sektörü için düzenleyici çerçeve geliştirme süreci, ülkedeki mikrofinans uygulamalarının tarihi ve felsefesine dayanarak üç temel aşamada ele

alınmıştır. Bu süreçte hükümetin düzenleme konusundaki yaklaşımı, sektörün yenilikçiliğini ve bağımsızlığını koruma arzusuyla şekillenmiş, ancak aynı zamanda sürdürülebilirlik ve etkinlik üzerinde potansiyel etkiler de değerlendirilmiştir (Ahmed, 2013, ss. 12-19).

1. Birinci Aşama (1971–1989)

Bu dönemde mikrofinans sektörü büyük ölçüde formal olmayan yapılar ve sivil toplum girişimleri tarafından şekillendirildi. Bu aşamada, hükümet tarafından doğrudan bir düzenleyici çerçeve oluşturulmadı. MFK'lar esneklik ve yenilikçilik esasına dayalı olarak faaliyet gösterdi. Grameen Bank gibi öncü kuruluşlar bu dönemde ortaya çıktı ve sektöre öncülük etti.

2. İkinci Aşama (1990–2005)

1990'lardan itibaren mikrofinans sektörü hızla büyüdü ve daha fazla kurumsallaşma ihtiyacı doğdu. Ancak hükümet bu dönemde de özdenetim mekanizmalarına öncelik verdi. Bangladeş'te mikrofinans sektörünün temel düzenleyici çerçevesinin eksikliği, MFK'ların bağımsızlığını korumasına olanak tanıdı, ancak sektörün büyümesi ve sürdürülebilirliği açısından bazı sınırlamalar yarattı.

3. Üçüncü Aşama (2006–günümüz)

2006 yılında Bangladeş Merkez Bankası tarafından oluşturulan resmi düzenleyici çerçeve, mikrofinans sektöründe daha fazla denetim ve yapılandırma getirdi. Bu dönemde, hükümetin düzenlemeleri, sektördeki faaliyetlerin şeffaflığını ve hesap verebilirliğini artırmayı amaçladı. Ancak aynı zamanda, düzenlemelerin sektöre olan etkileri de tartışmalara yol açtı. Özellikle idari maliyetlerin artması ve yenilikçiliğin sınırlanması endişesi, bu dönemde sıklıkla dile getirildi.

Bu üç aşama, Bangladeş'in mikrofinans sektöründeki düzenleyici sürecinin evrimini anlamak için kritik öneme sahiptir. Her bir aşama, sektörün dinamiklerini, hükümetin rolünü ve düzenlemelerin sektöre olan etkilerini yansıtan önemli değişiklikler sunmaktadır.

Birinci Aşama Düzenlemeleri (1971-89): Bankacılık Yasaları ve Grameen Bankası 1983 Yönetmeliği

Bangladeş'in 1971'deki bağımsızlığından 1989'a kadar, 1980'lerin başında başlayan ve 1989'da sona eren ekonomik reformlar dışında ekonomik performansı oldukça zayıf kalmıştır. Bu dönemde Grameen Bankası, devlete ait tarım bankaları, devlete ait ticari bankalar ve kooperatifler gibi finansal kurumlar, kırsal bölgelerdeki topraksız ve yoksul kesimlere mikrofinans hizmetleri sunmuşlardır. Tarım bankaları ve diğer altı devlet ticari bankası, 1962 tarihli Bankacılık Şirketleri Yönetmeliği kapsamında, merkez bankası ve hükümet tarafından çıkarılan direktifler ve talimatlarla düzenlenmiştir (Ahmed, 2013, s. 12).

Mikrofinans düzenlemelerinin yoksulluğun azaltılması ve ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi, kapsamlı bir araştırma konusu olarak öne çıkmaktadır. Araştırmalar, mikrofinansın yoksulluğu azaltma potansiyeline sahip olduğunu, ancak etkinliğinin büyük ölçüde düzenleyici ortama ve MFK'ların operasyonel uygulamalarına bağlı olduğunu göstermektedir. Örneğin, bazı mikrofinans, istikrarlı bir gelir kaynağı olmayan bireyleri dışlayarak toplumun en yoksul kesimlerine ulaşmakta yetersiz kalmakla eleştirilmiştir. Bu tür dışlayıcı uygulamalar, mikrofinans daha kapsayıcı bir yaklaşımla hareket etmesini ve yoksul nüfuslara destek sağlamasını amaçlayan düzenleyici önlemlerin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, mikrofinans ile kadınların güçlendirilmesi arasındaki ilişki de literatürde sıkça tartışılmaktadır. Bazı çalışmalarda mikrofinansa erişimin kadınların ekonomik katılımını ve bireysel güçlenme düzeylerini artırdığı belirtilirken, bu olumlu etkilerin evrensel olarak deneyimlenmediği de ifade edilmiştir (Jackson ve Islam, 2005, ss. 48-55).

Mikrofinansın gelişiminin ilk aşamalarında, kırsal finansman alanında STK'lar ön plana çıkmıştır. STK'lar yoksulluğu azaltma ve kalkınma faaliyetlerinde etkili olsalar da, kamu mevduatlarını kullanmalarına izin verilmediği için yalnızca kendi fonlarıyla sınırlı kalmışlar ve bu nedenle kredi programları büyük ölçekli olamamıştır. Buna rağmen, merkez bankası, STK'ların ilgili yasalara göre kayıtlı olmalarına rağmen faaliyetlerini denetlemekten kaçınmıştır (Pine, 2010, s. 13).

İlk mikrofinans kurumu olan Grameen Bankası, 1983 yılında kurulmuş ve Grameen Bankası Yönetmeliği'ne tabi olmuştur. Ancak bu yönetmeliğin bankacılık yasasının

uygulanmasını kısıtlayan düzenlemeler nedeniyle, 1997'ye kadar merkez bankasının denetimi dışında kalmıştır (Ahmed, 2013, s.12).

İkinci Aşama Düzenlemeleri (1990-2005): Bankacılık Yasalarının Güncellenmesi, PKSF Ve MRA'nın Oluşumunun Arka Planı

STK'ların mikrofinansla ilgili ilk denemelerine gelen olumlu tepkiler, hükümetlerin, politika yapıcıların ve bağışçıların mikrofinansı kalkınma müdahalesi için etkili bir strateji olarak görme konusundaki karamsar yaklaşımlarını önemli ölçüde değiştirmiştir (Ahmed, 2013, s. 13). Mikrofinans uygulamalarının STK'lar arasında hızla yayılması, başlangıç fonlarına olan talebi artırmıştır. Bu bağlamda, Mikrofinans Kurumları toptan fon sağlayan bir kuruluş olan PKSF'nin (Palli Karma-Sahayak Foundation) kurulması, sektörün ihtiyaçlarını karşılamada kritik bir rol oynamıştır. PKSF, toptan fonlarına erişim sağlayarak mikrofinans operasyonlarının hızlı büyümesini desteklemiş ve sektörün genel yapısını dönüştürmüştür. Ancak bu büyüme, aynı zamanda mikrofinans operasyonlarının sürdürülebilirliği üzerinde riskler oluşturmuştur.

PKSF, finansal kaynaklarına erişim sağlamak isteyen mikrofinans için çeşitli koşullar ve kriterler belirlemiştir. Bu koşulları karşılayamayan mikrofinans PKSF'nin finansal destek programlarından yararlanamamıştır (Pine, 2010, s. 23). Bu durum, Bangladeş'teki mikrofinans'ın yarı-düzenlenmiş bir yapıya geçişinin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. PKSF, fon sağladığı kuruluşlar için çeşitli ihtiyatlı düzenlemeler ve politikalar uygulamıştır. Bu düzenlemeler arasında muhasebe sistemlerinin iyileştirilmesi, iç kontrol sistemlerinin geliştirilmesi, tasarruf yönetimi, hizmet sunumu süreçleri ve performans standartlarının belirlenmesi gibi konular yer almıştır. Ayrıca, kredi sınıflandırması, borç yönetimi rezervleri, iş planlaması, finansal oran analizi ve afet yönetimi fonlarının kullanımı gibi konularda da kılavuzlar yayımlamıştır (Ahmed, 2013, s. 14).

PKSF'nin uyguladığı politikalar, aynı zamanda bireysel bir borçlunun birden fazla mikrofinans'ten kredi alması nedeniyle oluşan "çakışan borçlanma" sorunlarını ve kredi temerrüt oranlarındaki artışı yönetmeye yönelik adımları içermiştir. Bu politikalar, fonlanan kuruluşların (ortak kuruluşlar olarak da bilinir) daha iyi bir denetim ve yönetim altyapısı geliştirmesini sağlamayı hedeflemiştir. Bu çerçevede, kurumsal kredilerin geliştirilmesi, yönetim bilgi sistemlerinin oluşturulması ve ortak kuruluşların

sınıflandırılması gibi düzenlemeler de sektörde daha sürdürülebilir bir yapı oluşturmayı amaçlamıştır (Ahmed, 2013, s.15).

Bu süreç, Bangladeş'te mikrofinans sektörünün profesyonelleşmesi ve kurumsallaşması açısından önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir. PKSF'nin ortaya koyduğu bu düzenleyici yaklaşım, sektörün hızlı büyümesini desteklerken, aynı zamanda sürdürülebilirlik risklerini azaltmayı amaçlayan bir denetim ve politika sistemi oluşturmuştur.

Mikrofinansın ikinci nesil düzenlemesi sırasında Bangladeş'te mikrofinans kurumlarını düzenlemek için ayrı bir yasa bulunmuyordu. Ancak, bu dönemde bazı mevcut yönetmelikler ve yasalar mikrofinans sektörünü dolaylı olarak düzenledi. Bu düzenlemeler arasında 1984 tarihli Kooperatif Dernekleri Yönetmeliği, 1993 tarihli Bankacılık Kanunu ve 1994 tarihli Kooperatifler Kanunu yer almaktaydı. Ayrıca, 1962 Şirketler Yönetmeliği ve 1913 Şirketler Yasası, daha sonraki yıllarda çıkarılan 1991 Banka Şirketleri Yasası, 1994 Şirketler Yasası ve 2001 Kooperatif Dernekleri Yasası ile birleştirildi. Bu birleşim ve güncellemeler, ülkedeki mikrofinans'ın faaliyetlerini izlemek ve denetlemek için önemli bir çerçeve oluşturdu (Pine, 2010, s. 33).

Bu dönemdeki düzenleyici çerçeve, mikrofinans'ın bağımsızlığını korurken, aynı zamanda faaliyetlerini izleme ve denetleme mekanizmalarının geliştirilmesine olanak sağladı. Mevcut yasaların uyarlanması ve birleştirilmesi, mikrofinans sektörünün büyümesini desteklerken düzenleme eksikliklerinin giderilmesine yönelik bir adım olarak değerlendirildi. Ancak, bu düzenlemelerin dolaylı ve genel yapısı, sektörde spesifik düzenleme ve denetim mekanizmalarının eksikliği nedeniyle bazı operasyonel risklere yol açmıştır. Bu durum, üçüncü nesil düzenleme döneminde daha kapsamlı bir çerçevenin oluşturulması ihtiyacını gündeme getirmiştir.

MFK'ları resmi finans sektörüyle ilişkilendirmek amacıyla, 1997'de Bangladeş Bankası, mikrofinans düzenleyici yönlerini incelemek üzere bir çalışma başlattı (Rashid, 2010, s.14). 1998 yılında tamamlanan bu çalışma, mikrofinans'ın yasal olarak tanınmasını ve resmi fon kaynaklarına erişim sağlanması için özel bir yasanın yürürlüğe girmesini tavsiye etti. Ayrıca, bu yasa çerçevesinde, özel lisans düzenlemeleri ve belirlenmiş davranış kurallarının oluşturulması önerildi (Ahmed, 2013, s. 16).

Ekim 1999'da Bangladeş hükümeti, Bangladeş Bankası'nın yönetim kurulu başkanlığında yedi üyeden oluşan bir komite kurdu. Komite, 2000 yılı sunduğu raporda, etkili bir kredi ve tasarruf politikası oluşturulmasını, mikrofinans sektöründe şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanmasını ve mikrofinans'ın faaliyetlerini düzenleyecek ve denetleyecek bir düzenleyici çerçeve ile organın kurulmasını önerdi (Rashid, 2010, s. 8).

Bu öneriler doğrultusunda, 2000 yılının Haziran ayında Bangladeş Bankası bünyesinde bir yönlendirme komitesinin gözetiminde Mikrofinans Araştırma ve Referans Birimi (MRRU) kuruldu. MRRU, mikrofinans sektörünün şeffaflığını ve hesap verebilirliğini artırmak için politika yönergeleri hazırlamakla görevlendirildi (Rashid, 2010, s. 9).

Bu süreç, 2005 yılında ulusal yönlendirme komitesinin önerilerinin ardından daha da ileri taşındı ve 2006 yılında Mikrokredi Düzenleme Kurumu Yasası kabul edildi. Bu yasa, mikrofinans sektörünü düzenlemek ve denetlemek üzere MRA adlı resmi bir düzenleyici ve denetim organının kurulmasını sağladı (Ahmed, 2013, s. 17).

MRA, Bangladeş'te mikrofinans endüstrisinin yasal çerçevesini oluşturmuş ve mikrofinans'ın şeffaf, hesap verebilir ve sürdürülebilir bir şekilde faaliyet göstermesini temin etmek amacıyla kritik bir rol üstlenmiştir. Bu gelişme, mikrofinans sektörünün kurumsallaşması ve finans sektörünün bir parçası haline gelmesi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Üçüncü Aşama Düzenlemeleri (2006-Günümüz): MRA Yönergeleri

Üçüncü nesil düzenleme ve denetim çerçevesiyle birlikte, Bangladeş'te mikrofinans uygulamaları daha kapsamlı bir şekilde yönetilmeye başlanmıştır. Bu dönemde mikrofinans sektörü, dört ana düzenleyici otoritenin yetki alanına girmiştir. Bu çoklu düzenleyici yapı, sektörde daha geniş bir denetim ve düzenleme mekanizması sağlayarak mikrofinans uygulamalarının şeffaflığı, hesap verebilirliği ve sürdürülebilirliğini artırmayı hedeflemiştir. Bu yapılar, düzenleyici otoriteler arasında görev ve sorumlulukların paylaşılmasını ve sektördeki tüm aktörlerin etkili bir şekilde izlenmesini mümkün kılmaktadır.

Bangladeş'in mikrofinans sektörünü yöneten yasal ve düzenleyici çerçeve, MFK'ların sürdürülebilirliğini ve etkinliğini sağlama ihtiyacı doğrultusunda önemli ölçüde gelişmiş,

2006 yılında kurulan MRA bu süreçte kritik bir rol oynamıştır. MRA, daha önce sınırlı bir denetim altında faaliyet gösteren mikrofinans lisanslayarak ve düzenleyerek sektöre şeffaflık ve hesap verebilirlik kazandırmıştır. İhtiyatlı düzenlemelerle finansal sağlamlığı sağlarken, ihtiyatlı olmayan düzenlemelerle sosyal hedeflere odaklanan MRA, hem mikrofinans performansını hem de maliyet etkinliğini artırmıştır. Bu düzenlemeler, özellikle yoksullar gibi hassas grupların mevduat güvenliğini koruyarak ve finansal sürdürülebilirliği teşvik ederek, mikrofinans sektörünün sosyal ve ekonomik etkisini güçlendirmiştir (Rahman, 2022, ss. 148-155).

Bu düzenlemeler, Bangladeş'in mikrofinans sektöründe gelişmiş bir denetim ve yönetim sistemi oluşturmasını sağlamış ve sektörün ulusal ekonomiyle daha uyumlu hale gelmesine yardımcı olmuştur.

2006 MRA Yasası'nın yürürlüğe girmesinden sonra MRA, Bangladeş'te mikrofinans sektörünün, özellikle de mikrofinansın ana düzenleyicisi haline geldi. Mikrofinans hizmetleri sunarken, MRA'nın düzenlemelerine uymak zorundadır.

Aşağıda 2006 MRA Yasası'nın temel içeriğini vurgulamaktadır (Rahman, 2013, s. 11).

MRA Yasası 2006'nın temel içeriği

- Lisans (MRA'dan kayıt) olmadan, (sadece kredi veren mikrofinans dahil) mikrofinans hizmetleri sunamaz.
- Genel halktan mevduat toplamak (mikrofinans üyeleri dışında) yasaktır.
- mikrofinansların geliştirme çalışmaları ve finansal işlemleri ile hesapları birbirinden ayrı olmalıdır.
- Otorite (MRA), mikrofinansın yönetim yapısı, raporlama gereklilikleri ve kriterleri, denetim hesapları yönergeleri (iç/dış), faaliyet alanı, mevduat toplama ve kredi verme gibi mikrokredi operasyonlarıyla ilgili kuralları koyma yetkisine sahiptir.
- koleksiyonlar, koşullar ve harcama kazanılan kâr. MRA'dan kayıt için başvuran mikrofinansın 1.000 borçlusunu veya en az 4.000.000 taka tutarında ödenmemiş kredisi olmalıdır.

- Herhangi bir mikrofinans bu kurallara uymazsa, MRA disiplin cezası verme yetkisine sahiptir. Hükümlü ilgili kişi bir yıldan az hapis veya 500.000 takadan fazla olmayan para cezası veya her ikisi ile cezalandırılabilir.

MRA'nın Vizyonu, Misyonu ve Sorumlulukları

MRA'nın vizyonu, Bangladeş'te MFK'lar için elverişli ve güçlü bir ortam oluşturarak ülkenin sürdürülebilir kalkınmasını teşvik etmektir (MRA, 2023, s. 33). MRA'nın temel misyonu, mikrofinans operasyonlarında şeffaflık ve hesap verebilirliği sağlamaktır (Baten, 2009, s.49). Bu doğrultuda, otorite, mikrofinansın finansal ve operasyonel sistemlerinde iyi yönetim ve şeffaflığı teşvik eden kılavuzlar sunar ve mikrofinans sektöründe öncelikli konuları politika yapıcılar için değerlendirir. Ayrıca, MRA, ulusal yoksulluğu azaltma stratejileriyle uyumlu öneriler geliştirerek kapsayıcı bir finansal piyasa oluşturulmasına katkı sağlar ve Bangladeş'in ekonomik kalkınmasını destekler (MRA, 2022, s.14).

MRA, 2006 Yasası ile tanımlanan üç temel işleve sahiptir (Baten, 2009, s.49).

1. Mikrofinans'ın açık yasal güçle kayıt altına alınması ve lisanslanması,
2. Mikrofinans'ın faaliyetlerinin izlenmesi ve denetlenmesi,
3. Mikrofinans'ın faaliyetlerinin düzenlenmesi ve yönlendirilmesi.

Ayrıca, Mikrofinans'ın lisanslama gerekliliklerine uygun hareket etmesini sağlamak için izleme ve denetleme faaliyetleri yürütür, lisanslama veya denetim gerekliliklerine uymayan kurumlara yaptırımlar uygular.

MRA Kuralları 2010'un Önemli Hükümleri

2006 tarihli MRA Yasası, MFK'lar için düzenleyici gerekliliklerin temel yapısını oluşturur. Bu yapı, kılavuzların ve kuralların geliştirilmesiyle daha kapsamlı hale getirilmiştir (Rahman, 2013, s. 11). Bu bağlamda, MRA, 2010 MRA Kuralları olarak bilinen ve aşağıdaki alanları kapsayan bir dizi yönerge ve kural taslağı hazırlamıştır (Badruddoza, 2013, s. 3).

- Lisans alma koşulları, lisansın askıya alınması, geri çekilmesi ve iptal edilmesiyle ilgili kuralları içerir.

- Genel müdür, genel organ ve mikrofinansın yönetim kurulu ile ilgili oluşum, işlev ve atama kuralları düzenlenmiştir.
- Mikrofinansın hesapların düzgün bir şekilde tutulması ve varlıklarının yönetimi için düzenlemeler içerir.
- Mikrofinans müşterilerinin hakları ve görevlerine ilişkin kurallar belirlenmiştir.
- Fon kaynaklarının, yedek fonların kullanımını ve geliştirilmesini düzenler.
- Mikrofinansın finansal raporlama süreçlerini standartlaştırır.
- Kredi verme ile ilgili düzenlemeleri kapsar.
- Hizmet ücretlerinin sınırlandırılmasıyla ilgili kurallar içerir.
- Mevduatın geri alınması, mevduat faiz oranlarının sabitlenmesi ve likiditenin korunması kuralları düzenlenmiştir.
- Mikrofinansın likidite seviyelerini koruma ve mevduat fonlarını etkin bir şekilde kullanma kuralları belirlenmiştir.

MRA Kuralları, Yönergeleri ve Direktifleri

MRA, 2010 MRA Kuralları ve politika yönergelerine dayanarak lisanslı MFK'ların davranışlarını düzenler (Rahman, 2013, s. 13). Her düzenleyici duyuru (kural ve yönerge), Mikrofinansın kayıt durumunu hemen etkilemese de, MRA bu yönergeleri genellikle uygulanmalarından önce yayımlayarak kurumlara yeterli hazırlık süresi tanır. Bu süreç, mikrofinans düzenleyici gerekliliklere uyum sağlama hızını ve performansını artırmayı hedefler. Ancak, mikrofinans düzenleyici adımlara aşinalığının azlığı ve düzenlemelere hızlı yanıt verememesi performans düşüklüğüne yol açmıştır (Badruddoza, 2013, s. 2).

MRA toplam başvuruların yüzde 80'ini oluşturan 3.380 başvuruyu yasal gereklilikleri karşılamadığı için reddetmiştir. 706 STK'ya lisans verilmiş, başvuruların yüzde 5'i ise potansiyel kategori altında değerlendirilmiştir.

İlk denemelerinde lisans alamayan küçük ve orta ölçekli mikrofinans ödenmemiş kredilerini artırmaları ya da borçlu sayılarını yükseltmeleri tavsiye edilmiştir. Ancak bu gereklilikler, küçük ve orta ölçekli mikrofinansın taleplerine daha esnek bir şekilde

uyarlanmıştır. Bununla birlikte, geçici olarak lisans verilen 162 mikrofinansın 34'ünün lisansı, belirlenen hedeflere ulaşamaması nedeniyle iptal edilmiştir.

Bu süreç, Bangladeş'teki MRA'nın "duyarlı düzenleme" yaklaşımını yansıtmakta ve mikrofinans sektöründe düzenlemelerle uyumu teşvik ederken esneklik sağlama çabalarını ortaya koymaktadır.

MRA, yönergeler ve direktiflerle mikrofinans kurumlarının operasyonel ve finansal davranışlarını düzenler. Bu yönergeler sigorta poliçeleri, mevduat alımı ve genel mikrofinans uygulamalarını kapsamaktadır. MRA, Mayıs 2009'da mikrofinans tarafından müşterilerden alınan faiz oranını yüzde 15 veya efektif olarak yüzde 30 ile sınırlandırmıştır (Pine, 2010, s. 33).

Üyelik ve Faaliyet Gereklikleri:

- En az beş yıllık mikrofinans operasyonel deneyimi,
- Üç yıldır kârlı olma koşulu,
- Birikmiş kredi geri ödeme oranının yüzde 95'in üzerinde olması,
- Mevcut kredi geri kazanım oranının yüzde 90'dan az olmaması,
- Toplam sermayenin yüzde 25'ini aşmayan gönüllü mevduat alma hakkı.

Herhangi bir mikrofinansın toplam mevduat bakiyesi, ödenmemiş anapara kredisinin yüzde 80'ini geçemez (Badruddoza, 2013, s. 4).

Yönergeler, mikrofinansın toplam gelir fazlasının yüzde 10'unu kullanan bir yedek fon oluşturmasını ve yüzde 15 oranında zorunlu bir likidite fonu bulundurmasını zorunlu kılar. Bu fonlar genellikle bankalarda tasarruf hesaplarında saklanır (Rahman, 2013, s. 11).

Yönergeler, kadın insan gücüne öncelik verilmesini, genel kurullarda kadın kotası uygulanmasını, kadın ve erkeklerin kredi kefilisi olma konusunda eşit haklara sahip olmasını ve sosyal kalkınma ile kara para aklama bilincinin artırılmasını hedefler (Badruddoza, 2013, s. 3).

MRA, lisanslı mikrofinansın yerinde ve saha dışında izlenmesi, denetim raporlarının değerlendirilmesi ve mali sağlıklarının analiz edilmesi gibi süreçleri yönetir. Bu adımlar, MRA'nın mikrofinans sosyal faydalarını artırmasını, uygulamalarda disiplin ve

homojenlik sağlarnasını, müşterilerin çıkarlarını korumasını ve mikrofinansın kârlılık ile maliyet verimliliğini artırmasını hedefler (Ahmed, 2013, s. 17).

MRA'nın düzenleyici yaklaşımı, mikrofinans sektöründe hesap verebilirlik, şeffaflık ve sürdürülebilirliği teşvik etmektedir. Bu çabalar, mikrofinansın çalışanları, müşterileri ve bağışçlarıyla daha güçlü bir ilişki kurmasına olanak tanır.

3.3. Bangladeş'teki Düzenleyici Çerçevenin Benzer Ülke Örnekleri İle Kıyaslanması: Hindistan ve Pakistan Örnekleri

Bangladeş, sektöre özgü bağımsız bir otorite olan MRA aracılığıyla merkezileşmiş ve mikrofinansa odaklı bir yapı sunmaktadır. Özellikle Hindistan ve Pakistan gibi benzer sosyoekonomik koşullara sahip ülkelerle yapılan karşılaştırmalar, Bangladeş'in düzenleyici yaklaşımının güçlü ve zayıf yönlerini daha iyi anlamaya olanak tanımaktadır. Bu bölümde, Bangladeş'teki düzenleyici çerçeve Hindistan ve Pakistan'daki mikrofinans düzenleme modelleri ile çeşitli açılardan karşılaştırılarak değerlendirilmektedir.

3.3.1. Hindistan'da Mikrofinansa İlişkin Mevcut Yasal ve Düzenleyici Yaklaşımlara Genel Bakış

2022-23 mali yılında, mikrofinans sektörü hem ödenmemiş portföydeki büyüme hem de portföy kalitesindeki iyileşme ile güçlü bir performans sergileyerek sektör açısında ortaya koydu. 2023 itibarıyla, mikrofinans sektörünün toplam portföy büyüklüğü, tüm Düzenlenmiş Kuruluşlar tarafından 3.483,39 milyar Rs olarak kaydedildi (MFIN, 2024, s. 44).

Son beş yıl içerisinde, 2007-08 mali yılında 1.000 Cr'lik bir duraksama dışında, sektör genel olarak istikrarlı bir büyüme eğilimi göstermiştir. COVID-19 döneminde yaşanan zorluklara rağmen, 2022-23 mali yılında sektörün ödenmemiş portföyü %22 oranında büyüme kaydetmiş, bu da mikrofinansın sorumlu bir şekilde genişlemeye devam ettiğini ve piyasada hala büyük bir talep olduğunu ortaya koymuştur.

Mikrofinans sektörünün erişim alanını anlamının önemli bir göstergesi, hizmet verilen müşteri sayısıdır. 2023 itibarıyla, mikrofinans sektörü ülke genelindeki 729 ilçede toplam 6,64 crore müşteriye hizmet vermekteydi ve 12,96 crore aktif kredi bulunmaktaydı. Bu (kullanıcı başına) aktif hesap oranının 1,95 olarak sabit kaldığını göstermektedir. Sektörün

bu performansı, Hindistan'daki mikrofinans sektörünün sağlam bir şekilde büyüdüğünü ve geniş müşteri tabanıyla sürdürülebilir bir kalkınma modeli sunduğunu teyit etmektedir.

Hindistan'ın finansal sistemi oldukça karmaşıktır ve bankalar ile NBFC'ler (Bankacılık Dışı Finansal Kuruluşlar) dahil olmak üzere birçok farklı kurumun düzenlenmesini içerir. RBI (Hindistan Merkez Bankası), bu sistemin denetimi ve güvenliğinden sorumlu olup, özellikle 1990'lardan itibaren yaşanan NBFC başarısızlıkları ve mikro mevduat dolandırıcılıklarını önlemek amacıyla düzenlemeleri sıkılaştırmıştır. Bu kapsamda, perakende mevduat alımına ilişkin düzenleyici reformlar uygulamaya konmuştur (CGAP , 2006, s. 11-12).

Mikrofinans sektöründe kendi kendine yardım grupları (SHG) ve mikrofinans kuruluşlarını aracı olarak kullanmasına izin veren düzenlemeler getirmiştir. Bununla birlikte, Hindistan'ın federal yönetim sistemi nedeniyle, finansal düzenlemeler merkezi ve eyalet düzeyinde kesişmekte, bu da yetki paylaşımı, düzenleyici ve yasal belirsizlikler yaratmaktadır.

Hindistan'daki üç ana mikrofinans dağıtım modelinin yasal ve düzenleyici çerçevesini incelemektedir (CGAP , 2006, s. 11-17).

SHG-Banka Bağlantı Modeli, Hindistan'da formel bankacılık sistemini kullanarak mikrofinans hizmetleri sunan bir yapıdır. Bu modelde bankalar, (Self-Help Group'lara) (SHG) kredi verir, SHG'ler de bu kredileri kendi üyelerine dağıtır. Hindistan Merkez Bankası (RBI), bu modelin işlemesine izin verir ve SHG'lerin banka hesabı açmasına, tasarruf toplamasına ve kredi almasına olanak tanır. Bankalar SHG'lere verdikleri krediler öncelikli sektör kredisi kapsamında değerlendirilir. SHG üyelerinden tasarruf toplayıp kredi dağıtsa da, mevduat toplama yetkileri yasal olarak net değildir. RBI, bu durumu dolaylı denetim yoluyla tolere etmektedir. Ayrıca SHG, daha büyük yapılar olan federasyonlar kurabilir ve bu federasyonlar eyalet yasaları kapsamında kooperatif olarak kayıt altına alınabilir. Ancak bu federasyonların fon birleştirme uygulamaları düzenleyici belirsizlik yaratır. Sonuç olarak, model doğrudan RBI tarafından düzenlenmese de, bankalar aracılığıyla dolaylı bir denetim mekanizması sağlanmaktadır.

Bağımsız MFK Modeli, mikrofinans hizmetlerinin bankalara bağlı olmayan bağımsız mikrofinans kurumları tarafından sunulmasını sağlar, ancak Hindistan’da bu model için net bir yasal çerçeve bulunmamaktadır. RBI tarafından düzenlenmeyen mikrofinans, genellikle devlet düzeyinde STK’lar veya kooperatifler olarak kayıtlıdır. STK’lar yalnızca kendi üyelerine kredi verebilir ancak mevduat toplayamazken, kooperatifler üyelerinden mevduat toplayabilir ve kredi sağlayabilir, ancak zayıf denetim nedeniyle riskli görülmektedir. RBI tarafından düzenlenen mikrofinans ise Banka Dışı Finans Şirketleri (NBFC’ler), Şirketler Yasası’nın 25. Bölümü kapsamındaki kuruluşlar ve Yerel Bölge Bankaları olarak faaliyet gösterebilir. NBFC’ler RBI’ye kayıtlı olup, mevduat kabul edebilmek için 20 milyon Rupı sermaye ve yatırım dereceli bir kredi notuna sahip olmalıdır, ancak sıkı düzenlemelere tabidir. Şirketler Yasası’nın 25. Bölümü kapsamındaki kuruluşlar, kâr amacı gütmeyen finansal kuruluşlar olup belirli düzenleyici muafiyetlerden yararlanabilir ancak mevduat toplayamaz. Yerel Bölge Bankaları ise yalnızca üç komşu ilçede faaliyet gösterebilen özel bankalardır ve mevduat kabul edebilse de sermaye gereksinimleri ve coğrafi sınırlamalar nedeniyle yaygın olarak tercih edilmemektedir.

Banka Acente Modeli, bankaların mikrofinans hizmetlerini doğrudan sunmak yerine, STK’lar, SHG’ler ve MFK’lar gibi acenteler aracılığıyla yürütmesini sağlayarak kırsal ve düşük gelirli müşterilere erişimi kolaylaştıran bir sistemdir. RBI, Ocak 2006’da yayımladığı bir genelge ile bu modelin uygulanmasına izin vermiş ve iki farklı acente modeli tanımlamıştır. İş Kolaylaştırıcı Modeli (Business Facilitator Model), bankalar adına müşteri belirleme, kredi işlemlerini yürütme ve pazarlama yapma yetkisi verirken, İş Temsilcisi Modeli (Business Correspondent Model), acentelerin bankalar adına küçük ölçekli krediler vermesine, mevduat toplamasına ve ödeme işlemlerini yürütmesine olanak tanımaktadır. Bu model, finansal kapsayıcılığı artırmada önemli bir rol oynarken, aynı zamanda bankaların operasyonel maliyetlerini düşürmesine yardımcı olmaktadır.

3.3.1.1. Ölçek Bazlı Düzenleme

Hindistan Merkez Bankası (RBI), Ekim 2021’de uygulamaya koyduğu Ölçek Bazlı Düzenleme (SBR) çerçevesiyle, Banka Dışı Finansal Şirketleri (NBFC) büyüklük, faaliyet alanı ve risk profiline göre sınıflandırarak farklı düzeylerde düzenlemeler getirmiştir.

Temel Katman (BL) NBFC'ler için net özkaynak (NOF) gereksinimi Rs 5 Cr'den Rs 10 Cr'ye çıkarılmış, 2027'ye kadar geçiş süreci tanınmıştır. Ayrıca, gecikmiş ödemelerin 90 gün sonrası NPA olarak sınıflandırılması zorunlu hale getirilmiştir (MFIN, 2024, ss. 44-46).

Orta (ML) ve Üst Katman (UL) NBFC'ler için uyumluluk yöneticisi atama, iç kontrol sistemlerinin entegre edilmesi ve denetim süreçlerinin güçlendirilmesi gibi yükümlülükler getirilmiştir. Ayrıca, 10'dan fazla sabit hizmet noktası bulunan NBFC-ML ve UL'ler için dijitalleşmeye yönelik CFSS sisteminin uygulanması zorunlu hale gelmiştir (MFIN, 2024, ss. 44-46).

Bu düzenlemeler, NBFC'lerin finansal istikrarını artırmayı ve sektör genelinde daha güçlü bir düzenleyici çerçeve oluşturmayı amaçlarken, küçük ölçekli NBFC'ler için uyum maliyetlerini artırabilecek niteliktedir.

3.3.1.2. Finans Sektörü Politikası ve Düzenleyici Ortam

Mikrofinans kredi kuruluşları, geleneksel olarak kırsal nüfusa hizmet verirken, son yıllarda kentsel ve orta sınıf segmentlerine de yayılmıştır. Teknoloji ve yeni finansal modellerin yükselişi, kredi ekosisteminin kapsamını genişletmiş ve Regüle Edilmiş Kuruluşlar (RE), Kredi Bilgi Şirketleri (CIC), İş Ajanları (BC), Dijital Kredi Verenler ve diğer aktörler aracılığıyla finansal hizmetlerin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Bu ekosistemdeki aktörler, Hindistan'da kredinin son kilometreye kadar akışını kolaylaştırmada kritik roller üstlenmektedir. Düzenleyici ortam, yeni teknolojiler ve iş modelleri geliştikçe sürekli olarak değişmekte olup, son bir yıl içinde müşteri koruması, şikayet yönetimi ve dijital kredi uygulamaları olmak üzere üç temel düzenleme hayata geçirilmiştir (MFIN, 2024, s.48).

RBI'nin müşteri korumasına yönelik düzenlemeleri, borçluların adil muamele görmesini sağlamak ve korunmalarını garanti altına almak amacıyla kredi şartlarının şeffaflaştırılması, aşırı faiz oranlarından kaçınılması, hızlı şikâyet yönetimi ve Adil Uygulamalar Kanunu'nun (FPC) uygulanmasını içermektedir. RE müşteri şikayetlerini düzenli olarak raporlamak ve RBI'ye bildirmek zorundadır. RBI'nin 15 Nisan 2024'te yayımladığı yeni düzenlemelerle, kredi süreçlerinde şeffaflığı artırmak için Temel Gerçekler Beyanı (KFS) zorunlu hale getirilmiş olup, kredi ile ilgili tüm maliyetler, faiz

oranları, ücretler ve geri ödeme koşulları standart bir formatta sunulacaktır. KFS'te belirtilmeyen hiçbir ücret veya masraf borçludan tahsil edilemeyecek ve borçlunun onayı olmadan kredi süresi boyunca herhangi bir ek ücret uygulanamayacaktır (MFIN, 2024, ss. 49).

Şikayet yönetimi sürecinde, RBI yönergeleri, SRO'nun (Kendi Kendini Düzenleyen Kuruluşlar) üye kuruluşları için bir şikayet yönetim mekanizması oluşturmasını zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda, her SRO'nun müşteri şikayetlerini ele alacak bir "Şikayet Giderme Düşüm Görevlisi" ataması gerekmekte ve Müşteri Hizmetleri Merkezleri aracılığıyla borçluların şikayetlerini iletmeleri sağlanmaktadır.

Dijital kredi uygulamalarına yönelik düzenlemeler kapsamında ise, dijital kredi sağlayan kuruluşların Dijital Kredi Uygulamaları (DLA) ve Kredi Hizmet Sağlayıcıları (LSP) hakkında kapsamlı bir liste yayınlaması gerekmektedir. Kredi başvurusu sürecinde, borçlulara tüm şartlar net bir şekilde açıklanmalı ve Regüle Edilmiş Kuruluşların borçlulara kurtarma ajanlarının iletişim bilgilerini sağlaması zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca, borçlulara belirli bir soğuma süresi içinde krediyi ceza ödmeden geri ödeme hakkı tanınmalıdır.

Bu düzenlemeler, finansal ekosistemde müşteri korumasını güçlendirmeyi, şeffaflığı artırmayı hedeflemektedir. Mikrofinans ve dijital kredilendirme alanında faaliyet gösteren kuruluşlar, müşteri haklarını korumak için daha sıkı regülasyonlara tabi tutulurken, şikayet yönetim mekanizmaları sayesinde müşteri mağduriyetleri daha hızlı çözüme kavuşturulacaktır. Kredi süreçlerinde daha fazla şeffaflık sağlayan uygulamalar, borçluların bilinçli finansal kararlar almasını kolaylaştırırken, dijital kredi uygulamalarına getirilen regülasyonlar finansal istikrarı destekleyecektir. Genel olarak, bu düzenlemeler finansal sistemin daha adil, şeffaf ve müşteri dostu bir yapıya kavuşmasını amaçlamakta olup, dijital finans ve mikrofinans alanındaki gelişmelerle paralel olarak ilerlemektedir.

3.3.1.3. SRO (Self-Regulatory Organisation) Çerçevesi Düzenlemesi

Hindistan'da finansal sektördeki hızlı değişim, mevcut düzenleyici çerçevelerin yetersiz kalmasına neden olmuş ve bu durum, Kendi Kendini Düzenleyen Kuruluşları (SRO) önemli hale getirmiştir. 2014'te RBI tarafından tanınan ilk SRO, NBFC-MFK sektörünü

denetlemekle görevlendirilmiştir. SRO, sektörel gözetimi sağlamak, en iyi uygulamaları teşvik etmek ve tüketici haklarını korumak amacıyla faaliyet göstermektedir.

RBI, 2023'te SRO için "Omnibus Çerçevesi" yayımlamış ve 2024'te bu çerçeveyi kesinleştirerek tüm SRO için ortak hedefleri, işlevleri ve yönetim standartlarını belirlemiştir. Mikrofinans sektörü, bu yeni çerçeveye ilişkin üç temel noktaya dikkat çekmiştir (MFİN, 2024, ss. 51-52).

1. **Yetki ve Yönetişim:** SRO'nun etik ve mesleki standartları uygulayacak yetkiye sahip olması gerektiği, çok sayıda SRO'nun düzenleyici boşluklara yol açabileceği vurgulanmıştır.
2. **Gözetim ve İzleme:** Etkin gözetim mekanizmalarının açıkça tanımlanması gerektiği belirtilmiştir.
3. **Üyelik ve Finansman:** Gönüllü üyelik ve çoklu üyelik yapılarının düzenleyici sorunlar yaratabileceği, üyelik ücretine dayalı finansmanın zayıf denetim riski taşıdığı ifade edilmiştir.

3.3.1.4. Yeni Çağ ve Mevcut Kredi Verenlerin Portföyü

Hindistan'da kredi verme ortamı, teknolojik gelişmelerle büyük bir dönüşüm geçirmektedir. Geleneksel aktörler olan bankalar, NBFC'ler ve mikrofinans kuruluşlarına ek olarak, fintech şirketleri ve dijital kredi platformları pazara dahil olmuştur. Bu gelişmeler, finansal kapsayıcılığı artırmış ve borçluların fonlara erişimini hızlandırmıştır.

RBI düzenlemelerine göre mikrofinans kredileri teminatsızdır ve yıllık hanehalkı geliri 300.000 Rs'den az olan bireylere verilmektedir. Kredi verenlerin, borçlunun gelir ve yükümlülüklerini dikkatle değerlendirmesi zorunludur. Ancak, STPL ve BNPL gibi ürünler benzer borçlu gruplarına hizmet verirken, mikrofinans kurallarına tabi olmayıp perakende kredi olarak raporlanmakta ve bu durum aşırı borçlanma riski yaratmaktadır.

RBI, mikrofinans düzenlemeleriyle farklı türdeki regüle edilmiş kuruluşları tek çatı altında toplamayı amaçlamaktadır. Ancak dijital kredi verenler gibi yeni aktörler için düzenleyici çerçeve yetersiz kalmaktadır. Aşırı borçlanmayı önlemek adına daha güçlü tüketici koruma,

şeffaf kredi uygulamaları ve etkili anlaşmazlık çözüm mekanizmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

RBI, 2024'te kredi bilgisi raporlama sıklığını artırmış; Kredi Bilgi Şirketleri'nin (CIC) verileri her ay iki kez güncellemesi ve raporlaması zorunlu hale getirilmiştir. Teknolojik gelişmeler ve API entegrasyonu, bu sürecin verimli işlemlerini desteklemektedir.

2017'den bu yana RBI denetiminde faaliyet gösteren P2P kredi platformları, borç verenlerle borç alanları doğrudan buluşturmaktadır. Ancak bazı platformların riskli uygulamaları nedeniyle RBI, bu kurumların sadece aracılık yapmalarına izin vermiş; mevduat toplama, kredi verme ya da garanti sunma gibi işlemleri yasaklamıştır. P2P platformlarında yalnızca teminatsız kredilere izin verilmektedir.

RBI, mikrofinans kuruluşlarının minimum, maksimum ve ağırlıklı ortalama faiz oranlarını internet sitelerinde yayımlamasını ve bu oranların tek tip formatta açıklanmasını zorunlu tutmuştur. Benzer düzenlemeler geçmişte Avrupa Merkez Bankası tarafından da önerilmiştir. Ancak, dijital kredi verenler ve bankalarda faiz oranı şeffaflığı henüz standartlaşmamıştır.

3.3.1.5. Hindistan'da Mikrofinans Sektörüne Yönelik Düzenleyici Reform

Hindistan'da mikrofinans sektörüne yönelik düzenleyici reform tartışmaları, özellikle bağımsız Mikrofinans Kurumları üzerindeki kısıtlamaları kaldırmayı ve mevduat toplama yetkisini genişletmeyi amaçlamaktadır. Hindistan Merkez Bankası (RBI) ve diğer düzenleyici kuruluşlar, mikrofinans sektörünün genişlemesi ve finansal kapsayıcılığın artırılması için çeşitli önerileri değerlendirmiştir. Mevcut düzenleyici çerçeve, yalnızca Banka Dışı Finans Şirketleri (NBFC) tarafından mevduat toplanmasına izin verirken, diğer bağımsız mikrofinans için mevduat toplama yasağı ve yüksek sermaye gereksinimleri gibi kısıtlamalar getirmektedir. Mikrofinans sektörü, bu kısıtlamaların kaldırılması gerektiğini savunarak şeffaflık, yasal tanınma ve mevduat toplama yetkisi gibi çeşitli reform talepleri ileri sürmüştür.

Bağımsız MFK modelini güçlendirmeye yönelik reform önerileri arasında ilk olarak, RBI tarafından düzenlenmeyen mikrofinans için resmi yasal tanınma sağlanması yer almaktadır. Bağımsız mikrofinansın yasal statülerinin netleştirilmesi, daha geniş bir

müşteri kitlesine ulaşmalarını sağlayabilir ve düzenleyici belirsizlikleri ortadan kaldırabilir. Ancak, bazı düzenleyiciler bu tür bir tanınmanın operasyonel esneklik kaybına yol açabileceğini ve eyalet hükümetleriyle olan yasal uyumsuzlukları artırabileceğini öne sürmektedir. Bir diğer öneri ise mikrofinans sektöründe şeffaflığın artırılmasıdır. Daha iyi veri raporlama sistemleri ve şeffaf muhasebe standartlarının getirilmesiyle, yatırımcı güveni artabilir ve etik dışı uygulamaların önüne geçilebilir. Ancak, katı şeffaflık gerekliliklerinin küçük ölçekli mikrofinans için maliyetli olabileceği belirtilmektedir (CGAP , 2006, s. 11-19).

Mevduat toplama yetkisinin genişletilmesi de önemli bir reform önerisidir. RBI tarafından düzenlenmeyen mikrofinansın sınırlı da olsa gönüllü mevduat toplayabilmesine izin verilmesi, daha fazla yoksul müşterinin güvenli tasarruf seçeneklerine erişimini sağlayabilir. Ancak, denetimsiz veya zayıf denetlenen mikrofinansın mevduat toplaması müşteri risklerini artırabilir ve geçmişte yaşanan dolandırıcılık vakalarının tekrarlanmasına yol açabilir. Bu bağlamda, daha düşük sermaye gereksinimleri ile yeni bir Mikrofinans NBFC modeli oluşturulması da gündeme gelmektedir. Mevcut NBFC düzenlemeleri, mevduat kabul eden mikrofinans kuruluşlarının en az 20 milyon Rupî sermayeye sahip olmasını zorunlu kılmaktadır. Daha düşük sermaye gereksinimleriyle özel bir Mikrofinans NBFC modeli oluşturulması önerilse de, bunun denetim zorluklarını ve düzenleyici risklerini artırabileceği düşünülmektedir.

Tüm bu reform hedeflerini içeren yeni bir mikrofinans yasasının kabul edilmesi önerilmektedir. Bu yasa, sektörü daha bütüncül bir çerçevede düzenleyerek yasal belirsizlikleri ortadan kaldırabilir. Ancak, mevcut eyalet ve merkezi hükümet yasalarıyla uyum sağlamanın zor olabileceği öne sürülmektedir. Reform önerileri, mikrofinans sektörünü genişletmek ve finansal kapsayıcılığı artırmak için önemli fırsatlar sunsa da, düzenleyici uyumluluk, denetim zorlukları ve potansiyel riskler göz önünde bulundurularak dikkatli bir şekilde uygulanmalıdır.

Hindistan'daki mikrofinans sektörüne yönelik reform önerileri, finansal kapsayıcılığı artırmayı hedeflese de uygulanabilirliği konusunda çeşitli endişeler bulunmaktadır. Resmi yasal tanınma, mikrofinans operasyonel netliğini ve finansmana erişimini artırırken, yasal uyumsuzluklar ve esneklik kaybı yaratabilir. Şeffaflık artışı, yatırımcı güvenini

yükseltebilir ancak küçük mikrofinans için yüksek maliyetli olabilir. Mevduat toplama yetkisinin genişletilmesi, daha fazla kişinin güvenli tasarruf yapmasına olanak sağlarken, düzensiz mikrofinans nedeniyle mevduat sahipleri risk altında olabilir. Daha düşük sermaye gereksinimleriyle yeni bir Mikrofinans (Non-Banking Financial Company - NBFC) modeli, yeni kuruluşların kurulmasını teşvik edebilir ancak denetim zorlukları ve düzenleyici boşluklar oluşturabilir.

3.3.2. Pakistan’da Mikrofinansla İlişkin Mevcut Yasal ve Düzenleyici Yaklaşımlara Genel Bakış

Pakistan’da İslami bankacılık, son otuz yılda önemli bir büyüme göstererek, Şeriat uyumlu kâr-zarar ortaklığı gibi finansman modelleriyle faaliyet göstermektedir ve bu nedenle güçlü bir düzenleyici çerçeveye ihtiyaç duymaktadır. Mevduatlar, geleneksel bankalardaki gibi tam garanti altındaki talep mevduatları ve riske dayalı yatırım mevduatları olarak ikiye ayrılmaktadır. Uluslararası Basel düzenlemeleri, İslami bankalara da uygulanabilse de sermaye yeterliliği ve risk yönetimi açısından bazı uyarlamalar gerekmektedir. Bu bankalar, kredi, piyasa ve likidite risklerine karşı daha güçlü yönetim sistemlerine ihtiyaç duyarken, şeffaflık ve mevduat sigortası gibi konular da İslami finans prensiplerine uygun hale getirilmelidir. Ayrıca, borç alım satımı, riskten korunma ve finans mühendisliği gibi bazı fihhi konuların çözüme kavuşturulması gerekmektedir. İslami bankacılığın küresel finans sistemine entegrasyonu için uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapılması ve küresel bir düzenleyici çerçeve oluşturulması önerilmektedir.

2018 yılı verilerine göre Pakistan’da mikrofinans sektörü geniş bir kurumsal yapı ile faaliyet göstermektedir. Ülkede 11 mikrofinans bankası, 11 kırsal destek programı (RSP) ve çok sayıda STK mikrofinans hizmetleri sunmaktadır (Iqbal, 2018, s. 74).

Mikrofinans sektöründe hizmet veren bu kuruluşlar, özellikle düşük gelirli bireyler ve küçük ölçekli girişimciler için finansmana erişimi kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Mikrofinans kuruluşları, toplam finansman sağlanan bireylerin %51,2’sine kredi sunarak sektörde önemli bir paya sahiptir. Ancak, finansman sağlanan toplam tutar açısından değerlendirildiğinde, %70,7’lik büyük bir kısmın mikrofinans bankaları tarafından karşılandığı görülmektedir (Akmal vd., 2019, s. 46).

Bu durum, mikrofinans bankalarının finansal kapasite açısından daha büyük ölçekli krediler sunabildiğini ve sektörde daha güçlü bir konumda olduğunu göstermektedir. Öte yandan, kırsal destek programları ve STK, genellikle daha küçük ölçekli ve sosyal amaçlı finansman modellerine odaklanarak mikrofinans ekosisteminin tamamlayıcı unsurları olarak faaliyet göstermektedir.

3.3.2.1. Pakistan’da Mikrofinans Sektörünün Düzenleyici Çerçevesi

Pakistan’da mikrofinans sektörü, üç ana grup altında faaliyet göstermektedir ve farklı düzenleyici çerçevelere tabidir (Shah, 2011, s. 2-3).

1. Mikrofinans Bankaları (MFB): Mikrofinans bankaları, Microfinance Institutions Ordinance, 2001 kapsamında lisanslandırılmış olup, Pakistan Merkez Bankası (State Bank of Pakistan - SBP) tarafından denetlenmektedir. Bu bankalar, mikrofinans alanında özel olarak faaliyet göstermek üzere kurulmuş olup, finansal sürdürülebilirliklerini sağlamak için hem ticari hem de sosyal hedefleri bir araya getirmektedir.

2. Mikrofinans Kuruluşları: Mikrofinans kuruluşları, genellikle kâr amacı gütmeyen organizasyonlar olup, farklı yasal düzenlemelere tabi olarak faaliyet göstermektedir. 1860 Societies Registration Act, 1961 Voluntary Social Welfare Agencies Ordinance, 1882 Trust Act ve 1984 Companies Ordinance gibi mevzuatlar çerçevesinde regüle edilmektedirler. Bu kuruluşlar, genellikle yoksullara yönelik finansman sağlamaya odaklanmakta ve çoğunlukla sosyal yardımlarla desteklenen projeleri yürütmektedirler.

3. Kırsal Destek Programları (RSP): Tarım ve kırsal kesime yönelik mikrofinans hizmetleri sunan bu programlar, kırsal kalkınmayı desteklemek amacıyla faaliyet göstermektedir. RSP genellikle çiftçiler, küçük ölçekli girişimciler ve kırsal bölgelerde yaşayan düşük gelirli bireyler için kredi ve finansman sağlamaktadır. Bu programlar, hem devlet destekli hem de bağımsız girişimler olarak faaliyet gösterebilir ve kırsal ekonominin büyümesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu düzenleyici çerçeve, Pakistan’daki mikrofinans sektörünün hem ticari bankalar hem de sivil toplum kuruluşları tarafından desteklenmesini sağlayarak, finansal kapsayıcılığı artırmaya yönelik bir model oluşturmaktadır.

3.3.2.2. Pakistan’da İslami Mikrofinans Sektörünün Gelişimi ve Mevcut Durumu

Pakistan’da İslami mikrofinans sektörü, geleneksel mikrofinansın bir uzantısı olarak ortaya çıkmış ve özellikle düşük gelirli bireyler ve küçük ölçekli işletmelerin finansmana erişimini artırma amacı taşımaktadır. Mikrofinans, genel anlamda finansal hizmetlerden yararlanamayan kesimleri hedef alırken, İslami mikrofinans bu hizmetleri faizsiz ve Şeriat uyumlu finansal modeller ile sunmaktadır.

Pakistan’daki İslami mikrofinansın gelişimi, hükümetin ve düzenleyici kurumların desteği ile hız kazanmış ancak sektör halen bazı yasal ve düzenleyici zorluklarla karşı karşıyadır. Bu durum, Pakistan Merkez Bankası (SBP), mikrofinans bankaları, sivil toplum kuruluşları ve kırsal destek programlarının sektörü teşvik etme çabalarını doğrudan etkilemektedir.

Pakistan Merkez Bankası (State Bank of Pakistan - SBP), ülkede İslami mikrofinansın gelişimini teşvik etmek amacıyla çeşitli düzenlemeler yaparak faizsiz finans sisteminin yaygınlaşmasını desteklemektedir. Bu çerçevede, İslami mikrofinans bankalarının kurulmasına izin verilmiş, ancak henüz bağımsız bir İslami mikrofinans bankası faaliyete geçmemiştir. Bununla birlikte, İslami bankaların, mevcut bankacılık faaliyetlerinden bağımsız olarak özel bir İslami mikrofinans sektör açmasına veya ayrı bir yan kuruluş kurarak mikrofinans hizmeti sunmasına olanak tanınmıştır. Ayrıca, konvansiyonel bankalar da İslami mikrofinans hizmeti sunabilmekte olup, bu bankalar kendi iç yapılarında İslami finans prensiplerine uygun ayrı birimler oluşturarak faizsiz kredi seçenekleri sağlayabilmektedir (Mahmood, Abbas ve Fatima, 2016, s. 2).

3.3.2.3. Pakistan’da İslami Mikrofinans Kuruluşları

Pakistan’da İslami mikrofinans hizmeti sunan kuruluşlar, ağırlıklı olarak STK şeklinde faaliyet göstermekte olup, faizsiz finansman modelleriyle ekonomik olarak yoksul kesimlere destek sağlamaktadır. Bu alanda faaliyet gösteren en büyük kuruluşlardan biri olan Akhuwat, Pakistan’ın en büyük İslami mikrofinans olup, özellikle karz-ı hasen (faizsiz borç) modelini benimsemektedir. Kuruluş, düşük gelirli bireylere ve girişimcilere faizsiz kredi sağlayarak ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaktadır. WASIL Foundation, Pakistan’daki ikinci en büyük İslami mikrofinans kurumudur. 1991 yılında konvansiyonel mikrofinans hizmetiyle faaliyetlerine başlamış olup, 2012 yılında tamamen İslami mikrofinans modeline geçiş yapmıştır. WASIL Foundation, selem, icâre ve müşâreke gibi

farklı İslami finansman yöntemlerini kullanarak sektörde kendine özgü bir yer edinmiştir. Kashf Foundation, özellikle kadın girişimcileri desteklemeye odaklanmış olup, genellikle murabaha yöntemini kullanarak mikrofinans hizmetleri sunmaktadır. Naymet Trust, 2002 yılında kurulmuş olup, murabaha ve karz-ı hasen finansman modellerini kullanarak faaliyet göstermektedir. Islamic Relief Pakistan, 2001 yılında kurulmuş olup, sosyal yardımlar ve mikrofinans projeleriyle finansal kapsayıcılığı artırmayı hedeflemektedir. Farz Foundation ise 2009 yılında kurulmuş olup, benzer şekilde Şeriat uyumlu finansal çözümler sunmaktadır. Bu kuruluşlar, Pakistan'daki düşük gelirli bireylerin ve küçük ölçekli girişimcilerin finansal kaynaklara erişimini kolaylaştırarak ekonomik kalkınmaya önemli katkılar sağlamaktadır (WASIL Foundation; Mahmood, Abbas, Fatima ve Asghar, 2016, s. 271; Ülev, 2021, s. 9).

3.3.2.4. Pakistan'da İslami Mikrofinansa Yönelik Hükümetin Desteği

Ülkede İslami mikrofinans hizmeti sunan kuruluşlar genellikle STK olarak faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşlardan en büyüğü olan Akhuwat, karz-ı hasen prensibine dayalı olarak mikrofinans hizmeti sunmaktadır. Diğer önemli arasında WASIL Foundation, Kashf Foundation, Farz Foundation, Naymet Trust ve Islamic Relief Pakistan bulunmaktadır. Bu kuruluşlar, murabaha, selem, icâre ve azalan müşâreke gibi çeşitli İslami finansman yöntemlerini kullanarak hizmet sunmaktadır.

Pakistan'ın İslami finans sektörü, hükümetin şeriat uyumlu finansal sisteme geçiş çabaları ve Müslüman nüfusun artan talebiyle büyümektedir. 2023 sonunda sektörün büyüklüğü 53 milyar doları aşmıştır. Orta vadede İslami bankacılığın toplam sektör varlıklarının %25'ine, sukukun ise borç sermaye piyasasının %20'sine ulaşmasını beklemektedir. Ancak, ekonomik zorluklar, ürün ve dağıtım eksiklikleri ile fiyat rekabetçiliğinin düşük olması büyümeyi sınırlayabilir.

Pakistan Merkez Bankası (SBP), 2023–2028 stratejik planları doğrultusunda geleneksel bankaları İslami bankalara dönüştürmeyi hedeflemektedir. Federal Şeriat Mahkemesi, 2022'de hükümeti 2027 yılına kadar faizsiz bir ekonomik sisteme geçmeye zorlayan bir karar almıştır. Ülkedeki İslami finans ekosistemi İslami bankacılık varlıkları (%55), sukuk (%37,6), İslami finansal olmayan kuruluş varlıkları (%7) ve tekafül varlıkları (%0,4) olarak şekillenmektedir.

İslami bankacılığın toplam sistemdeki varlık payı 2019’da %14,9 iken 2023 itibarıyla %19,6’ya, mevduat payı ise %16,6’dan %22,5’e yükselmiştir. Faysal Bank 2023’te tamamen İslami bankaya dönüşürken, Summit Bank ve Punjab Bank da bu süreci başlatmıştır. Geleneksel bankaların mevduat faiz oranlarına yönelik düzenlemelerden muaf olması, İslami bankaların dönüşümünü teşvik etmektedir. Ancak, bazı İslami bankaların düşük mevduat getirileri sunması, rekabetçiliklerini olumsuz etkileyebilir.

Sukuk ihracı, hükümetin finansman çeşitliliğini artırmasına yardımcı olmaktadır. 2023 sonunda toplam borç sermaye piyasasında sukukun payı %12,8’e yükselmiştir. Ancak, devletin sukuk ihraçları 2023’ün ilk yarısında %54 yatırımcı kabulüyle düşük gerçekleşmiştir. Pakistan, 2024’te 1,5 milyar dolarlık Eurobond/sukuk ihraç etmeyi planlasa da düşük rezervler ve yüksek finansman ihtiyacı sebebiyle yatırımcı güvenine bağlılığı devam etmektedir. 2023’te Pakistan’ın kredi notunu olarak teyit etmiş, IMF’nin dokuz aylık Düzenlemesiyle kısa vadeli dış finansman risklerinin azaldığını belirtmiştir (Shawqi, 2024).

3.4. Bangladeş, Hindistan ve Pakistan’daki Mikrofinans Düzenlemeleri Üzerine Değerlendirme

Bangladeş, Hindistan ve Pakistan’daki mikrofinans düzenlemeleri farklı açılardan karşılaştırmalı olarak aşağıda ele alınmaktadır. İlk olarak düzenleyici kurumlar ve genel yasal çerçeve Tablo 3.1.’de özetlenmiştir. Buna göre Bangladeş’te tek ve merkezi bir düzenleyici Microcredit Regulatory Authority - MRA varken, Hindistan’da RBI ve SRO’dan oluşan çok katmanlı bir yapı mevcuttur. Pakistan’da ise hem SBP hem de çok çeşitli yasal formlar (Bankalar, STK’lar, RSP’ler) bulunmaktadır.

Tablo 3.1. Düzenleyici Kurumlar ve Yasal Çerçeve

Ülke	Düzenleyici Kurumlar	Hukuki Temel ve Öne Çıkan Mevzuatlar
Bangladeş	MRA	2006 MRA Yasası, 2010 MRA Kuralları
Hindistan	RBI (Merkez Bankası), SRO’lar	NBFC düzenlemeleri, SHG-Bank, BC modeli, 2021 SBR Çerçevesi
Pakistan	SBP (Pakistan Merkez Bankası)	Microfinance Institutions Ordinance 2001, çeşitli STK yasaları

Bangladeş ve Hindistan’da İslami mikrofinans gelişmemiş ya da ikincil düzeyde kalmıştır. Bu durum Tablo 3.2.’de ilgili ülkede öne çıkan İslami mikrofinans kurumlarına da referans verilerek sunulmaktadır. Pakistan’da İslami mikrofinans devlet tarafından sistematik hale getirilmiştir.

Tablo 3.2. İslami Mikrofinans Yapısı

Ülke	İslami Mikrofinansın Durumu	Uygulanan Modeller / Kurumlar
Bangladeş	Geleneksel mikrofinans ağırlıklı, İslami mikrofinans ikincil	Grameen modeli önde, Şer’i uyum sınırlı
Hindistan	Düzenleyici düzeyde İslami mikrofinans vurgusu zayıf	Şeriat uyumlu özel model yok, ancak STK bazlı uygulamalar var
Pakistan	İslami mikrofinans güçlü ve devlet destekli geliyor	Akhuwat, WASIL Foundation, Kashf vb.

Hindistan, regülasyon kombinasyonunda diğer iki ülkeye göre öndedir. Bangladeş daha klasik STK ve kamu destekli modellerle büyümüştür. Pakistan’da İslami mikrofinans uygulamaları kamu desteği ile gelişmiştir.

Tablo 3.3. Sektörel Yaygınlık ve Uygulama Pratikleri

Ülke	Uygulama Modelleri Performans	Öne Çıkan Unsurlar
Bangladeş	Grameen Bank, PKSf, STK odaklı yapı	Lisans şartları net, sosyal misyonla harmanlı
Hindistan	SHG-Bank, NBFC-MFI, BC modelleri	Dijitalleşme yüksek, müşteri koruma odaklı
Pakistan	MFB, STK, RSP’ler	Karz-ı hasen, Murabaha, Sukuk gibi Şer’i uyumlu yöntemler

Bangladeş’te mikrofinans sektörü MRA ile kurumsallaşmış, üç aşamalı gelişim süreci sonunda merkezi, şeffaf ve disiplinli bir düzenleyici yapıya ulaşmıştır.

Tablo 3.4. Düzenleyici Yaklaşımın Gelişim Süreci

Ülke	Düzenleyici Dönemler	Öne Çıkan Aşamalar
------	----------------------	--------------------

Bangladeş	3 dönem: (1971–1989, 1990–2005, 2006–günümüz)	MRA ile kurumsallaşma, net lisans ve yaptırım sistemi
Hindistan	Aşamalı dönüşüm: 1990’lardan günümüze	SHG, NBFC, dijital kredi – çok katmanlı ve esnek sistem
Pakistan	2001’den itibaren formal düzenleme	Farklı hukuki statülere sahip MFK’ların birlikte çalıştığı sistem

Bangladeş’te, MRA lisans şartlar uyumak zorunludur. MRA kanunlarına uyumayan kuruma lisans verilmemektedir. Hindistan’da MFK’lar, merkez bankasının lisansına tabidir. Pakistan, MFB’ler SBP lisansı ile sıkı denetlenirken, STK’lar daha esnek ve farklı mevzuatlara göre denetlenmektedir.

Tablo 3.5. Lisanslama ve Denetim

Ülke	Lisans ve Uyum	Denetim Mekanizması
Bangladeş	MRA’dan lisans zorunlu, belirli borçlu ve kredi eşiği mevcut	Saha ve masa başı denetim, şeffaflık ve likidite kuralları
Hindistan	RBI altında NBFC’ler için lisanslı sistem, SHG’ler için dolaylı denetim	NBFC’lere yönelik ölçek bazlı regülasyon, SRO izleme sistemi
Pakistan	MFB’ler için SBP lisansı, STK’lar ise farklı yasalara tabi	Heterojen denetim; SBP kapsamındakiler sıkı, STK’lar görece esnek

Bangladeş’te sadece üyelerden mevduat toplanabilirken dışarıdan mevduat toplama yasaktır. Hindistan, NBFC-MFK’lar belirli koşullarda mevduat toplayabilir. SHG’lerde yasal belirsizlik vardır. Pakistan’da ise yalnızca MFB’ler mevduat toplayabilir, STK’lara izin verilmez.

Tablo 3.6. Mevduat Toplama Yetkisi

Ülke	Mevduat Toplama Kuralları
Bangladeş	Mikrofinans üyeleri dışında mevduat toplanamaz

Hindistan	NBFC'ler (belli sermaye ile) toplayabilir, SHG'lerde yasal belirsizlik mevcut
Pakistan	Sadece MFB'ler mevduat toplayabilir, STK'lara izin verilmez

Bangladeş, MRA aracılığıyla mikrofinansla özgü tek merkezli sisteme sahiptir. Hindistan, karmaşık yapısıyla ileride, ancak düzenleyici anlamda dağınıktır. Pakistan ise İslami mikrofinansla gelişmiş ve devlet destekli bir yapıya sahip olmuştur. Bangladeş güçlü kurumsal yapı ve müşteri korumasıyla öndedir.

Tablo 3.7. Karşılaştırma Tablosu Analizi: Bangladeş, Hindistan ve Pakistan

Kriter / Ülke	Bangladeş	Hindistan	Pakistan
Merkezi Regülasyon	MRA ile tek merkezli	Çok merkezli (RBI, eyalet)	SBP+farklı mevzuatlar
İslami Mikrofinans	Sınırlı	Çok zayıf	Gelişmiş ve devlet destekli
Dijitalleşme	Düşük	Yüksek	Orta seviyede
Müşteri Koruma	MRA yönergeleri	RBI ve FPC çerçevesi	Gelişmekte
Şeffaflık/Denetim	Lisans & raporlama zorunlu	SRO ve KFS zorunlu	STK'larda zayıf olabilir

Sonuç olarak Bangladeş, merkezi ve net düzenlemelerle mikrofinansı MRA aracılığıyla kurumsallaştırmış, şeffaflık ve disiplin sağlamıştır. Hindistan, esnek yapısıyla geniş erişim sunarken, düzenleyici karmaşa ve dağınıklık riski barındırır. Pakistan, İslami mikrofinansla odaklanan çoklu yapısıyla gelişim göstermekte, ancak STK'ların yasal statüsü ve düzenleme belirsizlikleri dikkat çekmektedir. Her ülke, mikrofinansı kendi sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçlarına göre şekillendirmiştir. Bangladeş'te kurumsallaşma, Hindistan'da erişim ve çeşitlilik, Pakistan'da ise İslami değerlerle kalkınma öne çıkmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİ

Bangladeş'teki mikrofinans faaliyetlerinin genel bir değerlendirmesi yapılmış ve dünyanın en büyük ve en eski mikrofinans endüstrilerinden biri olan Bangladeş'teki mikrofinans sistemi kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Mikrofinans, Bangladeş'te girişimciliği teşvik ederken, gelir getirici faaliyetlerin artmasını sağlamış ve bu sayede yoksulluğun azaltılmasına önemli bir katkı sunmuştur. Özellikle yoksul kesimlerin, kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesinde kritik bir rol oynamış ve sağlık ile eğitime erişimi artırarak sosyal sermaye oluşumuna katkı sağlamıştır.

Modern mikrofinans uygulamaları Bangladeş'te başlangıçta ev tabanlı faaliyetler ve serbest meslek olanaklarıyla sınırlıyken, günümüzde bu kapsam tasarruf ve sigorta hizmetleri, mikro işletmeler ve üretken istihdam alanlarına kadar genişletilmiştir. Bu genişleme, yoksul ve savunmasız toplulukların ekonomik olarak bağımsız hale gelmelerine ve yaşam kalitelerini iyileştirmelerine olanak tanımıştır.

Bangladeş'te mikrofinansmanın hem doğrudan hem de dolaylı etkisi, ülkenin yoksulluğu azaltma çabalarına önemli katkılar sağlamıştır. Bangladeş'teki bu başarı, dünya genelinde birçok ülkenin dikkatini çekmiş ve benzer mikrofinans modellerini uygulamaya teşvik etmiştir.

Bangladeş, mikrofinans uygulamalarının dünyadaki en başarılı örneklerinden biri olarak dikkat çekmektedir. Grameen Bankası ve BRAC gibi kuruluşlar, yoksullukla mücadelede ve kırsal kalkınmada önemli başarılar elde etmişlerdir. Bu kuruluşlar tarafından geliştirilen kredi verme modelleri, sosyal dayanışmayı güçlendiren mekanizmalar oluşturmuş ve bireylerin ekonomik bağımsızlığını artırmıştır.

İslami mikrofinansın Bangladeş'teki gelişimi ise geleneksel mikrofinansın sunduğu çözümlere dini ve etik bir boyut eklemiştir. IBBL ve Al-Arafah İslam Bankası gibi kurumlar, faizsiz finansman modelleriyle yoksullukla mücadelede etkili araçlar sunmuştur.

Mikrofinansın başarısında birkaç temel faktör öne çıkmaktadır. Borç verme mekanizmasının etkinliği, borçluların sorumluluklarını yerine getirme bilinci, kadınlara yönelik eğitim ve öğrenim politikaları, kadınların aktif katılımı, teminatsız kredi olanakları, ürün çeşitlendirme ve hükümet ile MFK'lar arasındaki güçlü işbirliği. Bu

faktörler, Bangladeş'teki mikrofinans programlarının başarılı olmasının temel nedenleri arasında yer almaktadır.

İslami mikrofinans kurumları, özellikle kırsal kesimlerde yaşayan insanların sosyo-ekonomik durumlarını iyileştirme ve kalkınma hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmak için aktif bir şekilde çalışmaktadır. Bangladeş'te bu tür çabaların başarılı bir örneği, IBBL RDS ile görülmektedir. RDS, mikrofinans programlarının kırsal kesimlerde yaygınlaştırılmasında büyük bir başarı elde etmiş ve İslami mikrofinansın etkinliğini kanıtlamıştır.

Bunun yanında, diğer birçok İslami mikrofinans kurumu, kâr ve zarar paylaşımına dayalı finansman modelleri, sosyal girişimcilik odaklı finansman ve yardım temelli yaklaşımlar gibi çeşitli yöntemler kullanarak sosyal hizmet projeleri başlatmakta ve uygulamaktadır. Bu modeller, insanların ekonomik olarak güçlenmesini sağlayarak sürdürülebilir kalkınmaya katkı sunmaktadır. Ayrıca, istihdam yaratma, bilgi ve beceri kazandırma ve bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını artırma gibi yollarla, bireyleri ekonomik şoklardan ve diğer olumsuzluklardan koruyarak ekonomik büyümeyi sağlamaktadır. Bu finansman araçları, Bangladeş gibi ülkelerdeki toplulukların kalkınmasına yönelik önemli bir role sahiptir ve yoksulluğun azaltılması, sosyal güvenliğin artırılması gibi hedeflerin gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktadır.

Bangladeş örneği üzerinden, yoksulluğun azaltılması için İslami mikrofinansın uygulanabilirliği tartışılmıştır. Uygun gelir getirici faaliyetlerin teşvik edilmesi, beceri eğitim programlarının desteklenmesi, zekât temelli finansman modellerinin benimsenmesi ve karz-ı hasen uygulamalarıyla toplumsal dayanışma güçlendirilmiştir. Bu bağlamda, İslami mikrofinans sistemlerinin başarılı olabilmesi için bazı temel gereklilikler ortaya çıkmıştır.

Geleneksel mikrofinansın yüksek faiz yükü nedeniyle, İslami mikrofinans araçlarına yönelmek önemlidir. Faizsiz finansman modelleri, özellikle karz-ı hasen gibi İslami yöntemler, toplum odaklı bir finansman sağlama potansiyeline sahiptir. İslam mikrofinans kurumları, İslami finansın üstünlüğünü topluma tanıtmalı ve bu doğrultuda genişleme ve araştırma faaliyetleri yürütmelidir. Uygun gelir getirici faaliyetlerin teşvik edilmesi, yeterli kredi sağlanması ve zekât temelli finansman modellerinin uygulanması önerilmektedir.

Ayrıca, karz-ı hasen gibi alternatif mikrofinans modelleriyle desteklenen beceri eğitimlerine daha fazla önem verilmektedir.

İslami mikrofinansın başarısının önündeki en büyük engellerden biri farkındalık eksikliğidir. Bu durum, etkili tanıtım ve bilinçlendirme yönetimi uygulamalarıyla aşılabılır. İslami mikrofinans kurumları, borçluların karşılaşılabileceği zorluklara hazırlanmalı, risk yönetim stratejileri geliştirmeli ve etkin proje başlangıç programları oluşturmalıdır. Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkelerde İslami mikrofinansın yasal altyapısının güçlendirilmesi için adımlar atılmalıdır. Mikrofinansın İslami mikrofinans yapılarıyla entegre edilmesi, yoksullukla mücadelede olumlu sonuçlar doğuracak ve aynı zamanda İslami bankaların işlevselliğine katkı sağlayacaktır.

Bangladeş'te mikrofinans sektörüyle ilgili yasal ve düzenleyici yapılar da detaylı bir şekilde incelenmiş, İslami ve geleneksel mikrofinans sistemlerinin düzenleyici çerçeveleri karşılaştırılmıştır. Bangladeş'in çok yönlü mikrofinans yapısı, hem geleneksel hem de İslami yaklaşımların bir arada varlık gösterebildiği özgün bir model sunmaktadır. Ancak, düzenleyici yapının güçlendirilmesi, şeffaflığın artırılması ve kaynakların daha etkili kullanılması için ek adımlar atılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Bangladeş'te mikrofinans sektörünün düzenlenmesi, bu sektörün sürdürülebilirliği ve etkinliği açısından büyük önem taşımaktadır. Çalışmada, Bangladeş MRA'nın, sektörü düzenleme ve denetleme konusunda kritik bir rol oynadığı vurgulanmıştır. Ancak, düzenlemelerin bazı açılardan yetersiz kaldığı ve daha kapsamlı bir çerçeveye ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir.

Hindistan'daki mikrofinans sektörü, finansal kapsayıcılığı artırma ve düşük gelirli bireylere finansal hizmetlere erişim sağlama konusunda önemli bir rol oynamaktadır. 2023 mali yılında güçlü bir büyüme göstermiş ve genişleyen müşteri tabanı ile finansal sistemin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Ancak, bu büyümeyle birlikte düzenleyici çerçevenin de güçlendirilmesi ve sektöre yönelik belirsizliklerin giderilmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda, bağımsız mikrofinans kurumlarının yasal statülerinin netleştirilmesi, mevduat toplama yetkilerinin genişletilmesi ve daha düşük sermaye gereksinimlerine sahip özel bir mikrofinans NBFC modeli oluşturulması gibi reform önerileri tartışılmaktadır.

Bununla birlikte, düzenleyici çerçevede yapılacak değişikliklerin, özellikle finansal istikrar ve müşteri koruması açısından dikkatli bir şekilde tasarlanması gerekmektedir.

Mevcut düzenlemeler, yalnızca belirli kuruluşların mevduat toplamasına izin vermekte ve mikrofinans faaliyetlerini sınırlandırmaktadır. Reform önerileri, mikrofinans finansal kapsayıcılığa daha fazla katkıda bulunabilmesi için mevduat toplama yetkilerinin belirli standartlar çerçevesinde genişletilmesini savunmaktadır. Bu nedenle, düzenleyici reformların güçlü denetim mekanizmaları ile desteklenmesi büyük önem taşımaktadır.

Ayrıca, daha düşük sermaye gereksinimlerine sahip yeni bir mikrofinans NBFC modeli oluşturulması önerisi, finansal erişimi artırabilirken, denetim eksiklikleri nedeniyle düzenleyici arbitraj riskini artırabilir. Yeni bir mikrofinans yasasının kabul edilmesi, tüm düzenleyici konuları kapsayan bütüncül bir çerçeve sunabilir, ancak merkezi ve eyalet yasaları arasındaki uyumsuzluklar nedeniyle uygulanabilirliği sınırlı olabilir.

Tezin ortaya koyduğu bulgular ışığında aşağıdaki **öneriler** sunulmaktadır:

- Gelişmekte olan ülkelerde İslami mikrofinans sistemlerinin gelişmesi için yasal ve kurumsal altyapı güçlendirilmelidir.
- Mikrofinans sektöründe faaliyet gösteren kurumların sürdürülebilirliği için MRA'nın düzenleyici kapasitesinin artırılması, denetim sistemlerinin dijitalleştirilmesi ve kurumlar arası veri paylaşımının etkinleştirilmesi gerekmektedir.
- Faizsiz finansal ürünlerin toplumsal kabulü yüksek olduğu göz önünde bulundurularak, İslami mikrofinans modelleri daha geniş kitlelere ulaştırılmalıdır.
- Kadınların finansal ürün ve hizmetlere erişimi artırılarak, onların ekonomik hayata aktif katılımı sağlanmalıdır. eğitim, danışmanlık ve girişimcilik programları desteklenmelidir.
- Mikrofinans kurumlarının sunduğu sağlık, eğitim ve sosyal hizmet odaklı programlar yaygınlaştırılmalı ve devlet politikalarıyla uyumlu hale getirilmelidir.
- Bangladeş, Hindistan ve Pakistan arasında düzenleyici tecrübe paylaşımı sağlanarak, mikrofinansın yasal çerçevesi konusunda bölgesel uyum güçlendirilmelidir.

- Mobil bankacılık ve dijital cüzdan gibi teknolojik araçlarla finansal hizmetlerin erişimi artırılmalı, kırsal bölgelerde dijital okuryazarlık teşvik edilmelidir.
- İslami mikrofinans kurumları için özel bir yasal düzenleme hazırlanmalı ve şeriat uyum denetimi güçlendirilmelidir.
- Bangladeş'in mikrofinans deneyimi, diğer gelişmekte olan ülkelerle paylaşılmalı; bilgi ve kaynak transferi sağlanmalıdır.
- Hindistan ve Pakistan'da mikrofinans sektörü çoklu otoritelere bağlı olarak dağınık şekilde denetlenmektedir. Bangladeş'teki gibi sektöre özel bağımsız bir mikrofinans düzenleme otoritesi (MRA) modeli, Hindistan ve Pakistan'a da önerilebilir.
- Mikrofinans kurumlarının kapasitesini artırmak amacıyla kamu kurumları ile özel sektör arasında işbirliği teşvik edilmelidir.

Bu tez mikrofinans sistemlerinin sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal kalkınmanın da bir aracı olduğunu göstermiştir. Mikrofinans ve İslami mikrofinans sistemleri, uygun düzenleyici ve yapısal desteklerle birlikte uygulandığında, yoksulluğun azaltılması, eşitsizliğin giderilmesi ve toplumsal refahın artırılması yönünde önemli katkılar sağlayabilir. Bu nedenle politika yapıcılar, finans kuruluşları ve akademik çevreler, bu alanın geliştirilmesine yönelik iş birliğini artırmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abdelkader, I. B., & Salem, A. B. (2013). Islamic vs conventional microfinance institutions: performance analysis in MENA countries. *International Journal of Business and Social Research (IJBSR)*, 3(5), 219-233.
- Abdul Rahman, R., & Dean, F. (2013). Challenges and solutions in Islamic microfinance. *Humanomics*, 29(4), 293-306.
- Afroze, D., & Salehin, M. R. U. (2020). Efficiency of Microfinance (MF) Institutions in Bangladesh: A Study on Top 10 MF Institutions. *International Journal of Business, Economics and Management*, 7(2), 120-130.
- Ahamad, S. (2016). Determinants of Microfinance Performances in Bangladesh: The Case Study of Rural Development Scheme and Muslim Aid Bangladesh. *International Journal of Business and Technopreneurship*, 6(3), 499-511.
- Ahmad, A., Awan, R. U., & Malik, M. I. (2011). An overview of the operations/products offered by Islamic banks in Pakistan. *African journal of business management*, 5(11), 4185.
- Ahmad, S. (2019). *An Analysis of Problems and Prospects of Islamic Microfinance: A Case Study on Islamic Microfinance*. 48-64.
- Ahmad, S. (2020). Microfinance in Bangladesh: A Case Study on Islamic Microfinance. *Istanbul University Publication*, 2, 1-191.
- Ahmed, M. K. (2013). Regulation and supervision of MFIs in Bangladesh. *Regulation and Supervision of Microfinance Institutions (MFIs) in SAARC Region*. Kathmandu, Nepal.
- Ahmed, S. (2009). Microfinance institutions in Bangladesh: achievements and challenges. *Managerial Finance*, 35(12), 999-1010.
- Ahmed, S., Islam, R., & Al-Asheq, A. (2021). Prospective customers' behavioural intention towards islamic microfinance services in Bangladesh. *Institutions and Economics*, 101-123.

- Aknada, T. A. (2024). Investment Mechanism of Islami Bank Bangladesh Limited.
- Akram, M., Iqbal, Z., & Shah, S. I. U. (2023). Transforming Poverty: Assessing the Significance of the Akhuwat Islamic Microfinance Model across Absolute, Moderate, and Relative Poverty Strata. *Sustainable Business and Society in Emerging Economies*, 5(3), 167-180.
- Al Zaabi, O. S. (2010). Salam contract in islamic law: A survey. *Review of Islamic Economics*, 14(2), 91-122.
- Alamgir, D. A. H. (2009). Microfinance in SAARC Country (22). Retrieved from http://www.inm.org.bd/saarc/document/overview_report.pdf
- Ali, A. E. E. S. (2015). The regulatory and supervision framework of microfinance in Kenya. *International Journal of Social Science Studies*, 3(5), 123–130.
- Amin, R., & Sheikh, R. I. (2011). The impact of micro-finance program on the poor: A comparative study of Grameen Bank, BRAC and ASA in some selected areas in Bangladesh. *European Journal of Business and Management*, 3(4), 346-364.
- Ansari, M. A. A., Khan, A. J., Hanif, N., & Ahmed, T. (2021). Factors Affecting the Acceptability of Islamic Micro-Finance in Emerging Economy. *Journal of Business and Social Review in Emerging Economies*, 7(4), 1011-1022.
- Ansari, M. A. A., Khan, A. J., Hanif, N., & Ahmed, T. (2021). Factors Affecting the Acceptability of Islamic Micro-Finance in Emerging Economy. *Journal of Business and Social Review in Emerging Economies*, 7(4), 1011-1022.
- Anwar, M. Z., Widodo, W., & Suprihanto, J. (2023). Consequence of psychological distress on performance achievement: A social exchange theory perspective. *Intangible Capital*, 19(2), 93-109.
- Arafah, W., & Nugroho, L. (2016). Ethics Commitment in Microfinance and Shariah Microfinance Institution. *International Journal of Research in Business Studies and Management*, 3(3).

- Arun, T. (2005). Regulating for development: the case of microfinance. *The quarterly review of economics and finance*, 45(2-3), 346-357.
- Ateş, G., & Öğütoğulları, E. (2012). Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Mikrokredi Uygulamaları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 33-53.
- Badruddoza, S. (2013). Rules of microcredit regulatory authority in Bangladesh: A synopsis. *Available at SSRN 2226294*.
- Banna, J. A., MRA, M. R. A., & Sarker, M. J. A. (2018). Role of microfinance in micro-entrepreneurship development in Bangladesh: prospects and challenges. *Fisheries*, 87, 15-82.
- Barua, D. (2006). Five cents a day: innovative programs for reaching the destitute with microcredit, no-interest loans, and other instruments: the experience of Grameen Bank. *Global Microcredit Summit; Nova Scotia, Canada*.
- Başar, E. C. (2021). Mikrokredi, İslami Bankacılık, İslami Finans ve Türk Vakıflarının Covid 19 Pandemi Dönemindeki Yaklaşımları. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 89-107.
- Baten, M. W. (2009). Vision of microfinance in Bangladesh: Success and challenges (Master’s Thesis). Copenhagen Business School, Capital Region. Retrieved from.
- Begum, H., Alam, A. F., Mia, M. A., Bhuiyan, F., & Ghani, A. B. A. (2019). Development of Islamic microfinance: a sustainable poverty reduction approach. *Journal of Economic and Administrative Sciences*, 35(3), 143-157.
- Bhuyan, M. H. R., & Islam, M. S. (2020). The effectiveness of the government rural social services microcredit programme in Bangladesh. *The International Journal of Community and Social Development*, 2(1), 51-70.
- Billah, M. M. S., & Billah, M. M. S. (2019). Islamic Lease Financing (Al-Ijarah). *Islamic Financial Products: Principles, Instruments and Structures*, 227-241.

- Bros, C., Fareed, F., & Lochard, J. (2023). Climbing the economic ladder: The role of microfinance institutions in promoting entrepreneurship in Pakistan. *Journal of International Development*, 35(6), 1143-1162.
- Cheumar, M., Haji-Othman, Y., Nayan, M. A., Yusuff, M. S. S., Abbas, S. I., Abdullah, N., & Yunita, P. (2023). Decoding Success: Investigating the Key Elements that Led to an Islamic Cooperative's Prosperity as a Microfinance. *Journal of Academic Research in Business & Social Sciences*, 13(8), 1021-1029.
- Chowdhury, M. S. A., Arafat, A. Y., Islam, S., Akter, S., & Islam, K. A. (2020). Impact of Rural Development Scheme of Islami Bank Bangladesh Limited (IBBL) Upon Economic Development of the Rural Poor of Bangladesh. *The Millennium University Journal*, 5(1), 1-14.
- Chowdhury, M. S. A., Arafat, A. Y., Islam, S., Akter, S., & Islam, K. A. (2020). Impact of Rural Development Scheme of Islami Bank Bangladesh Limited (IBBL) Upon Economic Development of the Rural Poor of Bangladesh. *The Millennium University Journal*, 5(1), 1-14.
- Chowdhury, S. L. (2014). Regulated microfinance in Bangladesh: prosper and challenges. *International Journal of Research*, 1(6), 441-451.
- Christen, R. P., Lyman, T., & Rosenberg, R. (2003). Guiding principles on regulation and supervision of microfinance. In *Current Developments in Monetary and Financial Law, Vol. 4*. International Monetary Fund.
- Churchill, S. A., Danso, J. K., & Appau, S. (2016). Microcredit and poverty reduction in Bangladesh: average effects beyond publication bias. *Enterprise Development & Microfinance*, (3), 204-218.
- Çuhadar, P., & Algan, N. (2019). Kadın Yoksulluğu Ve Mikro Kredi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme. *Marmara Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 41(1), 83-105.
- Dhaoui, E. (2015). The role of Islamic microfinance in poverty alleviation: Lessons from Bangladesh experience.

- Dhumale, R., & Sapcanin, A. (1998). *An application of Islamic banking principles to microfinance*. New York, NY: World Bank.
- Dogarawa, A. B., & Uthman, M. B. (2015). Regulatory and Operational Challenges of Islamic Microfinance in Nigeria. *Dogarawa, AB & MB Uthman, Regulatory and Operational Challenges of Islamic Microfinance in Nigeria. Journal of Islamic and Comparative Law. A Publication of Centre for Islamic Legal Studies, Ahmadu Bello University, Zaria, 30, 158-168.*
- Durodola, M. O. (2022). *Regulatory Compliance Practices and Performance of Microfinance Banks in Kwara State, Nigeria* (Master's thesis, Kwara State University (Nigeria)).
- Elzahi, A. E. & İsmail, A. G. (2013). *Proceedings of the Roundtable Discussion 2013 Financial Inclusiveness of the Poor: Beyond Microfinance*.
- Farooqi, A. H., Qamar, M. U. R., & Chachi, A. (2017). Role of Islamic microfinance scheme in poverty alleviation and well-being of women implemented by Islami Bank Bangladesh Limited. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)*, 3(1), 1-32.
- Fathoni, M. A., Suryani, S., & Cahyo, E. N. (2020). Zakat Management Paradigm: Comparison of Indonesia, Malaysia and Saudi Arabia. *İNFERENSI: Jurnal Penelitian Sosial Keagamaan*, 14(2), 267-282.
- Ferdousi, F. (2020). Efficiency Analysis of Microfinance Institutions in Bangladesh: Does Regulation Matter?. *European Journal of Business and Management Research*, 5(2), 1-6.
- Fianto, B. A., Gan, C., Hu, B., & Roudaki, J. (2018). Equity financing and debt-based financing: Evidence from Islamic microfinance institutions in Indonesia. *Pacific-Basin Finance Journal*, 52, 163-172.
- Frasca, A. (2008). A further niche market: Islamic microfinance in the Middle East and North Africa. *Center for Middle Eastern Studies & McCombs School of Business, University of Texas at Austin*.

- Gallardo, J. S. (2005). Comparative review of microfinance regulatory framework issues in Benin, Ghana, and Tanzania.
- Haq, M., Hoque, M., & Pathan, S. (2008). Regulation of microfinance institutions in Asia: a comparative analysis. *International Review of Business Research Papers*, 4(4), 421-450.
- Hari, S. (2015). *Microfinance-Credit Lending Models, Continuing Research Series E-059. June 2015.*
- Harper, M. & Khan A. A. (2017). *Islamic Microfinance*. Practical Action Publishing.
- Hartarska, V., & Nadolnyak, D. (2007). Do regulated microfinance institutions achieve better sustainability and outreach? Cross-country evidence. *Applied economics*, 39(10), 1207-1222.
- Hasnat, M. A., & Alom, S. (2017). The implementation of Kafalah in Islamic banking and finance organizations in Malaysia. *Int J Sci Res Publ*, 7(7), 768-777.
- Hassan, A., & Saleem, S. (2017). An Islamic microfinance business model in Bangladesh: Its role in alleviation of poverty and socio-economic well-being of women. *Humanomics*, 33(1), 15-37.
- Hawariyuni, W., & Kassim, S. H. (2019). Proposing an integrated Islamic microfinance model in alleviating poverty and improving the performance of microenterprises in Indonesia. *Journal of Accounting Research, Organization and Economics*, 2(2), 135-154.
- Helms, B. (2006). *Access for all: Building inclusive financial systems*. World Bank Publications.
- Hossain, B. (2019). Islamic microfinance and rehabilitation model for the slum and floating population by waqf funds, the case of Bangladesh: A proposal for muslim countries. *Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics*, 32(2).
- Hossain, D. M. (2013). Social Capital and Microfinance: The Case of Grameen Bank, Bangladesh. *Middle East Journal of Business*, 8(4).

- Hossain, M. (1988). Credit for alleviation of rural poverty: The Grameen Bank in Bangladesh.
- Hossain, M. B., Bhuiyan, M. A. H., & Rahman, H. (2013). Deposit behavior and its impact on loan: a case study on Rajshahi Krishi Unnayan Bank (RAKUB), Bangladesh. *Journal of Economic Cooperation & Development*, 34(4), 47.
- Hossain, M. D. (2002). Al-qard al-hasan: A practical approach. Retrieved from *www.witness-pioneer.org*.
- Hossain, M. S. (2020). Contribution of the Palli karma Sahayak Foundation (PKSF) in Microfinance Sector in Bangladesh. *European Academic Research*, II, 5122-5136.
- Hulme, D., & Moore, K. (2006). Why has Microfinance been a policy success in Bangladesh (and beyond)?
- Husin, M. M. (2019). The dynamics of Malaysian takaful market: challenges and future prospects. *Journal of Islamic Finance*, 8, 131-137.
- Hussain, A. B. (2019). Disciplining microfinance borrowers in Bangladesh. *Social Change*, 49(3), 453-468.
- Islam, J., Mohajan, H., & Datta, R. (2012). Aspects of microfinance system of Grameen Bank of Bangladesh.
- Islam, M. S. (2020). Role of Islamic microfinance in women's empowerment: evidence from rural development scheme of Islami bank Bangladesh limited. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 13(1), 26-45.
- Islam, M. S. (2021). Role of Islamic microfinance in women's empowerment: evidence from rural development scheme of Islami bank Bangladesh limited. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 13(1), 26-45.
- Islam, M. S., & Alam, K. (2018). Does social capital reduce poverty? A cross-sectional study of rural household in Bangladesh. *International Journal of Social Economics*, 45(11), 1515-1532.

- Islam, R., Karim, M. A., Ahmad, R., & Nittoli, A. (2018). Loan repayment pressure in the practice of microfinance in Bangladesh: An empirical study on Grameen Bank, BRAC and ASA. *Journal of Rural Development*, 697-718.
- Izzaty, N. (2024). Applying Islamic Finance Principles to the Bond Market and Sukuk Market. *Available at SSRN 4857021*.
- İBBPLC. (2023). *Islami Bank Bangladesh Plc Annual Report 2023.pdf*.
- Jackson, K. E., & Islam, T. (2005). Regulation of microfinance NGOs: General reflections and the case of Bangladesh. *International Journal of Rural Management*, 1(1), 45-57.
- Jackson, K. E., & Islam, T. (2005). Regulation of microfinance NGOs: General reflections and the case of Bangladesh. *International Journal of Rural Management*, 1(1), 45-57.
- Jahan, S. (2017). *Scaling up Islamic Microfinance in Bangladesh through the Private Sector: Experience of Islami Bank Bangladesh Limited (IBBL)*. UNDP.
- Joskow, P. L., & Noll, R. G. (1981). Regulation in theory and practice: An overview. *Studies in public regulation*, 1-78.
- Kamaluddin, A., Hadi, N. A., Alam, M. M., & Adil, M. A. M. (2015). Social collateral model for Islamic microfinance. *The Journal of Developing Areas*, 49(5), 353-363.
- Kangeldiev, J. (2010). Mikrofinans ve Kırgızistan örneği. *İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi*.
- Karahan, H., & Ersoy, H. (2016). Faizsiz Finansın Temel Prensipleri ile Türkiye’de Reel Kesimde Kullanılması. *Maliye ve Finans Yazıları*, (105), 93-114.
- Karim, N. Tarazi, M & Reille, X. (2008). *Islamic Microfinance: An Emerging Market Niche*. 16.
- Karim, R. (2017). Socioeconomic Impacts of Microfinance Programs in the Development of Bangladesh. *Asian Finance & Banking Review*, 1(1), 1-16.

- Khalily, M. B., Khaleque, M. A., & Badruddoza, S. (2014). Impact of regulation on the cost efficiency of microfinance institutions in Bangladesh. In *Microfinance Institutions: Financial and Social Performance* (pp. 139-161). London: Palgrave Macmillan UK.
- Khan, M. S. N., Hassan, M. K., & Shahid, A. I. (2007). Banking behavior of Islamic bank customers in Bangladesh. *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 3(2), 159-194.
- Khan, T. (2015). Access to finance and human development—Essays on zakah, awqaf and microfinance: An introduction to the issues and papers. *Access to finance and human development—Essays on Zakah, Awqaf and microfinance, 1*.
- Khandker, S. R. (2005). Microfinance and poverty: Evidence using panel data from Bangladesh. *The world bank economic review*, 19(2), 263-286.
- Kivalya, N. Y. I., & Caballero-Montes, T. (2024). Understanding the dimensions of women entrepreneurs' empowerment: a systematic review of the microfinance literature and avenues for research. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 16(2), 197-226.
- Kumar, N., Manjunath, S. J., & Srikanth, H. S. (2012). Microfinance: a comparative study of Bangladesh and India. *Journal of Business and Management*, 5(6), 27-35.
- Ledgerwood, J., Earne, J., & Nelson, C. (Eds.). (2013). *The new microfinance handbook: A financial market system perspective*. World Bank Publications.
- Mader, P. (2017). How much voice for borrowers? Restricted feedback and recursivity in microfinance. *Global Policy*, 8(4), 540-552.
- Mahmood, H. Z., Fatima, M., Khan, M., & Qamar, M. A. (2015). Islamic microfinance and poverty alleviation: an empirical ascertainment from Pakistan. *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 11(2), 85-105.
- Mahmood, H. Z., Abbas, K., Fatima, M. ve Asghar, S. (2016). Does Islamic microfinance go beyond the self-employability? An appraisal from Lahore city. *Journal of Creating Value*, 2(2), 268–286.

- Mahmood, H. Z., Abbas, K. ve Fatima, M. (2016). Islamic Microfinance and Household Welfare Nexus: Empirical Investigation from Pakistan (No: 2016–04). Lahore.
- Mamun, A., Uddin, M. R., & Islam, M. T. (2017). An integrated approach to islamic microfinance for poverty alleviation in Bangladesh. *Üniversitepark Bülten*, 6(1), 32-44.
- Mamun, A., Uddin, M. R., & Islam, M. T. (2017). An integrated approach to islamic microfinance for poverty alleviation in Bangladesh. *Üniversitepark Bülten*, 6(1), 32.
- Mansori, S., Chin, S. K., & Safari, M. (2015). A shariah perspective review on Islamic microfinance. *Asian Social Science*, 11(9), 273-280.
- Maouloud, V. M., Kassim, S., & Othman, A. H. A. (2021). Islamic microfinance in Mauritania: an investigation into involuntary factors affecting usage. *International Journal of Ethics and Systems*, 37(3), 390-405.
- McGuire, P. B., & Conroy, J. D. (2000). The microfinance phenomenon. *Asia Pacific Review*, 7(1), 90-108.
- Meagher, P. (2002). Microfinance regulation in developing countries: A comparative review of current practice.
- Mersland, R., & Strøm, Ø. (Eds.). (2015). *Microfinance institutions: Financial and social performance*. Springer.
- Mia, M. A. (2017). An overview of the microfinance sector in Bangladesh. *Asian Journal of Business Environment*, 7(2), 31-38.
- Mia, M. A. (2024). The transformation of conventional microfinance into Islamic microfinance in Bangladesh: proposed Shariah-based model (s). *Qualitative Research in Financial Markets*, 16(3), 565-585.
- Millar, R., & Anwar, H. (Eds.). (2009). *Islamic finance: A guide for international business and investment*. Blue IbeX.
- MFIN, (2024). Micro Matters: Macro View India Microfinance Review Fy 2023-24.

- Mokhtar, S. H., Nartea, G., & Gan, C. (2012). The Malaysian microfinance system and a comparison with the Grameen Bank (Bangladesh) and Bank Perkreditan Rakyat (BPR-Indonesia). *Journal of Arts and Humanities*, 1(3), 60-71.
- Morduch, J. (2000). The microfinance schism. *World development*, 28(4), 617-629.
- Morshed, Z., Habib, M., & Razia, S. Role Of Regulation On Governance Practice For Microfinance Institutions.
- MRA. (2023). *Microfinance In Bangladesh: Microcredit Regulatory Authority (Annual Statistics) June-2023*.
- Muhammad, M. Z., & Chong, R. (2007). The contract of bay'Al-Salam and Istisna'in Islamic commercial law: A comparative analysis. *Labuan e-Journal of Muamalat and Society (LJMS)*, 1, 21-28.
- Nabi, G., Islam, A., Bakar, R., & Nabi, R. (2017). Islamic microfinance as a tool of financial inclusion in Bangladesh. *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 113(6218), 1-28.
- Naveed Aslam, M. (2016). Islamic microfinance model to reduce poverty: Pakistan's case. *International Journal of Management Sciences and Business Research*.
- Obaidullah, M. (2008). *Introduction to Islamic Microfinance* (SSRN Scholarly Paper 1506072). <https://papers.ssrn.com/abstract=1506072>
- Obaidullah, M., & Khan, T. (2008). Islamic microfinance development: Challenges and initiatives. *Islamic Research & Training institute Policy Dialogue Paper*, (2).
- Öner, E., Okan, P., Gökten, S., & Aypek, N. (2008). Mikrofinans Sistemi ve Ticari Bankaların Mikrofinans Sistemindeki Yeri. *Sosyoekonomi*, 8(8).
- Özdemir, M. (2018). *Türkiye'de İslami Mikrofinans Üzerine Uygulanabilir Model Önerileri* (Doctoral dissertation, Sakarya Üniversitesi (Turkey)).
- Özdemir, M. (2019). Katılım Bankaları ve İslami Mikrofinans : Türkiye'deki Mevcut Durum ve Öneriler. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 13(2), 121-160.

- Parvej, M. M., Chowdhury, M. A. I., Azam, M. K. G., Hossain, M. M., & Mamun, A. M. A. (2020). Role of Islamic microfinance in alleviating poverty in Bangladesh: A study on RDS of IBBL. *International Journal of Financial Research*, 11(4), 111-129.
- Paul, B., & Conroy, D. (2000). *Microfinance Phenomenon*, The Foundation for Development Cooperation, Brisbane, Australia. Retrieved December, 15, 2008.
- Pine, D. (2010). *The Microfinance Sector in Bangladesh: Innovation or Stagnation* (B.A. Thesis in Banking and Finance). University of Zurich, Switzerland.
- Pravallika, P. J., Teki, S., & Bhaskar, N. U. (2023). How New Regulations of Micro Finance Sector Transform the Old Ones and Its Impact. *World Journal of Business and Management*, 9(1), 22-32.
- Quayes, S., & Khalily, M. B. (2013). *Efficiency of microfinance institutions in Bangladesh*. Institute of Microfinance.
- Rahaman, M. M. (2013). *Compliance of Microcredit Authority Rules, 2010*. (Masters of Arts MA), BRAC University, Dhaka, Bangladesh.
- Rahman, A. Rahim, A. (2007). < Islamic Economics: Theoretical and Practical Perspectives in a Global Context> Islamic Microfinance: A Missing Component in Islamic Banking. *I(2)*, 38-53.
- Rahman, M. H. (2018). Mudârebeh and its applications in Islamic finance: An analysis. *Asian Journal of Research in Banking and Finance*, 8(6), 33-46.
- Rahman, M. W., & Luo, J. (2012). Regulation of microfinance service provider in China and Bangladesh: An approach to strengthening the regulatory environment. *African Journal of Business Management*, 6(3), 1019-1033.
- Rahman, M. W., Farid, K., & Mollah, B. (2016). Why has Bangladesh made success in microfinance? An application of social relations model. *Indian Journal of Social Research*, 57(3), 441-462.

- Rahman, M. W., Luo, J., Ahmed, S., & Xiaolin, W. (2012). The synthesis of Grameen Bank, BRAC and ASA microfinance approaches in Bangladesh. *World Applied Sciences Journal*, 20(7), 1055-1062.
- Rashid, L. (2010). Microfinance regulations in Bangladesh: Development & experiences. Paper presented at the Microfinance Regulation: Who Benefits? Dhaka. Retrieved from.
- Rhule, K. (2016). Islamic microfinance: A vehicle for promoting financial inclusion.
- Saad, N. M., & Duasa, J. (2010). Determinants of economic performance of micro-credit clients and prospects for Islamic microfinance in Malaysia. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 2(1), 111-128.
- Saad, N. M., & Razak, D. A. (2013). Towards an application of Musharakah Mutanaqisah principle in Islamic microfinance. *International Journal of Business and Society*, 14(2), 221.
- Salman, S. A. (2014). Contemporary issues in Takaful (Islamic insurance). *Asian Social Science*, 10(22), 210.
- Sarker, D. (2015). Inclusion of disabled people in microfinance institutions: Where does Bangladesh stand. *International Journal of Innovation and Economic Development*, 1(1), 67-79.
- Seibel, H. D. (2008). Islamic microfinance in Indonesia: The challenge of institutional diversity, regulation, and supervision. *SOJOURN: Journal of Social Issues in Southeast Asia*, 23(1), 86-103.
- Sengupta, R., & Aubuchon, C. P. (2008). The microfinance revolution: An overview. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 90(January/February 2008).
- Seyitbekov, T. (2007). *Mikrofinans sisteminin Kırgızistan uygulaması ve sonuçları (Celalabad vilayeti Alabuka bölgesi)* (Master's thesis, Sakarya Üniversitesi (Turkey)).

- Sezgin, E. (2020). *Birleşmiş Milletler sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin uygulanmasına alternatif bir yöntem: İslami mikrofinans man* (Master's thesis, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalı).
- Shafiai, M.H.B.M.(2014) A Proposed Capital Structure for Islamic Microfinance Institutions to Alleviate Poverty via Agriculture Financing
- Shahriar, A. Z. M., & Garg, M. (2017). Lender–entrepreneur relationships and credit risk: A global analysis of microfinance institutions. *International Small Business Journal*, 35(7), 829-854.
- Sharmin, F., & Bakar, R. (2018). Effect of Household Factors on Repayment Ability among Islamic Microfinance Borrowers in Bangladesh. *International Journal of Business and Management*, 13(8), 1-40.
- Shah, M. (2009),Regulating Pakistan’s Non Bank Microfinance Institutions .
- Sheikh, I. A., & Sira, R. K. Islamic Micro finance as Spiritual financing: A Theoretical aspect.
- Siwale, J., & Okoye, N. (2017). Microfinance regulation and social sustainability of microfinance institutions: The case of Nigeria and Zambia. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 88(4), 611-632.
- Smolo, E. (2012). *An Overview of Islamic Microfinance* (ss. 217-237).
- Smolo, E., & Ismail, A. G. (2011). A theory and contractual framework of Islamic micro-financial institutions’ operations. *Journal of Financial Services Marketing*, 15(4), 287-295.
- Soyak, M. (2013). Kadın Girişimciliği ve Mikrofinans : Türkiye Deneyimi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 129-144.
- Swartz, N. P., & Coetzer, P. (2010). Takaful: an Islamic insurance instrument. *Journal of Development and Agricultural Economics*, 2(10), 333-339.

- Thalib, P., Hajati, S., Kurniawan, F., & Aldiansyah, K. (2021). The urgency regulation of business activities on Islamic microfinance institution according law no. 1 year 2013 of microfinance institutions. *Arena Hukum*, 14(2), 207-221.
- Uddin, A. E. (2016). Through Islamic banks' Zakat house (IBZH): Investment of Zakah funds in microfinance to remove poverty in Bangladesh: A new model. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 2(1), 1-25.
- Uddin, H., & Barai, M. K. (2022). Will Digital Revolution be Disruptive for the Inclusive Finance in Bangladesh? The Case of the Microfinance Industry, 909-923.
- Uddin, T. A., & Mohiuddin, M. F. (2020). Islamic social finance in Bangladesh: Challenges and opportunities of the institutional and regulatory landscape. *Law and Development Review*, 13(1), 265-319.
- Uddin, T. A., & Mohiuddin, M. F. (2020). Islamic social finance in Bangladesh: Challenges and opportunities of the institutional and regulatory landscape. *Law and Development Review*, 13(1), 265-319.
- Ulfi, I., Mubarrok, U. S., Sawarjuwono, T., & Fianto, B. A. (2023). A Review on Islamic Microfinance Literature. *JMK (Jurnal Manajemen dan Kewirausahaan)*, 8(2), 88-101.
- Usman, A. S., & Tasmin, R. (2016). The role of Islamic micro-finance in enhancing human development in Muslim countries. *Journal of Islamic Finance*, 5(1), 053-062.
- Usmani, M. T. (1999). The concept of musharakah and its application as an Islamic method of financing. *Arab LQ*, 14, 203.
- Ülev, S. (2021). *İslami Mikrofinans : Dünya Örnekleri ve Türkiye İçin Öneriler*. İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı. <https://doi.org/10.26414/ikm007>
- Widiarto, I., & Emrouznejad, A. (2015). Social and financial efficiency of Islamic microfinance institutions: A Data Envelopment Analysis application. *Socio-Economic Planning Sciences*, 50, 1-17.

- World Bank. (2006). Finance and Private Sector Development Unit South Asia Consultative Group to Assist the Poor
- Wijewardena, W. A. (2003). Microfinance policy and regulatory framework: Experience and perspective of South Asian region–Sri Lanka, Bangladesh, Nepal and India.
- Xalane, M. A. E., & Salleh, M. C. M. (2019). The role of Islamic microfinance for poverty alleviation in Mogadishu, Somalia: An exploratory study. *International Journal of Management and Applied Research*, 6(4), 355-365.
- Yumna, A., & Clarke, P. M. (2011). *Integrating zakat and Islamic charities with microfinance initiative in the purpose of poverty alleviation in Indonesia*.
- Yusuf, M. B. O., Shirazi, N. S., & Abdullah, M. A. (2016). Regulatory framework for member-owned Islamic microfinance institutions (MIMIS) in Sub-Saharan Africa (SSA). *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 12(1), 120-136.
- Zainul, N., Osman, F., & Mazlan, S. H. (2004). E-Commerce from an Islamic perspective. *Electronic Commerce Research and Applications*, 3(3), 280-293.
- Zaman, H. (2004). The scaling-up of microfinance in Bangladesh: Determinants, impact, and lessons. World Bank Policy Research Working Paper, 3398, 1–23.
- Zandi, G., Ariffin, N. M., & Shahabi, A. (2012). Some issues on Murabahah practices in Iran and Malaysian Islamic banks. *African Journal of Business Management*, 6(24), 7066.
- Zitouni, T., & Jedidia, K. B. (2022). Does Islamic microfinance contribute to economic empowerment in Tunisia?: a case study of Zitouna Tamkeen. *Journal of Business and Socio-Economic Development*, 2(1), 67-81.